

ELEKTRONISK MERKING SOM KONTROLLTILTAK

**- IMPLIKASJONER FOR VOLDS- OG
TRUSSELUTØVERE**

AV METTE BERG

MASTERA VHANDLING I KRIMINOLOGI
DET JURIDISKE FAKULTET
INSTITUTT FOR KRIMINOLOGI OG RETTSSOSIOLOGI
UNIVERSITETET I OSLO, NOVEMBER 2008

ELEKTRONISK MERKING SOM KONTROLLTILTAK - IMPLIKASJONER FOR VOLDS- OG TRUSSELUTØVERE

Mastergradsavhandling av Mette Berg

Veileder: Elisiv Bakketeig

Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo

November 2008

Sammendrag

Hovedproblemstillingen i avhandlingen er hvilke implikasjoner innføring av elektronisk merking som kontrolltiltak rettet mot trusselutøvere i saker om vold i nære relasjoner kan ha. Hovedvekten er lagt på å belyse implikasjoner for utøverne. For å belyse problemstillingen fra ulike sider, har jeg gjennomført halvstrukturerte intervjuer med ulike informantgrupper: personer som utøver vold, personer som behandler voldsutøvere eller jobber opp mot voldsutsatte, og personer som har vært med på å utvikle ordningen fra systemets side. Den elektroniske merkingen er tenkt å bestå av to mobile enheter som kommuniserer med hverandre – den ene er offerets alarm, den andre enheten festes på utøver. Når utøver beveger seg for nært, utløses en alarm hos politiets operasjonssentral.

Den uttalte målsettingen med elektronisk merking, er at man ønsker å gi ofre for vold i nære relasjoner bedre beskyttelse, og plassere ansvaret for volden hos den som utøver trusselen. Elektronisk merking er et tiltak som pr. i dag ikke er satt i verk. I og med at tiltaket ennå ikke er ferdig utviklet eller prøvd ut, er et sentralt spørsmål innledningsvis hva slags tiltak elektronisk merking er ment å være. Vil det være en form for straff, eller et forebyggende tiltak? At tiltaket er nytt reiser også spørsmål om hvem man skal merke. I avhandlingen foretas det en drøfting av hvem som er egnet for elektronisk merking, om egnethet skal vurderes, og hvem som eventuelt skal foreta en slik egnethetsvurdering. Empirien viser at det er ulike synspunkter på hva slags tiltak elektronisk merking er, men de fleste er enige om at elektronisk merking vil være en straff eller ”en form for straff”. Det er også ulike syn på hvorvidt alle som bryter kontaktforbud automatisk skal merkes eller ikke, og hvem som eventuelt har den nødvendige kompetanse til å foreta en slik egnethetsvurdering.

Hovedtyngden i fremstillingen dreier seg om implikasjonene for den enkelte utøver, for utøvere som gruppe og for samfunnets syn på de handlingene elektronisk merking retter seg mot – altså vold i nære relasjoner. I avhandlingen drøftes både praktiske konsekvenser merking vil kunne ha i hverdagen, og psykologiske belastninger for utøverne. Jeg drøfter også implikasjoner for trusselutøvere og trusselutsatte i lys av implikasjoner knyttet til det å bære voldsalarm. Analysen viser at det ikke nødvendigvis er slik at elektronisk merking vil oppleves som mindre inngripende enn fengsling, men at merking faktisk kan oppleves som *mer* inngripende. Samtidig viser intervjuene at noen kan oppleve elektronisk merking som ”hjelp til selvhjelp” mens andre vil oppleve det å bli merket som en ren provokasjon. Stigmatisering som følge av å bli elektronisk merket er et tema som opptar alle informantgrupper.

I avhandlingen drøfter jeg om det er grunn til å tro at elektronisk merking vil innebære økt ansvarliggjøring av utøver, samt hvilke ulike utslag merkingen kan føre til på individnivå og samfunnsnivå. Et viktig funn er at det er grunn til å forvente at det i praksis vil være mer snakk om en prinsipiell enn en praktisk overføring av ansvar. Det er heller ikke entydig at elektronisk merking vil føre til økt ansvarliggjøring: for noen vil merking virke ansvarliggjørende, for andre ikke. Det alle informantene imidlertid er enige om, er at elektronisk merking alene ikke er nok. For å lære å ta ansvar for egne handlinger, må voldsutøver få hjelp i form av terapi.

Et annet spørsmål avhandlingen belyser, er om det er grunn til å tro at ofre for vold i nære relasjoner blir bedre beskyttet og får bedre livskvalitet gjennom innføring av elektronisk merking. Også her er det ulike syn. Noen mener voldsutsatte vil få bedre beskyttelse, mens andre mener at det vil være vanskelig for voldsutsatte å ha tillit til et tiltak som baserer seg på at utøver skal bidra til at systemet er operativt. Det er imidlertid enighet om at voldsalarm og elektronisk merking sammen vil kunne virke mer trygghetsskapende enn det ene tiltaket alene.

Mot slutten av avhandlingen foretas det en mer overordnet teoretisk drøfting av ulike sider ved elektronisk merking. Her drøftes ulike trekk ved elektronisk merking i lys av historiske trekk ved utviklingen av kontrolltiltak. Deretter belyser jeg om terskelen for å innføre et kontrolltiltak som elektronisk merking er blitt lavere som følge av at vi lever i et samfunn som utvikler seg i retning av et overvåkningssamfunn. Det foretas også en drøftelse av hvorvidt

innføring av elektronisk merking innebærer en risiko for at kontrollen i samfunnet eser. Til slutt drøftes implikasjoner av innføring av merking for utøverne i lys av stigma- og stemplingsteori. Dette omfatter både hvordan handlinger defineres som avvikende, og teorier om hvordan avvikere skal bære sitt stigma i møte med majoritetsbefolkningen eller de ”normale”, samt forutsetninger for at stigma skal virke.

Forord

Denne avhandlingen er oppfyllelsen av drøm jeg har båret på i mange år. Jeg avsluttet kriminologi mellomfag i 1983, og har siden den gang tenkt at det skulle vært morsomt å fortsette å studere kriminologi. Årene gikk, og høsten 2005 startet jeg endelig som masterstudent på deltid - under mottoet: ”Dersom dette blir mer slitsomt enn morsomt, slutter jeg!”. Selv om det i innspurten ble mer slitsomt enn morsomt, valgte jeg å fullføre.

Tusen takk til alle som har hjulpet meg i arbeidet:

- ✓ Informantene som villig har delt sine tanker og erfaringer med meg: Dere er grunnlaget for denne avhandlingen
- ✓ Min sjef Grete Skjåstad som har lagt forholdene til rette slik at det har vært mulig å kombinere jobb og studier. Uten din fulle støtte hadde det vært vanskelig å gjennomføre et slikt prosjekt
- ✓ Min veileder Elisiv Bakketeig som har vært til uvurderlig hjelp både praktisk og i form av oppmuntringer underveis. Takk for raske tilbakemeldinger, gode råd og høy prioritet
- ✓ Line Nærnes i Justis- og politidepartementet som aldri har blitt lei av å svare på spørsmål, og dele sin kunnskap med meg
- ✓ Min kollega Solgunn Eidheim som har lest, kommentert og vært min ”eksterne hukommelse”
- ✓ Min kollega Line Breivik Maasø og hennes svigermor Ragnhild Melnæs Maasø som har lest korrektur under sterkt tidspress
- ✓ Politihøgskolen som ga meg delvis permisjon med lønn under innspurten
- ✓ Kollegaer på Politihøgskolen som har spurt hvordan det går, snakket med meg om prosjektet og vist interesse underveis. Ingen nevnt, ingen glemt!
- ✓ Min mor som har en urokkelig tro på at jeg kan få til alt, og min kjæreste Erik som aldri har vist sure miner når jeg har slått på PC'n
- ✓ Venner som har hatt tro på at jeg ville greie å gjennomføre

Mette Berg

Oslo, november 2008.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	iii
Forord.....	vii
Del 1: Innledning.....	1
1.1 Hovedproblemstilling.....	1
1.1.1 Begrepsavklaring.....	2
1.2 Historikk.....	3
1.3 Hvordan skal ordningen virke?	5
1.4 Internasjonale erfaringer	7
1.5 Utdyping, avgrensning og oppbygging	11
1.5.1 Utdyping av problemstillingene	11
1.5.2 Avgrensning	12
1.5.3 Oversikt over den videre fremstillingen.....	13
Del 2: Metode.....	15
2.1 Valg av metodisk tilnærming	15
2.1.1 Kvalitative intervjuer.....	15
2.1.2 Andre informasjonskilder.....	16
2.2 Rekruttering av informanter	17
2.3 Gjennomføring av intervjuer.....	19
2.3.1 Intervjuguide	19
2.3.2 Struktureringsgrad	20
2.3.3 Intervjusituasjonen	20
2.3.3 Tid og sted.....	21
2.3.4 Bruk av lydopptaker	22
2.4 Bearbeiding og analyse	23
2.5 Ulike roller	24
2.6 Forskningsetiske betraktninger	25

2.6.1	Krav om informert og fritt samtykke	26
2.6.2	Krav om konfidensialitet	26
2.6.3	Forskerens rolle	28
Del 3: Vold i nære relasjoner		30
3.1	Vold i nære relasjoner og brudd på kontaktforbud – noen tall.....	30
3.2	Forklaringer på vold i nære relasjoner	32
3.2.1	Utøvers forståelse av vold i nære relasjoner	34
3.2.2	Behandlernes forståelse av vold i nære relasjoner	35
3.3	Oppsummering	37
Del 4: Hva slags type tiltak er elektronisk merking?		39
4.1	Departementets uttalelser	39
4.1.1	Gjeldende rett	40
4.1.2	Elektronisk merking ved straffeprosessuelt besøksforbud.....	40
4.1.3	Elektronisk merking ved strafferettslig kontaktforbud	41
4.1.4	Kontaktforbud med elektronisk merking som alternativ til pågripelse og varetaktsfengsling.....	41
4.1.5	Oppsummering	42
4.2	Informantenes refleksjoner.....	42
4.2.1	Et staffetiltak?	43
4.2.2	Fengsling/varetekt kontra elektronisk merking.....	44
4.2.3	Et forebyggende tiltak?	46
4.2.4	Andre hensyn elektronisk merking kan ivareta.....	50
4.2.5	Oppsummering	51
Del 5: Hvem kan merkes og hvem bør ikke merkes?		53
5.1	Vurdering av utøvers egnethet	56
5.1.1	Egnethet bør vurderes.....	56
5.1.2	Egnethet bør ikke vurderes.....	57

5.2 Hvem skal foreta egnethetsvurdering?	58
5.3 Oppsummering	58
Del 6: Hvilke implikasjoner vil elektronisk merking ha?	60
6.1 Konsekvenser av elektronisk merking for volds- og trusselutøvere	60
6.1.1 Hvordan vil det oppleves å bære alarm?	61
6.1.2 Hvor inngrepene vil elektronisk merking oppleves?	63
6.1.3 Stigmatisert i egne og andres øyne.....	64
6.1.4 Stigmatisering ved elektronisk merking kontra fengsling.....	70
6.1.5 En hjelp og trygghet for utøver	72
6.1.6 Kan oppleves som provoserende, krenkende og urettferdig	73
6.1.7 Oppsummering	75
6.2 Konsekvenser av elektronisk merking for volds- og trusselutsatte.....	76
6.2.1 Økt trygghet og bedre livskvalitet?	77
6.2.2 Falsk trygghet?	78
6.2.3 Begrensninger ved elektronisk merking som beskyttelsestiltak	79
6.2.4 Elektronisk merking alene er ikke nok.....	81
6.2.5 Enklere å påvise brudd på kontaktforbud.....	82
6.2.6 Synliggjøring av vold i nære relasjoner	83
6.2.7 Oppsummering	85
6.3 Ansvarliggjøring av utøver.....	86
6.3.1 Prinsipielt riktig å merke utøver.....	86
6.3.2 Mindre belastning på offeret?	87
6.3.3 Økt ansvar på utøver?.....	88
6.3.4 Oppsummering	90
Del 7: Hva må til for at elektronisk merking skal ”virke”?	91
7.1 Terapi	91
7.1.1 Kontroll og terapi i samspill.....	92

7.2 Behov for gode oppfølgingsrutiner fra politiets side	92
7.3 God kommunikasjon, klare avtaler og klare sanksjoner	93
7.4 Praktisk hjelp.....	94
7.4.1 Praktisk hjelp til utøver	94
7.4.2 Hjelp til resten av familien	94
Del 8: Elektronisk merking sett i lys av noen teoretiske perspektiver	95
8.1 Elektronisk merking – et moderne panoptikon?	95
8.1.1 Benthams panoptikon.....	96
8.1.2 Kjennetegn ved nye kontrollmetoder	99
8.1.3 Makt og disiplinering	100
8.1.4 Internalisering av kontroll som følge av måten kontrollen anvendes på.....	101
8.2 Forutsetninger som senker terskelen for innføring av nye kontrollformer	102
8.2.1 Utviklingen i retning av overvåkningsamfunnet	102
8.2.2 Tette og løse samfunn	105
8.3 Eser kontrollen?.....	106
8.3.1 Net-widening.....	107
8.3.2 Feedback-løkker	109
8.3.3 Elektronisk merking - net-widening og feedback-løkker.....	110
8.3.4 Hvor fører nye eller alternative straffeformer oss?	111
8.4 Stigmatisering og stempling.....	113
8.3.1 Erving Goffman.....	113
8.3.2 Howard Becker.....	115
8.3.3 I nyere tid	117
Del 9: Oppsummering og avslutning	121
9.1 De viktigste funnene.....	121
9.2 Avsluttende refleksjoner	125
Litteraturliste	I

Vedlegg VIII

Del 1: Innledning

1.1 Hovedproblemstilling

Tema for avhandlingen er innføring av elektronisk merking som kontrolltiltak i saker som omhandler vold i nære relasjoner. Regjeringen ønsker å styrke ofrenes stilling, og som ett av flere tiltak arbeider Justis- og politidepartementet med et forslag om å innføre elektronisk merking av volds- og trusselutøvere som har brutt ilagt kontaktforbud. Bakgrunnen for ønsket om å ta i bruk elektronisk merking er dels at man vil gi bedre beskyttelse til ofre for vold i nære relasjoner, og dels at man ønsker å ansvarliggjøre den som utøver volden. Ønsket om å ansvarliggjøre volds- og trusselutøveren ved å begrense **utøvers** frihet, markerer en prinsipielt ny måte å tenke på i bekjempelsen av vold i nære relasjoner. Kriminalpolitikken i forhold til denne type vold har tradisjonelt vært offerorientert. Eksisterende voldsforebyggende tiltak har i nesten alle tilfeller begrenset **den utsattes** bevegelsesfrihet.

Hovedproblemstillingen i min avhandling er å belyse *hvilke implikasjoner det kan ha å innføre elektronisk merking som kontrolltiltak rettet mot trusselutøvere*. Datagrunnlaget for analysen er halvstrukturerte intervjuer med personer som jobber med utvikling av ordningen, personer som driver behandling av voldsutøvere, samt volds- og trusselutøvere.

Innledningsvis vil jeg belyse hva slags tiltak elektronisk merking er og hvem vi skal merke. Deretter vil jeg med utgangspunkt i en empirisk tilnærming drøfte hvilke implikasjoner elektronisk merking kan ha for henholdsvis volds- og trusselutøvere og for volds- og trusselutsatte. I avhandlingens siste del foretas en mer overordnet kriminologisk drøfting av elektronisk merking i lys av teorier om kontroll og overvåkning, om esing av kontroll og stigma- og stempelingsteori.

Fokuset i masteravhandlingen er utøverperspektivet. I analysen vil funn fra den empiriske undersøkelsen holdes opp mot relevant kriminologisk teori og forskning. Da elektronisk merking brukt i denne sammenheng er et nytt tiltak i Norge, foreligger det pr i dag ikke annen norsk forskning som belyser hvilke implikasjoner tiltaket kan ha for utøver.

1.1.1 Begrepsavklaring

I norsk sammenheng benyttes ulike begreper om elektronisk merking. Det anvendes begreper som ”fotlenke”, ”fotbøyle” og ”omvendt voldsalarm”¹. Begrepene fotbøyle og fotlenke refererer til den svenske ordningen² og begrepet reflekterer måten alarmen er festet til kroppen på. Begrepet ”omvendt voldsalarm” refererer seg til motsatsen av den type voldsalarm som trusselutsatte bruker i Norge i dag. I denne avhandlingen har jeg valgt å benytte begrepet ”elektronisk merking”. Siden utøver merkes gjennom et elektronisk virkemiddel er dette en betegnelse som på en god måte reflekterer hva ordningen går ut på. Den samme betegnelsen brukes av Politi- og Justisdepartementet (Høringsnotat, 2006³). For å variere språkbruken, vil også kortformen ”merking” brukes i avhandlingen.

I fremstillingen omtales volds- og trusselutøvere også som ”utøvere”, ”mennene” eller ”merkede” med sikte på å variere og forenkle språkbruken. Vold- og trusselutsatte omtales også som ”ofre”⁴ eller ”kvinnene” av samme årsak. Noen vil kanskje reagere på at betegnelsene er kjønnsespesifikke. Tall fra Bærum kommune viser imidlertid at 90 % av ofrene er kvinner, og 95 % av overgriperne er menn (Handlingsplan, 2007). Til tross for valg av begrepsbruk er jeg imidlertid bevisst på at også menn kan være ofre og kvinner kan være utøvere.

Min avhandling bygger på intervjuer med informanter fra tre ulike informantgrupper: menn som har utøvd vold i nære relasjoner, personer som jobber med volds- og trusselutøvere og ofre for vold i nære relasjoner, samt personer som jobber med utviklingen av tiltaket. En nærmere redegjørelse for valg av informanter følger i metodekapittelet. I fremstillingen omtaler jeg de som jobber med volds- og trusselutøvere og voldens ofre som ”behandlere”⁵, mens de som jobber med utviklingen av ordningen betegnes som ”utviklere”.

”Departementet” er i denne oppgaven identisk med Justis- og politidepartementet.

---

¹ Fotlenke/fotbøyle brukes der jeg refererer til publikasjoner skrevet av andre, og i uttalelser fra informantene.

² Den svenske ordningen er hjemmesoning med elektronisk overvåking som fengslingssubstitutt ved kortere dommer, eller som soning av siste del av en lengre dom.

³ Pr. september 2008 har fortsatt dette dokumentet status som høringsnotat. Departementet arbeider imidlertid med en Ot.prp. som etter planen skal behandles i regjeringen i begynnelsen av desember 2008.

⁴ Bruk av betegnelsen offer er omdiskutert. På individnivå reagerer en del utsatte på å bli betegnet som offer fordi de opplever å bli stakkarsliggjort gjennom betegnelsen. På denne måten kan betegnelsen virke avmaktskapende. På systemnivå er imidlertid disse kvinnene unektelig ofre for en straffbar handling. Når man skal synliggjøre handlingenes konsekvenser synes jeg derfor det er riktig å bruke offerbetegnelsen selv om jeg er klar over at den er omdiskutert.

⁵ I denne informantgruppen er det også en informant som jobber med ofre for vold i nære relasjoner på et mer overordnet nivå. De fleste er imidlertid behandlere som uttrykker seg ut fra et behandlingsperspektiv, derfor velger jeg å omtale disse som behandlere selv om begrepet i dette perspektivet er noe upresist.

Som fremstillingen senere vil vise er det planlagt at elektronisk merking skal knyttes opp mot brudd på besøksforbud og såkalt kontaktforbud. I fremstillingen brukes ”kontaktforbud” som fellesbetegnelse på disse, noe som er i tråd med departementets forslag om å innføre en slik fellesbetegnelse ⁶ i straffeloven og straffeprosessloven. Departementet foreslår at begrepet ”besøksforbud” skal erstattes med ”kontaktforbud (Høringsnotat, 2006). Begrepet ”besøksforbud” brukes imidlertid i avhandlingen der dette begrepet er brukt i publikasjoner jeg refererer til, eller der informantene bruker denne betegnelsen.

1.2 Historikk

Forslaget om elektronisk merking i Norge ble første gang lansert av Likestillingsrådet i rapporten ”Alarmbeskyttelse for voldsutsatte kvinner og eldre”, utgitt i 1995. Bakgrunnen var at man ønsket å sikre voldsutsatte bedre beskyttelse. I rapporten refereres det til et forsøksprosjekt med elektronisk overvåkning i USA der man kontrollerer potensielle overgripere gjennom besøksforbud med elektronisk merking. Likestillingsrådet nevner dette som ett av flere mulige tiltak for beskyttelse mot vold og trusler (1995). I 2003 rettes søkelyset på nytt mot elektronisk merking da Kvinnevoldsutvalget foreslår at det gjennomføres en utredning av mulighetene for elektronisk overvåkning av menn som bryter ilagt besøksforbud (Retten til et liv uten vold), og i 2005 signaliserer regjeringen Stoltenberg at de ønsker å satse på elektronisk merking som ett av flere tiltak i kampen mot vold i nære relasjoner (Soria-Moriaerklæringen 2005 og Ti tiltak mot vold 2005). Regjeringen skriver i ”Soria Moria-erklæringen” at de skal: *”Utrede et prøveprosjekt med omvendt voldsalarm, der brudd på besøksforbud medfører tvungen bruk av alarm som varsler fornærmede ved nærvær”* (2005, s. 69).

For å kunne sette i gang utprøving av tiltaket er det imidlertid nødvendig med endringer i straffeloven og straffeprosessloven, og en redegjørelse for tiltaket og lovendringsforslag ble sendt ut på høring høsten 2006, med høringsfrist 23. desember 2006. Begrunnelsen for de endringene man ønsker å gjennomføre er at man ønsker *”... særlig å øke beskyttelsen av personer som utsettes for vold eller trusler om vold fra nåværende eller tidligere samlivspartner”* (Høringsnotat, 2006, punkt 1). Det gjøres samtidig oppmerksom på at elektronisk merking også vil kunne gjelde andre som blir ilagt kontaktforbud i andre type saker.

---

⁶ Det er foreslått endringer i straffeloven kapittel 17a og § 222a i straffeprosessloven.

For å prøve ut tiltaket skal det gjennomføres et pilotprosjekt som etter planen skulle iversettes i løpet av 2007 (Høringsnotat, 2006). Arbeidet ble imidlertid forsinket slik at pilotprosjektet enda ikke er igangsatt høsten 2008. Det er fortsatt usikkert når pilotprosjektet vil bli startet opp.

I 2008 la regjeringen frem handlingsplanen "Vendepunktet" som er en handlingsplan for forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner for perioden 2008-2011. Innledningsvis slås det fast at vold i nære relasjoner er et samfunnsproblem, og at den volden handlingsplanen retter seg mot er den gjentatte volden og mishandlingen som menn utsetter kvinner og barn for. Handlingsplanen tar utgangspunkt i 7 tilnærminger for å forebygge og bekjempe volden, og knyttet til hver tilnærming finner vi ulike tiltak som skal gjennomføres i løpet av 4-årsperioden. Den første tilnærmingen har følgende overskrift: *"Ofre for vold i nære relasjoner skal sikres nødvendig hjelp og beskyttelse"* (Vendepunkt, 2008, s. 4). Elektronisk merking inngår som ett av tiltakene under denne tilnærmingen:

"Det skal gjennomføres et pilotprosjekt med bruk av elektronisk merking av voldsutøvere (omvendt voldsalarm). Elektronisk merking vil kunne benyttes som et virkemiddel i saker der det foreligger et brudd på ilagt besøksforbud. Målsettingen er å øke tryggheten for offeret og plassere ansvaret for volden hos utøver" (Vendepunkt, 2008, s. 8)

Handlingsplanen understreker altså departementets ønske om i større grad å stille voldsutøveren til ansvar og begrense hans handlingsrom slik at byrden for ofrene kan bli lettet. Det er også et uttalt ønske at belastningen, i så stor grad som mulig, skal legges på trusselutøver, og i forlengelsen av denne tankegangen ønsker departementet å vurdere virkemidler som i større grad innskrenker trusselutøverens, og ikke den truedes bevegelsesfrihet (Soria-Moriaerklæringen 2005, Ti tiltak mot vold 2005, Høringsnotat 2006 og Vendepunkt 2008). Alarmordningen sees altså ikke bare på som et teknisk virkemiddel, men gir også uttrykk for et prinsipielt skifte i kriminalpolitikken.

Utvikling av alarmordninger har hittil vært rettet mot de trusselutsatte ved at vi har utstyrt dem med voldsalarm. Først tok man i bruk stasjonære alarmer som gir beskyttelse i hjemmet. Et prøveprosjekt i perioden 1. september 1997 til 1. januar 1999 ble i 2000 gjenstand for intern evaluering i regi av Justisdepartementet. Evalueringen viste at politidistriktene var svært positive til ordningen og anbefalte at den ble gjort permanent. Senere gjennomførte også Katja Skjølberg en evaluering av prøveprosjektet (Skjølberg, 2000). Begge evalueringene pekte på begrensningen ved at alarmen bare gir beskyttelse i hjemmet, og reiste derfor

spørsmål om å utvikle en mobil voldsalarm som blant annet skulle sikre volds- og trusselutsatte større grad av bevegelsesfrihet (Bakketeig, 2006).

I 2002 ble det igangsatt et pilotprosjekt som hadde som målsetting å utvikle mobile voldsalarmer for å gi trusselutsatte økt trygghet, økt bevegelsesfrihet og bedre livskvalitet. 1. januar 2004 ble mobile voldsalarmer implementert som en landsdekkende ordning. Elisiv Bakketeig (2006) har evaluert ordning. Hennes evaluering viser på den ene siden at alarmen bidrar til økt trygghet, større bevegelsesfrihet og bedre livskvalitet, mens den på den andre siden viser at flere kvinner har blitt utsatt for trusler til tross for alarmen, og at terskelen for å utløse alarmen i en trusselsituasjon er høy. Evalueringen viser dessuten at alarmbrukerne er tilfredse med politiets oppfølging, og at stasjonære og mobile alarmer ikke nødvendigvis dekker samme behov.

1.3 Hvordan skal ordningen virke?

Elektronisk merking er altså ett av flere tiltak departementet ønsker å ta i bruk for å beskytte ofre for vold i nære relasjoner på en bedre måte, og ansvarliggjøre voldsutøveren i større grad. For å nå disse målene er det etter departementets vurdering (Høringsnotat, 2006) behov for forsterkede virkemidler som i særlig grad innskrenker trusselutøverens bevegelsesfrihet ved at han blir overvåket og ilagt restriksjoner i forhold til hvor han kan oppholde seg. I en analyse av hvilke implikasjoner dette virkemiddelet har, er det viktig å vite hvordan det er ment å virke.

I Norge, som i flere andre land som har tatt i bruk overvåkning av identifiserte volds- og trusselutøvere, vil man benytte såkalt hybridovervåkning. I høringsforslaget forklarer departementet begrepet hybridovervåkning på denne måten:

”Hybridovervåking innebærer at det i tillegg til selve posisjoneringen av den merkede personen, etableres ”fredede områder” (exclusion zones) rundt den som er truet. Den merkede person gjøres kjent med de fredede områdene, og forutsettes ikke å bevege seg innenfor disse. Fredede områder kan være bosted, arbeidsplass eller lignende. Dersom den merkede personen trer innenfor det fredede området vil det bli utløst en alarm i alarmsentralen” (Høringsnotat, 2006, punkt 3).

For at politiet skal kunne følge med på om han overholder ilagte restriksjoner, og oppdage eventuelle avvik, vil man merke ham (og offeret) elektronisk.

Den elektroniske merkingen er tenkt å bestå av to mobile enheter som kommuniserer med hverandre – den ene er offerets alarm, den andre enheten kobles på utøver. Den trusselutsatte kan i tillegg ha en såkalt stasjonær mottaker i sitt hjem eller på sin arbeidsplass slik at hun kan bli varslet hvis trusselutøveren beveger seg innenfor et fredet område. Dersom utøver kommer for nær offeret, vil det utløses et signal både på hans og hennes bærbare enhet. Når signalet utløses hos offeret, opprettes det direkte kontakt mellom henne og politiets operasjonssentral uten at hun trenger å foreta seg noe. Samtidig vil man på operasjonssentralen kunne se hvor både utøver og offer oppholder seg i form av fargede symboler på elektroniske kart. Operasjonssentralen vil også få opp nødvendige opplysninger om både utøver og offer. Ut fra den informasjon operasjonssentralen har, og hva slags trusselsituasjon som har oppstått, vil operasjonssentralen ved behov kunne dirigere patruljer til rett sted og fortløpende kommunisere med offeret og lytte til hva som skjer på stedet. Foruten å kunne følge bevegelsene til utøveren i det kontaktforbudet brytes, innebærer ordningen også loggføring av informasjon som kan brukes i etterkant. (Høringsnotat 2006 og Funksjonalitet for elektronisk merking 2007).

Teknologisk sett baserer elektronisk merking seg på teknologi som i all hovedsak er lik den som benyttes i mobile voldsalarmer. Den elektroniske merkingen er basert på posisjonsangivelse i forhold til mobilnettet (GSM) og satellittkommunikasjon (GPS). Den potensielle overtrederen utstyres med fotbøyle⁷ og en GPS-mottager. GPS-mottageren registrerer fotbøylens posisjon til enhver tid, og informasjonen om hvor den potensielle overtrederen befinner seg overføres til politiets operasjonssentral via mobilnettet. Ut i fra disse opplysningene kan det genereres kart som i prinsippet gjør det mulig å følge den merkedes bevegelser 24 timer i døgnet.

Utstyret som benyttes ved elektronisk merking, forutsetter at den som bærer merkingen sørger for nødvendig vedlikehold i form av å lade batteriene på GPS-mottakeren (Høringsnotat, 2006).

Politiet er pr i dag den instans som har hovedansvaret for å ivareta volds- og trusselutsattes sikkerhet. I dette arbeidet har de frem til nå disponert virkemidler som voldsalarm, sperret

---

⁷ I andre land bruker man fotbøyle, men man kan like gjerne tenke seg at utøveren blir merket med noe som festes rundt armen.

adresse, bruk av fiktive personopplysninger⁸ og besøksforbud. Med elektronisk merking gis politiet et nytt virkemiddel. Det er politiet som skal ha det overordnede ansvaret for elektronisk merking, og de skal gjennom å kontrollere alarmordningen være den instansen som ivaretar offerets sikkerhet og trygghet. Meldinger om alarm vil komme til politiets operasjonssentral ”som vil ha ansvar for å håndtere alarmen etter gitte instruksjer” (Funksjonalitet for elektronisk merking, 2007 s. 9). Politiet skal håndtere alarmen raskt og effektivt, og det legges vekt på at operasjonssentralen skal være i stand til å sende ressurser dit det anses som nødvendig og ønsket (ibid).

1.4 Internasjonale erfaringer

I Sverige har man langt bredere erfaring med elektronisk overvåkning som virkemiddel enn i Norge. Allerede i 1999 leverte Brottsförebyggande rådet (Brå) forstudien ”Elektronisk övervakning vid besøksförbud” der de har vurdert de praktiske og tekniske forutsetningene rundt et slikt tiltak⁹. Bakgrunnen for forstudien var at Kvinnovaldskommisjonen i 1995 påpekte at besøksforbud alene ikke gir tilstrekkelig beskyttelse for kvinner som trues av menn, og at det er behov for forsterkede beskyttelsestiltak. Kommisjonen poengterte at det var viktig å finne beskyttelsesmetoder som primært innskrenket trusselutøvers bevegelsesfrihet, og ikke offerets. I den sammenheng ble det foreslått et forsøksprosjekt med intensivovervåkning med elektronisk kontroll for de som ikke overholdt det idømte besøksforbudet

Brå peker i sin rapport på noen begrensninger ved ordningen i sin rapport. For det første vil ikke elektronisk overvåkning ved besøksforbud gi beskyttelse mot menn som har bestemt seg for å skade eller trakassere en kvinne. Det er derfor viktig å informere kvinnen om at elektronikken ikke utgjør noen garanti for hennes sikkerhet. En annen viktig begrensning er det geografiske aspektet. For å ha en reell mulighet til å beskytte kvinnen, må politiet ha mulighet til raskt å komme hjem til henne etter at alarmen er utløst. Elektronisk overvåkning er derfor bare egnet på tettsteder der det er kort avstand mellom kvinnen og politiet. Man har heller ingen garanti for at mannen ikke manipulerer eller ødelegger utstyret, og det vil kunne ta tid

---

⁸ Fiktive personopplysninger vil si at navn, fødselsnummer og andre personopplysninger vil være forskjellig fra de reelle personopplysningene fordi man ikke ønsker at voldsutsatte skal kunne spores opp via folkeregisteret(Ot.prp. nr. 103(2004-2005)).

⁹ Teknikken bygger på stasjonær overvåkning der man kontrollerer den overvåkedes nærvær eller fravær på forhåndsbestemte steder – primært i hjemmet. Utstyret kan komplementeres med bærbart varslingsutstyr for den som skal beskyttes.

før dette blir oppdaget. Mange av de samme innsigelsene er momenter som har blitt drøftet i forhold til bruk av mobile voldsalarmer (Bakketeig, 2006).

I Brå's rapport (Elektronisk overvåkning ved besøksforbud, 1999) viser man til amerikanske studier, der man har funnet at elektronisk overvåkning, til tross for begrensningene, bidrar til å øke kvinners opplevelse av trygghet. Før det første har kvinner som har opplevd brudd på besøksforbud og som har anmeldt dette, ofte opplevd at det blir hans ord mot hennes. Med elektroniske overvåkning vil det bli enklere å påvise og dokumentere at brudd faktisk har skjedd. Teknikken kan også avskrekke mannen fra å bryte besøksforbudet fordi straffen for brudd ofte vil være soning i fengsel. Fotbøylen kan i tillegg fungere som en stadig påminnelse om alvorret i å bli idømt besøksforbud. For kvinnen kan fotbøylen videre ha en symbolverdi fordi den blir et bevis på at samfunnet gjør noe i forhold til hennes situasjon, og at hun gjennom dette tiltaket får en bekreftelse på at utøverens atferd overfor henne ikke er akseptabel. En tettere kontakt med politiet kan også bidra til økt trygghet. I tillegg vil kvinnen få et forvarsel om at mannen er i nærheten, og hun slipper å bli overrasket. Når alarmen går, vil hun ha tid til å ta kontakt med politiet. Politiet varsles nemlig ikke automatisk om hvor kvinnen befinner seg når alarmen går. Hun må selv kontakte politiet å fortelle hva som har hendt og hvor hun befinner seg.

I USA benyttes elektronisk overvåkning bare i utvalgte byer fordi systemets troverdighet som nevnt hviler på at politiet raskt kan være på plass når alarmen utløses. Det er også en forutsetning at politiet må prioritere å respondere raskt på disse alarmene.

Brå (1999) konkluderer i sin rapport med at det er grunn til å tro at elektronisk overvåkning vil bidra til å øke oppklaringsprosenten i forhold til å påvise brudd på besøksforbud. De mener også at tiltaket vil bidra til å redusere brudd på besøksforbud fordi økt risiko for å bli oppdaget vil virke avskrekkende på mange trusselutøvere. Avsltningsvis peker de imidlertid på at utstyret ikke er tilfredsstillende i forhold til å gi de trusselutsatte reelt bedre trygghet. Brå mener altså at bruk av elektronisk merking indirekte vil føre til at kvinners trygghet blir bedre fordi en del menn vil la være å bryte besøksforbudet på grunn av tidligere nevnte årsaker. Imidlertid poengterer de at elektronisk merking som et beskyttelsestiltak i seg selv, ikke kan anbefales fordi de tekniske løsningene ikke fungerer tilfredsstillende:

”Här menar BRÅ at utrustningen har sådana brister att den i princip inte kan användas som ett tillförlitligt skydd. Andra lösningar måste i stället övervägas i det enskilda fallet” (Elektronisk övervakning vid besöksförbud, 1999, s. 17).

I 2005 leverte Brå utredningen ”Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning” (Fransson, 2005), der de ut i fra internasjonale erfaringer og teknologisk utvikling skulle si noe om dagens muligheter for å ta i bruk elektronisk overvåkning av besøksforbud i Sverige. Brå har sett på internasjonal forskning om elektronisk overvåkning knyttet til utslusing ved soning av lengre fengselsstraffer, og som en alternativ soningsform i stedet for kortere fengselsstraffer.

I utredningen konkluderer Brå med at utviklingen av posisjoneringsteknikken fortsatt er i startfasen, og at elektronisk overvåkning internasjonalt primært benyttes som fengslingssurrogat. Erfaringer med å anvende elektronisk overvåkning i kombinasjon med besøksforbud utenfor straffesystemet, finnes ikke i følge Brå. I forhold til erfaringer fra elektronisk merking ved hjemmesoning, poengterer Brå at det ikke finnes støtte for at bruk av elektronisk overvåkning reduserer tilbakefallsprosenten. I de tilfellene der man kan se positive resultater er elektronisk overvåkning brukt i kombinasjon med for eksempel alkoholforbud, deltagelse i behandlingsopplegg, eller sysselsettingstiltak.

Internasjonale erfaringer tilsier også at hybrid- eller sanntidsovervåkning¹⁰ er ressurskrevende fordi det krever en døgnbemannet operasjonssentral. I tillegg krever denne overvåkningsformen at man har personale som kan rykke ut umiddelbart dersom alarmen utløses, og personale som kan installere og vedlikeholde det tekniske utstyret. Erfaringer viser også at antall alarmer som utløses på grunn av ulike feil er større ved mobil overvåkning enn ved stasjonær overvåkning, der alarmen er utplassert for eksempel i kvinnens hjem.

Brå oppsummerer med at selv om man kjenner til tilfeller der ofre for vold og trusler blir beskyttet ved hjelp av elektronisk overvåkning, vet man for lite om effekten av tiltaket. Teknikken har klare begrensninger, og feil vil kunne få fatale konsekvenser for offeret. Rettslig hjemmel for å benytte elektronisk overvåkning i denne sammenheng finnes pr. 2005 ikke i Sverige. Brå konkluderer derfor med at en forsøksvirksomhet bør gjennomføres i to

---

¹⁰ Hybridovervåkning bygger som nevnt på at man oppretter ”fredede områder” (exclusion zones) rundt den overvåkede – for eksempel rundt hjem, arbeidsplass og andre steder der den beskyttede ofte oppholder seg. Sanntidsovervåkning vil si at man fra en operasjonssentral kontinuerlig følger den merkedes bevegelser i nåtid.

steg. I første omgang bør de tekniske og organisasjonsmessige mulighetene for å organisere overvåkningen utredes, deretter bør effekten av tiltaket studeres (Fransson, 2005).

I 2007 fikk Rikspolisstyrelsen i oppdrag av regjeringen å gjennomføre et forsøk der elektronisk overvåkning skulle benyttes for å forsterke besøksforbud. Formålet var å gi svar på teknikkens muligheter og begrensninger, og hvilke endringer som måtte til i forhold til politiets rutiner og organisering. Rikspolisstyrelsen skulle også beskrive hvordan det å bli overvåket virker på den overvåkede, på den som skal beskyttes samt for tredje person¹¹. Rapporten ble avlevert 14. desember 2007.

Rikspolisstyrelsen konkluderer med at det tekniske utstyret som finnes på markedet i 2007 ikke er tilfredsstillende, men at de forventer en rask teknologisk utvikling i løpet av de nærmeste årene. Videre sier de at elektronisk overvåkning vil medføre innskrenking av den personlige integriteten til både utøver og offer og vil kreve samarbeid med politiet fra begge parter. Rikspolisstyrelsen hevder imidlertid at innskrenkingen vil oppleves forskjellig: *”För den hotande är sannolikt upplevelsen av kränkningar av den personliga integriteten starkare än för den skyddade, eftersom den hotande inte är lika motiverad till samarbete”* (Åkerström, 2007, s. 20). Rikspolisstyrelsen sier også at en ordning med elektronisk overvåkning vil kreve rutiner i forhold til introduksjon for utøver, offer og eventuell tredje person, samt rutiner for hvordan mislighold skal håndteres. De sier også at ordningen krever en trussel- og risikovurdering i hvert tilfelle, samt samarbeid mellom involverte yrkesgrupper. Samlet sett anbefaler ikke Rikspolisstyrelsen å ta i bruk forsterket besøksforbud på det nåværende tidspunkt (Åkerström, 2007).

I Madrid innledet man i 2005 et pilotprosjekt som kan sammenliknes med det norske pilotprosjektet fordi elektronisk merking også der retter seg mot menn som har brutt et besøksforbud. Forskjellen på det spanske pilotprosjektet og det planlagte norske, er primært at det i det spanske er et privat firma som har den daglige oppfølgingen av de som merkes. I Norge har man som tidligere nevnt, lagt ansvaret for oppfølgingen til politiet. Målsettingen for det spanske pilotprosjektet var å få ned antallet brudd på besøksforbud, bedre mulighetene til å gripe inn og forhindre vold ved brudd, og generelt øke tryggheten for de trusselutsatte.

---

¹¹ Tredje person vil som regel være barn.

Alarmen skal aktiveres hvis overtredet beveger seg innenfor et fredet område, kommer for nær den som skal beskyttes, eller prøver å manipulere systemet.

I løpet av pilotprosjektet høsten 2006 merket man 15 personer, noe som krevde store personalressurser og et budsjett på en million euro. Den positive erfaringen som fremheves i etterkant av pilotprosjektet, er at dette anses å være den beste måten å beskytte ofre for vold i nære relasjoner på, uten at det gis nærmere begrunnelser for denne konklusjonen. Ulempen som trekkes frem er de høye kostnadene knyttet til prosjektet (Lindahl, 2007).

1.5 Utdyping, avgrensning og oppbygging

1.5.1 Utdyping av problemstillingene

Som nevnt innledningsvis er hovedproblemstillingen i denne avhandlingen å belyse hvilke implikasjoner innføring av elektronisk merking som kontrolltiltak rettet mot trusselutøvere kan ha. Jeg vil derfor se nærmere på hva det kan innebære for den enkelte utøver å bli elektronisk merket, hvilke implikasjoner det kan ha for utøverne som gruppe, og hvilke samfunnsmessige implikasjoner innføring av et slikt nytt kontrolltiltak kan ha.

Ulike innfallsvinkler kan brukes for å belyse innføring av elektronisk merking av personer som bryter kontaktforbud. En vinkling er å se det fra offerets perspektiv, som et tiltak for å oppnå økt trygghet for offeret. En annen vinkling er å se det fra trusselutøvers perspektiv. Det er den siste innfallsvinkelen jeg har valgt. At jeg har valgt å ta utgangspunkt i trusselutøveren betyr imidlertid ikke at erfaringene til de trusselutsatte er uten betydning. I analysen vil egne funn holdes opp mot erfaringene ved alarmbruk som foreligger i litteraturen knyttet til de trusselutsatte.

For å belyse hvilke implikasjoner innføring av elektronisk merking har som kontrolltiltak for trusselutøvere skal jeg se nærmere på tre underproblemstillinger. For det første skal jeg belyse hva slags type virkemiddel elektronisk merking er, og hvem som er egnet for tiltaket. Er det et forebyggende tiltak, et straffetiltak – eller kanskje et forsøk på å kombinere flere gode hensikter? For den enkelte trusselutøver vil det antagelig være forskjell på å samtykke i å bli merket for å slippe å sitte i fengsel eller varetekt, og å samtykke i å underlegge seg et kontrolltiltak for å forebygge et fremtidig straffbart forhold.

For det andre skal jeg se nærmere på hvilke implikasjoner elektronisk merking vil ha for den enkelte trusselutøver, for ofrene for vold i nære relasjoner, og for samfunnets syn på utøver,

offer og vold i nære relasjoner. Dette innebærer å belyse i hvilken grad elektronisk merking kan oppleves som et inngrep i overtrederens integritet. Trusselutsattes bruk av mobil voldsalarm har vist at det å bære en slik alarm kan oppleves stigmatiserende (Bakketeig, 2006). Hvordan vil det å bli merket oppleves for utøver? Hvilke tanker har utøveren om hvorvidt alarmer vil påvirke hvordan andre mennesker oppfatter ham, og hvordan det eventuelt påvirker hvordan han ser på seg selv? I hvilken grad vil den enkelte preges av å bli overvåket? Hva vil tiltaket bety for de trusselutsatte? Hvilken betydning har innføring av et slikt kontrolltiltak for hvordan man fra et samfunnsmessig ståsted forstår handlingene som trusselen knytter seg til, altså vold i nære relasjoner?

Den tredje underproblemstillingen innebærer å belyse om elektronisk merking vil føre til ansvarliggjøring av utøver og bedre beskyttelse av ofre for vold i nære relasjoner. Som nevnt innledningsvis er dette to uttrykte målsettinger med tiltaket. Er det grunn til å forvente at disse målsettingene vil nås, eller risikerer man å skape falsk trygghet? Kan man videre tenke seg at elektronisk merking kan trigge ny vold og dermed skape en farligere situasjon for den trusselutsatte? Kan elektronisk merking bidra til å ansvarliggjøre en person? Tiltaket baserer seg på en forutsetning om at volden er et resultat av rasjonelle handlinger fra trusselutøverens side. Dette berører måten å forstå disse handlingene på - er det snakk om planlagt voldsutøvelse eller manglende sinnemestring og impuls kontroll? Alle disse, og flere spørsmål, vil bli drøftet. Avhandlingen vil altså berøre implikasjoner av kontroll både på individnivå, og samfunnsnivå.

Avslutningsvis ønsker jeg å foreta en teoretisk drøfting av utvalgte sentrale problemstillinger. For det første overvåkningsaspektet ved elektronisk merking. Har tiltaket panoptiske trekk? Deretter ønsker jeg å se elektronisk merking i lys av om merking medfører at kontrollen i samfunnet eser. Vil man kunne se tilsvarende implikasjoner som man kan se i forhold til bruk av alternative straffemetoder? Til sist vil jeg drøfte hvordan man kan forstå stigma som en følge av elektronisk merking, sett i lys av stigma- og stempingsteori.

1.5.2 Avgrensning

Som nevnt innledningsvis har fokus i fremstillinger knyttet til vold i nære relasjoner tradisjonelt hatt et offerperspektiv (for eksempel i Skjørten 1994 og Bakketeig 2006). Med utgangspunkt i at jeg har valgt utøverperspektivet, vil ikke implikasjonene av elektronisk merking for ofrene behandles i sin fulle bredde.

I fremstillingen har jeg primært valgt å ta utgangspunkt i norsk forskning, og funn fra Sverige. Internasjonalt har elektronisk merking vært i bruk i noen år, men da i størst utstrekning som fengslingssurrogat. Som vist tidligere skriver Brå i sin rapport at erfaringer med å anvende elektronisk overvåkning i kombinasjon med besøksforbud utenfor straffesystemet, ikke finnes (Fransson, 2005), med unntak av det spanske pilotprosjektet i Madrid (Lindahl, 2007). Jeg vil ikke behandle elektronisk merking som fengslingssurrogat spesielt i min avhandling, annet enn der jeg kan trekke paralleller til kontaktforbud med elektronisk merking. Avgrensningen er gjort i forhold til rammene for det norske planlagte pilotprosjektet.

De tekniske løsningene og utstyr knyttet til elektronisk merking, vil ikke bli detaljert redegjort for i min avhandling. Med utgangspunkt i min problemstilling vil den tekniske siden ved tiltaket begrense seg til utfordringen ved at utøver selv må bidra til å vedlikeholde utstyret, utfordringer knyttet til sårbarheten ved utstyret, og overvåkningsaspektet ved denne type tiltak.

Det ligger en utfordring og begrensning i at avhandlingen omhandler et tiltak som i oktober 2008 ikke er tatt i bruk. Dette innebærer at flere spørsmål knyttet til ordningen ikke er avklart og at det ikke er mulig å trekke inn konkrete erfaringer fra gjennomføring av pilotprosjektet i avhandlingen. Gjennom å ta utgangspunkt i departementets målsetting, høring rundt tiltaket, samt eksisterende forskning knyttet til elektronisk merking er det likevel mulig å reflektere over implikasjoner av innføring av et slikt tiltak.

1.5.3 Oversikt over den videre fremstillingen

Avhandlingen omfatter totalt 9 deler. Del 2 omfatter metodekapittelet hvor det blant annet redegjøres for metodisk tilnærming, gjennomføring av intervjuene, og forskningsetiske problemstillinger. I del 3 gis en kort redegjørelse for hva som karakteriserer den sakstypen elektronisk merking er planlagt anvendt på, altså vold i nære relasjoner. I del 4, 5 og 6 er hovedfokus presentasjon av egen empiri. Jeg ser nærmere på hva elektronisk merking er og hvem som kan merkes, samt konsekvensene av elektronisk merking for de som vil bli merket, og for de tiltaket er ment å beskytte. I del 7 ønsker jeg å gi en kort oversikt over informantenes tanker om hvilke forutsetninger de mener må være på plass for at et tiltak som elektronisk merking skal fungere i forhold til målsettingen. Del 8 omfatter en mer overordnet teoretisk drøftelse av problemstillingsstillinger som har vist seg særlig relevante på bakgrunn

av de empiriske funnene. Avslutningsdelen omfatter en kort oppsummering av de viktigste hovedfunnene og avsluttende betraktninger knyttet til disse.

Alle sitater som ikke er etterfulgt av kildehenvisninger er sitering av informantene, andre sitater er etterfulgt av kildehenvisning.

Del 2: Metode

2.1 Valg av metodisk tilnærming

Som nevnt i del 1 tar avhandlingen sikte på å drøfte hvilke implikasjoner innføring av elektronisk merking som kontrolltiltak rettet mot volds- og trusselutøvere kan ha. Spørsmålet blir hvordan man på best mulig måte kan skaffe seg den innsikten man ønsker, og hvilken metode som er best egnet for å belyse de aktuelle temaene. I avhandlingen ønsker jeg å belyse en ordning man vet lite om fra før, i alle fall med utgangspunkt i norske forhold. Dette tilsier at en eksplorerende tilnærming er hensiktsmessig (Thagaard, 2003).

2.1.1 Kvalitative intervjuer

Kvalitativ metode omfatter ulike metoder for innsamling av data som for eksempel observasjon, tekstanalyse og intervju. Intervju er den mest hensiktsmessige tilnærmingen for å innhente kunnskap om en persons erfaringer, synspunkter og opplevelser (Thagaard 2003 og Larsen 2007), og Widerberg (2001) sier at intervju som metode innebærer at forskeren bruker samtalen for å få kjennskap til informantenes forståelse rundt et gitt tema. I avhandlingen har jeg derfor benyttet kvalitative intervjuer som tilnærming for å få innsikt i hvordan ulike informantgrupper reflekterer rundt mulige implikasjoner knyttet til elektronisk merking. Rekruttering av informanter beskrives nærmere i del 2.2.

Det er fordeler og ulemper knyttet til alle metodevalg. En stor fordel for meg var at ingen trakk seg fra intervjuene, noe som blant annet kan forklares med nærheten mellom forsker og informant i kvalitative studier. Det er mange flere som unnlater å fylle ut et spørreskjema, enn som trekker seg fra et avtalt intervju. En annen stor fordel når man intervjuer, er muligheten til å stille oppfølgings- og tilleggsspørsmål underveis i intervjuet (Larsen 2007 og Thagaard 2003). Denne muligheten gjorde at jeg kunne gå i dybden i forhold til spørsmål jeg merket at informanten hadde mye å si om, og dermed oppnå en bedre forståelse selv. Den samme muligheten har man ikke når informantene har besvart et spørreskjema og levert det fra seg. Mulige ulemper ved intervjuer er kanskje først og fremst spørsmålene man stiller. Uansett hvordan man spør, legger man føringer for hvordan spørsmålene blir oppfattet. Hva man spør om gir tydelige signaler om hva forskeren synes er viktig, og utformingen av spørsmålene preges av forskerens forståelse. Forskeren selv påvirker også intervjusituasjonen gjennom for eksempel kjønn, alder, og hvordan man presenterer seg selv. (Thaagård, 2003).

Forskeren er altså viktig i seg selv i intervjusituasjonen. Ved kvalitative intervjuer er det derfor avgjørende at forskeren klarer å skape en god ramme for intervjuet slik at informanten er komfortabel i intervjusituasjonen. Widerberg beskriver forskeren som ”... *det viktigste verktøyet i forsøket på å få fram og følge opp nettopp denne personens opplysninger, fortellinger og forståelse av et gitt tema*” (2001, s. 16). Hun poengterer at dette *ikke* betyr at man skal la være å planlegge intervjuets form og innhold på forhånd, eller at man skal unnlate å stille de samme spørsmålene til alle informantene. Det er viktig er at man følger opp det informanten selv tar opp som belyser vedkommendes forståelse av temaet man snakker om. I ettertid kan jeg derfor spørre meg om en mann ville fått de samme svarene som jeg fikk, om det at jeg er vesentlig eldre enn studenter flest påvirket informantene på noen måte, og om utøverne ville ha snakket like åpent med meg hvis jeg hadde presentert meg som ansatt i politi- og lensmannsetaten.

Også svarene man får når man intervjuer representerer en mulig feilkilde. Som forsker er det alltid en fare for at man misforstår eller mistolker budskapet informantene formidler fordi man tolker de svarene man får ut fra sin egen forståelse. Fordelen med intervju kontra spørreskjema er at man ved intervju har mulighet til å klarere med informanten at man har forstått ham riktig.

2.1.2 Andre informasjonskilder

I tillegg til å innhente kunnskap om elektronisk merking gjennom intervjuer, har jeg brukt offentlige dokumenter som datagrunnlag. Disse dokumentene har gitt informasjon om saksgangen i arbeidet knyttet til innføringen av tiltaket. En gjennomgang av høringsuttalelsene knyttet til den foreslåtte ordningen og lovendringsforslagene knyttet til denne har videre gitt kunnskap om ulike perspektiver og synspunkter på ordningen. De data man innhenter gjennom å lese offentlige dokumenter, skiller seg fra de data forskeren selv samler inn ved at disse dokumentene i utgangspunktet er skrevet for et annet formål enn det forskeren bruker dem til. Ved bruk av disse kildene er det derfor viktig å vurdere kilden i forhold til den konteksten de er utformet i. Det kan for eksempel bety at når jeg bruker et høringsnotat som er skrevet med sikte på å foreslå lovendringer som skal muliggjøre iverksettelse av et tiltak regjeringen har signalisert at de ønsker, er det viktig å huske at dokumentet er skrevet ut fra et ønske om at det foreslåtte tiltaket skal realiseres. Det kan da hende eventuelle negative implikasjoner for den enkelte utøver, ikke blir redegjort for på

samme måte i et hørings svar fra Datatilsynet. Hørings svaret vil på sin side gjenspeile at Datatilsynets rolle er å sikre at det ikke begås overgrep mot enkeltpersoner.

I tillegg har jeg brukt relevant faglitteratur funnet gjennom litteratursøk i indekserte databaser og frie søk på internett, og ved å studere referanser i relevante bøker og artikler. Mens data fra offentlige dokumenter har gitt faktaopplysninger og innsyn i hvordan for eksempel departementet reflekterer rundt elektronisk merking, er faglitteratur brukt for å sette elektronisk merking inn i en videre kriminologisk sammenheng. De data man innhenter ved bruk av faglitteratur, innhentes gjennom et slags feltarbeid i biblioteket. Forskeren må skille mellom sentrale og perifere verker, og gjennom å ta utgangspunkt i sentrale verker følge opp interessante referanser bakover (Thagaard, 2003).

2.2 Rekruttering av informanter

Hva man skal belyse gjennom intervjuene bestemmer hvem som er aktuelle informanter og hva man skal spørre om. Derfor baserer man seg i stor grad på strategiske utvalg i kvalitative studier, noe som innebærer at forskeren velger informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er ønskelige i forhold til den problemstillingen man skal belyse (Thagaard, 2003).

Min undersøkelse baserer seg på intervjuer med 14 informanter fordelt på tre ulike informantgrupper: 6 utviklere, 5 behandlere og 3 utøvere. Grunnen til at jeg har valgt å intervju tre ulike informantgrupper, er at jeg ønsker å belyse implikasjonene ved elektronisk merking fra flere sider, noe jeg kommer tilbake til i del 2.4.

Jeg ønsket for det første å intervju personer som arbeider med utvikling av elektronisk merking, og på bakgrunn av dette valget var det hensiktsmessig å intervju ansatte i politiet og forvaltningen. For å finne frem til de mest sentrale personene som arbeidet med utviklingen av ordningen benyttet jeg snøballmetoden¹². Det vil si at man gjennom kontakt med personer som har de egenskapene eller kvalifikasjonene man er ute etter, blir tipset om andre man bør snakke med.

---

¹² Analogien til en snøball er følgende: i starten er utvalget lite, deretter utvides det gradvis som en snøball som vokser seg større etter hvert som den ruller (Thaagård, 2003).

Utgangspunktet for å intervjuer denne gruppen, var et ønske om å snakke med mennesker som kunne gi informasjon av faglig relevans i forhold til å belyse mine problemstillinger. Fra denne gruppen ønsket jeg først og fremst informasjon for å belyse hva slags tiltak elektronisk merking er, hvordan det er tenkt å fungere, og om det er grunn til å tro at det vil bidra til færre brudd på kontaktforbud, og økt trygghet for ofrene. De fleste i utvalget hadde erfaring med voldsalarmer for kvinner, erfaringer de trakk inn i arbeidet med elektronisk merking. For å kunne intervjuer ansatte i politiet, innhentet jeg tillatelse fra politimesteren i Asker og Bærum. Søknad om tillatelse sammen med anbefalingsbrev fra veileder ble sendt politimesteren i mai 2007 (Vedlegg 2 og 3). Etter innhentet tillatelse tok jeg direkte kontakt med de personene jeg ønsket å snakke med.

Informantene fra den andre informantgruppen er valgt ut med tanke på at de har erfaring fra arbeid med volds- og trusselutøvere og/eller ofre for vold i nære relasjoner. Bakgrunnen for mitt ønske om å snakke med disse, var primært å finne ut hvordan et slikt tiltak kan tenkes å virke i forhold til målsettingen om ansvarliggjøring av utøver, og økt trygghet for ofrene. For å finne frem til aktuelle informanter, kartla jeg hvilke instanser som jobber mot denne gruppen. Etter å ha etablert en kontakt, var det igjen snøballmetoden som førte meg til de andre informantene. Snøballmetoden kan gi mindre bredde i utvalget av informanter, men i mitt tilfelle var det en god hjelp i forhold til å skaffe engasjerte informanter som var opptatt av tiltaket og gjerne ville dele sine synspunkter med meg.

Den siste informantgruppen består av menn som har gått i sinneterapi og/eller annen terapi med bakgrunn i at de har utøvd vold og/eller trusler i nære relasjoner. Bakgrunnen for mitt ønske om å snakke med disse, var at de har utført handlinger som gjør at de kunne være potensielle bærere av elektronisk merking. For å finne frem til denne informantgruppen, kontaktet jeg institusjoner som tilbyr sinneterapi eller annen terapi til menn som utøver vold. Via kontakt med ledere i disse institusjonene presenterte jeg min problemstilling, og spurte om de kunne bistå meg med å finne mennesker som var villig til å la seg intervjuer. Mine kontaktpersoner la frem forespørselen fra meg i forbindelse med gruppeterapi, og spurte om noen kunne tenke seg å delta. Denne metoden å rekruttere informanter på er på den ene siden en praktisk løsning på utfordringen ved å komme i kontakt med en gruppe informanter det ellers ville være vanskelig å finne frem til. På den andre siden, og minst like viktig, er det at man ved å rekruttere via behandlingsapparatet sikrer en ivaretagelse av informantene. Det er

liten grunn til å tro at behandlere vil presentere forslaget overfor klienter de mener vil kunne oppleve intervjuet som for belastende.

Innledningsvis tenkte jeg at disse mennene, som har innsett at de har et problem og søkt hjelp, ville være lite representative for gruppen ”menn som utøver vold- og trusler i nære relasjoner”, og at de derfor kunne representere en mulig feilkilde. Det utgjør imidlertid ikke noen aktuell problemstilling fordi man med så få informanter aldri kan oppnå noen form for representativitet. Mitt formål er, som sagt innledningsvis, å utføre en eksplorativ studie, og gjennom dette å få frem synspunkter på elektronisk merking som kan belyse mine problemstillinger. I forhold til utøverne ønsket jeg primært synspunkter på implikasjonene ved å bli merket fra personer som i en gitt situasjon selv kunne blitt underlagt elektronisk merking. Utøverne jeg intervjuet hadde kjennskap til, eller har selv vært ilagt besøksforbud.

2.3 Gjennomføring av intervjuer

I arbeidet med avhandlingen gjennomførte jeg som tidligere nevnt 14 halvstrukturerte intervjuer. Intervjuene varte i gjennomsnitt ca 1 time og 20 minutter. Det korteste varte 1 time, det lengste 1 time og 50 minutter. Det korteste intervjuet ble avbrutt fordi informanten ble innkalt til et hastemøte.

2.3.1 Intervjuguide

Intervjuene baserer seg på 3 intervjuguider tilpasset de ulike informantgruppene (Vedlegg 4). Intervjuguidene inneholder konkrete spørsmål innen 7 hovedtemaer. Disse omfattet synspunkter på hva slags type tiltak elektronisk merking er, hvem vi kan merke, implikasjoner for utøver, implikasjoner for offer, etiske betraktninger, elektronisk merking kontra fengsling/varetekt og mulige samfunnsmessige endringer i synet på utøver, offer og vold i nære relasjoner. Underveis i intervjuene var jeg åpen for å endre rekkefølgen på spørsmålene i forhold til hvordan samtalen forløp, og jeg stilte i tillegg improviserte oppfølgingsspørsmål.

Målsettingen var at spørsmålene skulle være åpne og legge minst mulig føringer i forhold til hva informantene følte at de kunne svare og ikke. Spørsmålene er stort sett korte, og inneholder få forklaringer. Jeg forutsatte at informantene kjente til ordningen, og hadde gjort seg noen tanker om den, noe jeg også hadde avklart med dem i forkant.

2.3.2 Struktureringsgrad

Intervjuer kan være mer eller mindre styrte, noe som kommer til uttrykk i forhold til hvor detaljert intervjuguiden er, og hvor tett man følger denne guiden under selve intervjuene. Mine intervjuguiden er som sagt halvstrukturert. En ustrukturert guide innebærer at man introduserer temaene og lar informantene snakke helt fritt om dem, mens en strukturert guide innebærer avkrysning i bokser.

2.3.3 Intervjusituasjonen

I forkant av intervjuene fikk alle informantene skriftlig og muntlig informasjon om at deltakelse er frivillig og at de når som helst kan trekke seg underveis. Alle undertegnet også en samtykkeerklæring før intervjuet startet (Vedlegg 5).

Intervjuene ble innledet med spørsmål om informantens rolle i forhold til ordningen med elektronisk merking, eller bakgrunn for å jobbe med volds- og trusselutøvere eller voldens ofre. I forhold til volds- og trusselutøverne ble intervjuet innledet med spørsmål om de kunne fortelle om terapien de hadde gjennomgått for å mestre sitt sinne på en bedre måte.

Bakgrunnen for å starte intervjuene på denne måten var at informantene kunne begynne med å snakke om noe de var trygge på og visste mer om enn meg. Målet var å skape trygghet i intervjusituasjonen, noe som er i tråd med Thagaard (2003) sin anbefaling om å starte intervjuet med nøytrale emner som for eksempel spørsmål om informantens bakgrunn, utdanning og yrkeserfaring. Hun skriver at denne type spørsmål bidrar til å berolige informanten og skape tillit mellom partene.

I løpet av intervjuene prøvde jeg å la informanten snakke mest mulig fritt, uten å avbryte eller blande meg inn når han beveget seg inn på et tema som jeg kanskje hadde tenkt å spørre om lenger ut i intervjuet. Denne "frie" formen ga informantene mulighet til å være med på å utforme intervjuet i intervjusituasjonen, og jeg erfarte raskt at jeg fikk mest informasjon når jeg lot informantene snakke forholdsvis fritt. Jeg prøvde ved et par anledninger å styre samtalen tilbake til det som for meg var neste spørsmål, men erfarte at det å gripe inn og styre samtalen, ødela den naturlige flyten i informantens fortelling. Jeg merket også at det var viktig å være aktivt lyttende, og vise at jeg var interessert i det informantene fortalte. Dersom noe var uklart for meg, stilte jeg tilleggsspørsmål, og sjekket etterpå at jeg hadde oppfattet meningen med det de formidlet på en måte de følte var riktig. I enkelte tilfeller ble

intervjuguiden nesten utelukkende brukt som sjekklister for å passe på at vi i løpet av intervjuene hadde dekket alle temaene jeg ønsket synspunkter på.

For å runde av intervjuene stilte jeg først et spørsmål om hva de oppsummeringsvis mente om elektronisk merking, og helt til slutt om de hadde synspunkter eller tanker vi ikke hadde kommet inn på tidligere i intervjuet som de ønsket å snakke om. Thagaard (2003) anbefaler at intervjuer avsluttes med spørsmål som er ukompliserte å besvare, noe jeg prøvde å følge ved å avslutte på denne måten. Min erfaring er at det fungerte godt i intervjusituasjonen.

Avslutningsvis vil jeg si at den viktigste erfaringen i forhold til gjennomføring av intervjuene, var at hvert intervju ble formet i intervjusituasjonen, preget av den jeg snakket med i øyeblikket.

2.3.3 Tid og sted

Viktige faktorer for hvor vellykket et intervju blir, er hvor god tid man har til rådighet, hvor intervjuet foregår og hvordan forholdet mellom forsker og informant ”klaffer” (Widerberg, 2001). For at intervjuene ikke skulle bli preget av tidspress, ba jeg alle informantene om å sette av drøyt 2 timer¹³ da jeg gjorde avtale med dem, men sa også at vi antagelig ikke ville bruke hele tiden. Selv prøvde jeg å være bevisst på ikke å se på klokka under intervjuet for å unngå å stresse informantene eller gi inntrykk av at jeg hadde dårlig tid.

Valg av intervjusted er sentralt for å sikre et best mulig intervju.. Man skiller i hovedsak mellom et intervjusted som er naturlig for informanten og et som er kunstig. Et naturlig sted vil være et sted informanten er godt kjent som for eksempel hans hjem, og et kunstig sted kan være intervjuerens kontor eller et ”nøytralt” sted hvor verken informant eller intervjuer er kjent. Generelt kan man si at det ofte vil være vanskelig å foreta intervjuer i naturlig kontekst fordi det i et privat hjem (eller på en arbeidsplass) kan være vanskelig å unngå forstyrrelser fra andre, og informanten kan føle at han ikke kan snakke fritt fordi andre kan overhøre samtalen. Det er også mange som ikke ønsker å slippe fremmede inn i hjemmet sitt. Mange intervjuer foregår derfor i kunstig kontekst der fordelene er at man kan skjerme seg for forstyrrelser (Jacobsen, 2000). Ingen kontekst er nøytral, alle påvirker intervjuet. Det er ikke mulig å si at en kontekst er dårlig og en annen god, men det er viktig å tenke over hvordan

---

¹³ Det første intervjuet med en utvikler fungerte som et prøveintervju i forhold til å beregne tid. Informanten, som jeg kjente på forhånd, er ordrik og glad i å snakke, og jeg regnet med at ingen intervjuer ville ta lengre tid enn dette. Med ett unntak viste det seg å stemme.

intervjusituasjonen påvirker informanten. Ikke minst gjelder dette i de tilfeller hvor informanten befinner seg i en sårbar situasjon - i mitt tilfelle voldsutøverne.

Da jeg skulle intervju utøvere, opplevde jeg det som en utfordring å finne et egnet sted å foreta intervjuene. Jeg prøvde å finne frem til steder der det ikke ville være fare for at de skulle møte kjente, men som samtidig var lett tilgjengelig for dem. Det måtte også være et sted der vi kunne snakke uforstyrret. Jeg fant frem til lokaler der vi kunne møtes på ”nøytral grunn” – lokaler der jeg kunne tilby enkel servering, uforstyrrede omgivelser og lett tilgjengelighet i forhold til offentlig kommunikasjon. Verken informantene eller jeg var på hjemmebane, noe jeg håper ga en slags ”likeverdighet” i intervjusituasjonen selv om jeg er inneforstått med at vi på grunn av posisjon og situasjon aldri var reelt likeverdige. I forholdet mellom forsker og informant vil forskeren alltid være i en maktposisjon når man forsker på sårbare grupper.

Tilsvarende hensyn gjør seg ikke i samme grad gjeldende i forhold til informantene som hadde en profesjonell rolle i forhold til elektronisk merking. Intervjuene av både behandlerne og utviklerne ble foretatt enten på informantens eller min arbeidsplass, alt etter deres ønske. De fleste ønsket at jeg skulle komme til dem fordi de da ikke trengte å sette av ekstra tid til reise. Et mindretall valgte å komme til meg, enten fordi de allikevel skulle i nærheten, eller fordi de syntes det var enklere å få til et uforstyrret intervju når de beveget seg bort fra sitt eget arbeidssted.

2.3.4 Bruk av lydopptaker

Jeg fant det hensiktsmessig å ta opp intervjuene på bånd. I denne forbindelse innhentet jeg samtykke fra informantene i forhold til bruk av lydopptaker, og ingen hadde innvendinger. Thagaard (2003) skriver at bruk av båndopptaker kan gi intervjuet et formelt preg hvis informanten opplever båndopptakeren som en hindring. Selv brukte jeg diktafon, på størrelse med en mobiltelefon, for å ta opp intervjuene. Informantene ble informert om når jeg satte den på, og når jeg skrudde av. Mitt inntrykk er at de overhode ikke opplevde det som problematisk verken at diktafonen var i bruk, eller at samtalen ble tatt opp. Tvert imot kommenterte et par av informantene at det hadde vært en god intervjusituasjon fordi jeg hadde lyttet oppmerksomt i stedet for å være opptatt med ”å skrive så blekket sprutet”.

Dalen (2004) anbefaler bruk av lydbånd eller minidisk fordi det er viktig å ta vare på informantens egne uttalelser. For å unngå stress i forbindelse med bruk av tekniske virkemidler, påpeker hun viktigheten av at forskeren behersker utstyret på en profesjonell måte. Hun sier at mennesker som er vant til å omgås tekniske hjelpemidler, vanligvis ikke lar seg forstyrre av dem. Min erfaring er at det var fint for meg å kunne konsentrere meg om å gi informantene full oppmerksomhet under intervjuene, noe som ikke ville vært mulig på samme måte hvis jeg skulle notert underveis. I ettertid har jeg opplevd det som en fordel i forhold til å bruke sitater, at jeg kan sjekke at informantene virkelig har sagt det jeg refererer. Det er også lett ”å se informanten for seg” når man hører stemmen, og man får en god repetisjon ved å lytte til lydopptaket om igjen.

2.4 Bearbeiding og analyse

Karakteristisk for kvalitativ forskning er at de ulike trinnene i forskningsprosessen ikke er klart avgrenset fra hverandre. Særlig analysen er en fortløpende prosess som knytter seg til de valg forskeren tar i løpet av forskningsprosessen. Valgene betegnes av Thagaard (2003) som analytiske valg fordi de knyttes til den forståelse forskeren utvikler i løpet av sitt arbeid. Analyseprosessen starter allerede under datainnsamlingen, fortsetter ved første gjennomgang av innsamlet materialet, og pågår til arbeidet avsluttes. Allikevel erfarte jeg at det i den perioden datainnsamlingen forgikk, var liten tid til analyse og teoretisk refleksjon. Jeg erfarte også at analyse som innebærer bearbeiding av data kommer tidligere i prosessen enn den som innebærer refleksjon over hvordan dataene skal forstås.

Widerberg (2001) anbefaler at man alltid starter med og går i dybden på sitt eget materiale for å se mønstre og sammenhenger som ligger i selve materialet. Innledningsvis leste jeg intervjuene flere ganger og noterte punktvis det som var interessant i hvert enkelt intervju. I denne innledende fasen ble alt notert ned ”hulter til bulter. I neste fase samlet jeg synspunkter på de samme problemstillingene for de ulike informantgruppene ved hjelp av analysetråder. Dette både for å kunne se likheter og ulikheter innen informantgruppen, og for i neste omgang å kunne jobbe tematisk med data fra alle informantene. I analysen har jeg valgt en empirinær tilnærming, noe Widerberg sier er selvsagt i en eksplorativ studie (2001). Jeg har benyttet temaene i analysetrådene og belyst dem med sitater fra intervjuene. Med utgangspunkt i analysetrådene har jeg skissert hoved- og undertemaene jeg ønsker å belyse, noe som også er i tråd med problemstillingene jeg i utgangspunktet har sagt at jeg ønsker å studere.

Tilnærmingen i avhandlingen er temabasert, noe som innebærer at jeg har gått i dybden på ulike temaer ved å sammenlikne informasjon fra de forskjellige informantene innen hvert enkelt tema. Innvendingen mot denne tilnærmingen er at den ikke ivaretar et helhetlig perspektiv. Når utsnitt av tekster fra ulike informanter sammenliknes, løsrives de fra sin opprinnelige sammenheng (Thagaard, 2003). Dersom man ønsker å følge en person sine synspunkter gjennom teksten, er altså en temabasert tilnærming lite fruktbar å benytte. Den oppstykkningen av teksten som skjer ved en temabasert tilnærming stiller krav til den som bearbeider materialet. Man må hele tiden være påpasselig med ikke å bruke sitater og uttalelser fra informantene i en annen kontekst enn den opplysningene oppsto i.

Avhandlingen har en flerinformanttilnærming. Det betyr at jeg bevisst har stilt mange av de samme spørsmålene til alle informantgrupper for å belyse problemstillingene fra ulike perspektiver. På denne måten håper jeg for eksempel å belyse konsekvensene av å bli elektronisk merket gjennom hvordan volds- og trusselutøvere tenker seg selv inn i en slik situasjon, og ved at de som jobber med volds- og trusselutøvere og deres ofre kan bidra med erfaringer fra sitt arbeid, kunnskap om stigma, og kunnskap om straffens virkninger m.m. Informantene fra politi og departement kan blant annet bidra ved at de kan si noe om vilkårene for å bli elektronisk merket og hva som vil kreves av den som blir merket. En utfordring i forhold til analyseprosessen er at de data man skal behandle kan være vanskelige å få oversikt over og svarene kan være vanskelige å sammenlikne. Gevinsten ved denne tilnærmingen er at man får mulighet til å belyse problemstillingene fra ulike perspektiver..

Et annet dilemma i analyseprosessen er at informantene impulsivt kan si en ting i starten av et intervju, men når de har tenkt seg om kan de ha endret synspunkt på slutten av intervjuet. Som forsker kan man jo da spørre seg hvilket svar som er ”riktigst” - det impulsive svaret som kom først, eller det mer gjennomtenkte som kom mot slutten. En annen utfordring er at informantene kommer med uttalelser som er i konflikt med hva man vet om dem, eller hva de har sagt i andre sammenhenger. Et eksempel fra mitt materiale er at mennene verbalt uttrykte stor omsorg for voldsutsatte kvinner. Denne omsorgen opplevde jeg som en kontrast til de handlingene jeg vet at disse mennene faktisk har utført. En slik refleksjon vil også prege analyseprosessen.

2.5 Ulike roller

I forbindelse med intervjuene opptrer informantene både som enkeltindivider og som representanter for en profesjon eller en avvikergruppe. Flere gir uttrykk for at de uttaler seg

som enkeltpersoner samtidig som de er rekruttert som informanter nettopp fordi de innehar en type erfaring jeg som forsker ønsker å få del i. Denne erfaringen har de fordi de har en bestemt profesjons- eller jobbtilknytning, eller fordi de tilhører en gruppe mennesker som har utført handlinger samfunnet stempler som uønskede. Noen ganger kommer de med uttalelser som de presiserer er deres private, andre ganger snakker de i mer generelle former. Dette kan gi dem en dobbeltrolle som informanter.

I intervjusituasjonen foretar informanten en presentasjon av seg selv. *”Måten informantene forteller om livene sine på, kan både være rettet mot hvordan de ønsker å bli forstått, og hvordan de ønsker å forstå seg selv”* (Thagaard, 2003, s. 101). Måten forskeren møter informantene på er også viktig. Når man snakker om tabubelagte temaer, er det viktig å skape en minst mulig ”fordømmende intervjusituasjon” (ibid, s. 101). Jeg prøvde å være spesielt oppmerksom på dette under intervjuene med utøverne ved at jeg la vekt på å være bevisst i forhold til ordvalg. Jeg prøvde også å være bevisst i forhold til ikke å gi uttrykk for egne holdninger, men heller prøve å lytte så fordomsfritt som mulig til det de fortalte.

Hvordan informanten ønsker å fremstå kan være i konflikt med hvordan forskeren oppfatter informanten. Forskeren kan da velge å formidle informantens selvforståelse, eller argumentere for en alternativ tolkning basert på motsigelser i beskrivelsen fra informanten (Thagaard, 2003). Nettopp her ligger forskerens analyse, og motsetningene i seg selv kan gi viktig informasjon. For eksempel kan man som forsker noen ganger sjekke det informantene sier og finne ut at det ikke stemmer med virkeligheten. I slike tilfeller kan man reflektere rundt hvorfor informanter ikke snakker sant. I andre tilfeller kan man ikke sjekke fordi informanten beskriver en følelse, en opplevelse eller et synspunkt, og i slike tilfeller finnes ingen fasitsvar.

2.6 Forskningsetiske betraktninger

Å ivareta forskningsetiske hensyn i samfunnsvitenskapelig forskning er svært viktig. Tett kontakt mellom forsker og informant stiller spesielle krav til etikk, noe retningslinjene fra Den nasjonale forskningsetiske komité prøver å ivareta (Forskningsetiske retningslinjer, 2006). I metodelitteraturen fremheves forskerens ansvar for alltid å innhente informert samtykke fra informantene, ikke presse noen til å delta, beskytte informantens identitet, vurdere konsekvensene av å delta i en studie for den enkelte informant, og eventuelt for den gruppen informantene representerer (Thagaard 2003 og Kvale 1997).

”De forskningsetiske retningslinjene er utarbeidet for å hjelpe forskere og forskersamfunnet med å reflektere over sine etiske oppfatninger og holdninger, bli bevisst normkonflikter, styrke godt skjønn og evnen til å treffe velbegrunnede valg mellom motstridende hensyn” (Forskningsetiske retningslinjer, 2006, s. 7).

Dette prosjektet er meldt Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste i tråd med gjeldende retningslinjer (Forskningsetiske retningslinjer, 2006)¹⁴. Under innsamling, oppbevaring og bearbeiding av materialet har jeg fulgt retningslinjene ved å innhente informert samtykke fra samtlige informanter, anonymisere dem, og jeg vil slette lydfiler og utskrifter av intervjuer innen den fristen jeg har forpliktet meg til. Underveis i skriveprosessen har personopplysninger som gjør at informantene kan identifiseres, blitt holdt adskilt fra transkriberte intervjuer og lydfiler.

Denne undersøkelsen berører forskning på et sensitivt område fordi det berører elektronisk merking i saker om vold i nære relasjoner. Denne formen for vold er fortsatt tabu- og skambelagt. Utøverne som informanter i dette prosjektet representerer en særlig sårbar gruppe, og det ligger et viktig etisk ansvar i å ivareta dem under hele forskningsprosessen.

2.6.1 Krav om informert og fritt samtykke

NESH stiller krav om informert samtykke i ”Forskningsetiske retningslinjer” (2006). Mine informanter fikk informasjon om prosjektet både muntlig og skriftlig (Vedlegg 5). Før intervjuet startet underskrev de en samtykkeerklæring (Vedlegg 5), og ble minnet om at de kunne trekke seg når som helst i løpet av intervjuet. Ingen benyttet seg av denne muligheten, men en informant valgte å la være å svare på alle spørsmålene. Tillatelse til å intervjuere ansatte i politiet ble som tidligere nevnt innhentet fra politimesteren i Asker- og Bærum politidistrikt (Vedlegg 2 og 3).

2.6.2 Krav om konfidensialitet

NESH fastslår at alle som deltar i et forskningsprosjekt har krav på konfidensialitet (Forskningsetiske retningslinjer, 2006). For å ivareta dette hensynet er opplysninger om informantene anonymisert, og lydfilene slettes når masteravhandlingen er ferdig skrevet. For å anonymisere informantene er det ikke gitt opplysninger om kjønn, alder, yrke, geografisk tilhørighet, eller andre forhold som kan bidra til identifikasjon. Alle informanter omtales som ”han”, og alle sitater er gjengitt i bokmål selv om informanten for eksempel snakker dialekt.

---

¹⁴ Tiltråding fra NSD, Vedlegg 1.

Hensynet til konfidensialitet reiser ulike problemstillinger i forhold til informantene i mitt materiale. En problemstilling er at noen informanter utgjør en marginalisert gruppe, en annen at andre informanter har spesifikke roller som gir risiko for identifikasjon, og en tredje at informantenes uttalelser kan bli vurdert som utsagn som er representative for en hel etat.

I forhold til utøverne gjør noen særlige hensyn seg gjeldene fordi de utgjør en marginalisert gruppe. Utøverne var naturligvis opptatt av at det ikke skulle være mulig å gjenkjenne dem - både av hensyn til seg selv og deres nærmeste. I denne undersøkelse er hensynet til utøvernes anonymitet ivaretatt ved at jeg ikke har innhentet personopplysninger, og heller ikke har spurt dem om deres historie. Det vi har snakket om, er deres synspunkter på et tiltak som de kanskje kunne blitt underlagt i en gitt situasjon. Noen ønsket selv å fortelle noe om den volden de hadde utøvd mot kone/samboer/kjæreste for å forklare situasjoner de hadde opplevd. Disse historiene er ikke gjengitt i min avhandling. Ulike former for sinneterapi og annen terapi drives flere steder i landet, og hvor mine informanter har gått i behandling blir ikke opplyst.

I forhold til de profesjonelle reiser det seg andre problemstillinger. Informantene tilhører oversiktlige fagmiljøer der mange vet hvem de er og hva de jobber med. For "folk flest" vil det antagelig være umulig å identifisere informantene, men "internt" er det alltid en risiko for at noen kan bli gjenkjent. Jeg har intervjuet dem i kraft av at de har spesifikke roller i forhold til elektronisk merking og at de på grunnlag av disse rollene har kunnskap og erfaringer som jeg ønsket å få kjennskap til. Noen av informantene tilhørende denne gruppen ga uttrykk for at det ikke var *"så nøye for dem om de ble gjenkjent"*. Det vesentlige i min avhandling er imidlertid å få frem ulike synspunkter på implikasjonene knyttet til elektronisk merking, ikke hvem som mener hva. Jeg velger å tro at de fleste snakker friere når de ikke trenger tenke på at risikoen for identifikasjon er stor. Alle er derfor anonymisert etter beste evne.

En annen problemstilling i forhold til de profesjonelle er hvordan det de sier blir tolket. Det en informant sier som privatperson, kan lett tolkes som en uttalelse på vegne av en profesjon, eller yrkesgruppe – eller i denne sammenheng som en uttalelse på vegne av en hel etat. Også i forhold til dette aspektet tror jeg de fleste vil snakke friere når de ikke trenger å tenke på at de lett kan identifiseres. Noen profesjonelle har kommet med uttalelser som kanskje er på siden av hva man ville forvente at de som representanter for sin yrkesgruppe skulle mene, og disse ytringene ville jeg kanskje gått glipp av hvis de skulle stå frem med fullt navn i avhandlingen.

Ved å forbli anonyme kunne informantene snakke fritt uten å tenke på forpliktelser i forhold til arbeidsgiver eller kollegaer.

2.6.3 Forskerens rolle

Som tidligere nevnt vil forskeren alltid påvirke intervjusituasjonen. I forhold til min situasjon vil jeg løfte frem en mulig utfordring knyttet til å ha, og ikle seg ulike roller. I forhold til denne avhandlingen, er jeg student ved universitetet i Oslo, og jeg var i utgangspunktet bevisst på at dette var min eneste rolle i forhold til avhandlingen. I dokumentet ”Forespørsel om å delta i intervju” (Vedlegg 5), som alle informantene har fått, presenterer jeg meg derfor som masterstudent.

De første informantene jeg skaffet meg, var utøverne. I alle henvendelser knyttet til dette arbeidet, og under intervjuene med utøverne, presenterte jeg meg som student. I ettertid har jeg imidlertid reflektert over om utøverne ville ha snakket like åpent med meg dersom de hadde visst at jeg også var ansatt i politi- og lensmannsetaten. Svaret vet jeg ikke, men jeg mener selv at jeg overfor både informantene og de som rekrutterte informanter for meg, var tydelig på den rollen jeg mente var viktig i forhold til gjennomføringen av intervjuene.

Overfor de andre informantene viste det seg at det ikke var like lett å være bare student. I utgangspunktet var jeg ikke bevisst på at det ville komme frem at jeg er ansatt på Politihøgskolen, og jeg hadde derfor ikke tenkt over problemstillingen på forhånd. Årsaken til at det etter hvert kom frem at jeg også er ansatt på PHS, var at en behandler spurte hvor lenge jeg hadde holdt på med oppgaven, og når jeg skulle levere. Med et tidsperspektiv på 3-4 år, skjønnte han at jeg var deltidsstudent, og spurte om jeg jobbet ved siden av studiene. Jeg svarte at jeg jobbet som bibliotekar, men ut fra min e-postadresse spurte han senere om jeg jobbet på Politihøgskolen, noe jeg bekreftet. I forhold til denne informantgruppen vil jeg allikevel si at min dobbeltrolle ikke hadde noen betydning.

I forhold til utviklerne ble det også raskt avslørt at jeg er ansatt på Politihøgskolen fordi informantene gjenkjente både telefonnummer og e-postadresse. I forhold til denne informantgruppen viste det seg at det å være tilknyttet etaten, fungerte som en døråpner. Hvorvidt denne fordel er etisk forsvarlig, er vanskelig å vurdere. Jeg har fått mye hjelp i forhold til gode anbefalinger om hvem jeg burde snakke med, rask og enkel tilgang til dokumenter som jeg uten denne hjelpen ville brukt lang tid på å skaffe meg, og raske

tilbakemeldinger på alle mine henvendelser. Jeg opplevde også at en informant ordnet et intervju for meg med en informant som i utgangspunktet hadde avslått å snakke med meg. I det tilfellet fikk jeg et klart inntrykk av at min tilknytning til etaten var en stor fordel.

Spørsmålet er da om dette er etisk uforsvarlig. Jeg hadde, som nevnt, i utgangspunktet ikke tenkt over at mitt ansettelsesforhold skulle komme frem, noe som kanskje var naivt. Da det skjedde, viste det seg å gjøre mange ting praktisk enklere for meg. Jeg kan imidlertid ikke se at det har medført noe som er etisk uforsvarlig. Men i ettertid tenker jeg at dersom jeg i utgangspunktet hadde visst at min andre rolle ville komme frem, hadde det vært bedre om alle informantene hadde fått den samme informasjonen.

Del 3: Vold i nære relasjoner

I departementets nye handlingsplan mot vold i nære relasjoner står det at vi i det norske samfunn ikke kan akseptere vold, heller ikke den som foregår i det private rom, og at det er et offentlig ansvar å bidra til å forebygge og forhindre denne volden. Noe av det som skiller denne volden fra annen vold er at den innebærer et tillitsbrudd fordi den utøves av et menneske som offeret i utgangspunktet har et nært forhold til, og at den utøves i hjemmet – et sted der man normalt skal føle seg trygg (Vendepunkt, 2008).

Elektronisk merking er altså et tiltak man tenker anvendt i saker om vold i nære relasjoner. For å vurdere implikasjoner innføring av dette virkemiddelet kan ha, er det derfor nødvendig å vite noe om den sakstypen tiltaket er ment å anvendes på. I denne delen vil jeg derfor beskrive omfanget av vold i nære relasjoner og brudd på besøksforbud for å vise hvorfor nye tiltak er nødvendige. Deretter vil jeg presentere noen mulige forklaringer på vold i nære relasjoner, for å kunne drøfte hvorvidt det er grunn til å tro at elektronisk merking er et egnet virkemiddel i forhold til disse handlingene.

3.1 Vold i nære relasjoner og brudd på kontaktforbud – noen tall

Som tidligere nevnt er elektronisk merking et nytt tiltak departementet ønsker å prøve ut (Pressemelding 2006 og Høringsnotat 2006), men hva er det som tilsier at det er behov for å innføre et virkemiddel som elektronisk merking? I det følgende vil jeg presentere tall som antyder omfanget av volden - tall som viser hvorfor vi trenger økt innsats i forhold til vold i nære relasjoner.

I ”Retten til et liv uten vold” (2003) kan man lese at det er grunn til å tro at 20 000 norske kvinner hvert år blir utsatt for vold eller trusler fra nåværende eller tidligere samlivspartner. Opplysningene bygger på tall fra ulike registre og selvrapporteringsundersøkelser, men tallet er usikkert fordi man mangler en representativ landsdekkende undersøkelse lik de man har i Finland og Sverige. Den finske landsdekkende undersøkelsen viser at 22 % av alle samboende eller gifte kvinner har vært utsatt for vold eller trusler fra ektefelle, mens den svenske viser at 46 % av alle kvinner mellom 15 og 65 år har vært utsatt for vold fra en mann (Menns vold mot kvinner, 2002). Selv om tilsvarende tall mangler fra Norge, konkluderer utvalget¹⁵ med at

---

¹⁵ Viser til utvalget som har utarbeidet NOU 2003:31.

vold mot kvinner i nære relasjoner utgjør et betydelig samfunnsproblem. Både norske og utenlandske funn viser dessuten at det er grunn til å tro at mørketallene er store (Stene 2004, Lundgren 2001 og Ekbrand 2006). På bakgrunn av omfanget og det at vold i nære relasjoner defineres som et samfunnsproblem (og ikke et privat anliggende), er det naturlig at man ser etter nye tiltak i kampen mot denne volden.

I omtrent halvparten av alle tilfeller der kvinner utsettes for vold, skjer dette i tilknytning til private boliger, mens menn i nesten 60 % av alle tilfeller utsettes for vold på offentlig sted, i følge tall fra Statistisk Sentralbyrå (Stene, 2004). Grovt sett kan man si at kvinner utsettes for vold av personer de kjenner, mens menn utsettes for vold av ukjente personer. Statistikken viser også at mange kvinner som har brutt ut av voldelige samliv, opplever at mannen fortsetter å være en trussel (Høringsnotat, 2006), og i forhold til elektronisk merking er derfor tall knyttet til vold etter samlivsbrudd særlig relevante.

Den svenske rapporten ”Slagen dam” (Lundgren, 2001) er den første store omfangsundersøkelsen på nordisk nivå om menns vold mot kvinner. Studien bygger på en omfattende spørreskjema-undersøkelse som ble sendt ut til 10.000 kvinner mellom 18 og 64 år bosatt i Sverige¹⁶. Funn i denne undersøkelsen viser at mer enn hver tredje kvinne har blitt utsatt for vold¹⁷ av tidligere ektefelle/samboer. Totalt oppgir 28 % å ha blitt utsatt for fysisk vold, og 16 % å ha blitt utsatt for seksuell vold etter samlivsbrudd. Også andre studier viser at volden kan utvikle seg til å bli grovere og mer omfattende etter samlivsbrudd (Ekbrand, 2001). Flere omtaler økt aggresjon i bruddfasen som separasjonsvold¹⁸, og det er derfor av stor betydning at kvinner og deres eventuelle barn får beskyttelse i denne fasen.

I 2004 var situasjonen i Sverige at 4060 personer ble idømt besøksforbud, og 1230 av disse ble anmeldt for ett eller flere brudd på forbudet. 26 personer sto for ca 1/3 av bruddene (Fransson, 2005, s. 12).

Ordningen med elektronisk merking skal brukes i saker om brudd på kontaktforbud. Et spørsmål er dermed hvor hyppig slike brudd skjer. I Norge er det vanskelig å finne tall på ilagte kontaktforbud og brudd på disse, noe som har sammenheng med måten slike brudd

---

¹⁶ Svarprosenten i undersøkelsen var 70%.

¹⁷ Studien har blitt kritisert for å definere vold meget vidt.

¹⁸ Jenkins og Davidson (1999) mener at økt aggresjon i bruddfasen er så sannsynlig at man har begynt å bruke begrepet «separasjonsvold» for å beskrive volden som eskalerer i bruddfasen (I: Retten til et liv uten vold, 2003, s. 58).

føres på i statistikken. I politiets registreringssystem (STRASAK), registreres kun straffbare handlinger. Handlingene sorteres etter type straffbar handling, og hver type får sin kode. Det betyr dette at for eksempel legemsbeskadigelse og trussel registreres under ulike koder. I praksis betyr det at dersom grunnlaget for et kontaktforbud er en trussel, blir saken statistikkført som trussel og ikke som kontaktforbud, mens brudd på kontaktforbud er en straffbar handling som registreres i STRASAK. På bakgrunn av dagens statistikkføring er det derfor ikke mulig å hente ut informasjon om antall ilagte kontaktforbud med mindre man foretar en manuell telling (Høringsnotat, 2006).

Det er imidlertid gjennomført en manuell telling ved Asker og Bærum politidistrikt som viser at brudd på kontaktforbud inntreffer relativt hyppig. Tallene fra den manuelle tellingen er beheftet med noe usikkerhet, men viser at det i 2004 ble det ilagt 45 besøksforbud. I disse sakene ble det registrert 22 brudd foretatt av 14 personer. I 2005 økte antall ilagt besøksforbud til 76. I disse sakene ble det registrert 19 brudd utført av 12 personer (Høribsnotat, 2006). Dette kan tilsi at brudd på kontaktforbud skjer relativt hyppig, og at det er behov for forsterkede virkemidler for å beskytte de volds- og trusselutsatte. Tallene indikerer også at flere av de som bryter kontaktforbudet, gjør det flere ganger.

3.2 Forklaringer på vold i nære relasjoner

Et mål med å ta i bruk elektronisk merking er at tiltaket skal bidra til at utøver avstår fra å bruke vold mot tidligere samlivspartner. I dette ligger en forventning om rasjonalitet i utøvers handlingsmønster. Dersom handlingen ikke er rasjonell er det liten grunn til å forvente at elektronisk merking vil få utøveren til å avstå fra å utøve vold. Elektronisk merking baserer seg på individets evne til å ta rasjonelle beslutninger. Ved at han veier fordeler og ulemper opp mot hverandre, håper man at han vil avstå fra videre voldshandlinger. Vi kan derfor si at elektronisk merking, på samme måte som voldsalarm (Bakketeig, 2006), er et forsøk på å forebygge vold ved hjelp av en forebyggingsstrategi som baserer seg på kriminell atferd som et resultat av bevisste og rasjonelle valg. Målet er at tiltak som elektronisk merking skal fungere som forebyggingstiltak som ”... *retter seg inn mot å manipulere de umiddelbare omstendighetene rundt selve valget og valgsituasjonen*” (Politiets behandling av familievoldssaker, 2002, s. 117). Spørsmålet blir dermed om vold i nære relasjoner kan forstås som en rasjonell handling.

En forståelse av vold i nære relasjoner knytter seg til såkalte individorienterte forklaringer. Dette er for eksempel forklaringer som ser volden som et resultat av manglende impuls kontroll, manglende sinnemestring, rusproblemer o.s.v. (Menns vold mot kvinner 2002 og Retten til et liv uten vold 2003). Denne forklaringen reflekterer manglende rasjonalitet knyttet til handlingene, noe som i neste omgang tilsier at elektronisk merking kan være et lite egnet virkemiddel.

En annen forklaring er en feministisk tilnærming der volden i større grad sees på som et resultat av makt og kontroll mellom kjønnene. En slik tilnærming fortolker volden som et resultat av menns dominans i forhold til kvinner. Den maskuline dominans følger av et strukturelt mønster der kvinners underordning og menns dominans ikke er resultat av rasjonelle valg hos den enkelte, men resultat av strukturer i samfunnet som skaper ulike handlingsmønstre for kvinner og menn. I sin mest ytterliggående form kan slik dominans komme til uttrykk gjennom utøvelse av vold. Den andre forklaringen bygger på at menns dominans er resultat av menns bevisste valg, og et ønske om å oppnå makt. I denne forklaringen er rasjonalitet en vesentlig dimensjon fordi den knytter seg til rasjonelle valg gjort på individuelt nivå¹⁹. Et forhold som underbygger ønske om dominans som en forklaring på volden er at når menn forteller om vold mot kvinner, nedtones ofte selve voldshendelsen. Dette gjøres fordi målet med volden ikke er selve voldshandlingen, men å opprettholde den maskuline dominans i familien og stadfeste mannens posisjon som overordnet kvinnen i familien (Skjørten 1994 og Isdal 2000).

I ”Retten til et liv uten vold” (2003) beskrives ulike strategier menn som utøver vold benytter seg av for å forholde seg til egen voldsutøvelse. Bagatellisering av voldshandlingene er en strategi, eksternalisering av årsakene til at de utøver vold en annen. Et typisk eksempel på eksternalisering beskrives av blant annet Isdal (2000). Mange menn forklarer at de bruker vold mot partner fordi hun provoserer ham slik at han ikke klarer å beherske seg. *Han* opplever altså volden som et resultat av at *hun* provoserer ham. Disse forklaringene bygger en feministisk tilnærming til vold i nære relasjoner der vold ses på som et middel til menns undertrykking av kvinner.

---

¹⁹ Man må allikevel ikke glemme at strukturelle forhold i samfunnet kan påvirke individuelle valg.

3.2.1 Utøvers forståelse av vold i nære relasjoner

I det følgende skal jeg se nærmere på hvilke forståelser utøverne uttrykker i forhold til utøvelse av vold i nære relasjoner, og se i hvilken grad utøvers forståelse reflekterer de ulike forståelsene på volden som er presentert ovenfor.

”Når man yter vold – da har man tapt – da er man en taper i mine øyne. Da er man fri for ord, og da er man fri for gode muligheter for å klare seg i livet”. Utøveren som er sitert beskriver hvordan han føler det etter å ha slått. Han forteller også at han har fått et bedre liv etter at han lærte seg å mestre sinnet sitt på en bedre måte, og derfor ønsker han at andre i hans situasjon skal få den samme muligheten. Han forteller at han føler det som en seier hver gang han kan *”snu ryggen til bråk”*. På spørsmål om hva som utløser volden sier han at det etter hans oppfatning som regel utløses av noe som skjer der og da, og at det ofte bare er en bagatell som gjør at *”det smeller”*. Det kan for eksempel være at han kommer hjem fra jobb, er sliten og vil ha en halvtime på øyet uten mas”. Hvis hun da maser allikevel, blir han sur og grinete, og plutselig *”kobler hjernen ut”*, og det neste som skjer er at han har *”lappa til henne uten å vite det”*. Etter sinnemestringskurset klarer han å gå ut av konfliktsituasjonen, stoppe opp og tenke i stedet for å slå. Det føles som en seier! Han ser frem til oppfølgingskurset, og er takknemlig for å ha fått muligheten til et bedre liv. Hos denne utøveren gjenspeiles i stor grad den individualpsykologiske forståelsen i form av manglende sinnemestring.

En annen utøver sier han tror mye av grunnen til at menn slår er ren frustrasjon.

Kommunikasjonen med partneren er dårlig i utgangspunktet, og den blir enda dårligere når den ene blir sint. Han mener at folk som lever sammen må lære seg å snakke sammen, og spesielt må han lære seg å høre på hva hun sier. Han tror også at kvinner generelt er flinkere med ord enn menn, og at menn som føler at de taper en diskusjon kan komme til kompensere ved å bruke nevene... Han tror også at for stort inntak av alkohol, kombinert med sjalusi og altfor sterk eiendomsfølelse fra hans side, kan føre til at mannen føler behov for *”å sette henne på plass”* når de blir *”alene innenfor husets fire vegger”*. Denne informanten ser altså sin voldsutøvelse som uttrykk for kommunikasjonsproblemer. Samtidig ser en også igjen den feministiske forklaringen når han henviser til eiendomsfølelse i forhold til partneren.

Et siste synspunkt på hva som utløser volden, er at den er et resultat av at man har ulik moralsk oppfatning og ulikt syn på hva som er en bagatell. En informant forteller at det som for kona er en bagatell, for ham dreier seg uenighet knyttet til ulike oppfatninger i moralske

spørsmål. Hun er liberal og han er konservativ, og han mener at hun skal ha samme moral som ham - noe hun er uenig i. Hun mener ulikheten skyldes at de har ulik bakgrunn, og at det ikke er noe å diskutere. I slike situasjoner opplever han at hun lukker seg og ikke vil snakke med ham, og da blir han sint fordi han føler at hun mangler respekt for ham og hans verdier. *”Da er det lett å se rødt!”*, sier han. Han forventer altså at hun skal underordne seg ham og godta hans syn når de er uenige, en oppfatning som kanskje kan ses på som et resultat av mannlig dominans i vårt samfunn. Med andre ord reflekteres den feministiske forståelsen av volden.

3.2.2 Behandlernes forståelse av vold i nære relasjoner

I det følgende skal jeg se nærmere på hvilke forståelser behandlerne uttrykker i forhold til utøvelse av vold i nære relasjoner, og se i hvilken grad deres forståelse reflekterer de ulike forståelsene av vold som er presentert innledningsvis i denne delen. Jeg vil også presentere behandlernes tro på terapi, og deres syn på hvordan terapi kan bidra til at utøver kan endre uønsket atferd og ta ansvar for sine egne handlinger – noe som er i tråd med en av målsettingene for elektronisk merking.

Flere behandlere sier at de fleste voldsutøvere har en form for kontroll selv om de ikke selv er klar over det. En informant refererer fra egen erfaring som terapeut:

”Nesten alle som kommer til meg som har brukt vold sier jo det at de mistet kontrollen og sånt noe... og jeg skal ikke si at de lyver, men jeg tror at de ofte undervurderer den kontrollen de har, og de undervurderer de valgene de tok... I hvert fall undervurderer de de valgene de tok før det ”svartnet” for dem, ikke sant?”

Han mener at et eksempel på at de aller fleste har en form for kontroll, er at få slår i all offentlighet – de fleste venter til de er alene hjemme med kona. Et annet eksempel på at utøver har en form for kontroll, er at de fleste slår steder på kroppen der det ikke så lett blir synlige merker. Flere informanter sier at problemet ikke primært er mangel på kontroll, men at mange er dårlige til å oppfatte signalene om at sinnet er i ferd med å ta overhånd. De som kjenner signalene kan selvsagt lettere trekke seg unna. Disse synspunktene berører hvorvidt vold i nære relasjoner er rasjonelle handlinger, eller ikke. Flere behandlere mener altså at volden, i alle fall til en viss grad, er rasjonell. Et synspunkt som vil kunne brukes som et argument som taler for at elektronisk merking kan ha en positiv effekt.

En informant sier at det er viktig å fokusere på hvordan man får kontroll med volden og utvikle alternativer i forhold til å ta opp følelsesmessige problemer og problemer generelt på

en annen måte enn ved å utøve vold. Dette er et langsiktig arbeid der man jobber med hele personen. De som utøver vold har ofte psykiske problemer utover det at de utøver vold, og trenger derfor hjelp på flere plan. Behandlingen er veldig fokusert på volden. Man snakker om vold og volden blir kartlagt og beskrevet i detalj. Målet er å ansvarliggjøre voldsutøveren, og en behandler sier at her kan kanskje elektronisk merking og terapi ”spille på lag” mot et felles mål.

Alle behandlerne knytter voldsutøvelse til utøvernes opplevelse av avmakt. En sier:

”Jeg tror det handler fryktelig mye om avmakt og redsel hos disse mennene... generelt. Men hva som helst kan utløse volden. Når de kjenner seg så små, når de kjenner seg utilstrekkelige, når de kjenner avmakt så blir det vold fordi at de ikke har så mange handlingsalternativer – opplever de...”

Grunnleggende sett dreier det seg om at utøver opplever en avmaktsfølelse som han ikke klarer å løse på annen måte enn ved å bruke vold. Årsakene til avmaktsfølelsen vil imidlertid variere fra individ til individ. En behandler sier:

”... man må dypere inn i materien å se på årsakene til at mange av de som utøver vold føler seg underlegne og kommuniserer denne underlegenhetsfølelsen ved bruk av vold. Det er viktig å huske at dette er skadde menn som trenger hjelp”

Flere behandlere mener altså at årsaken til at noen menn slår, er sterk avmaktsfølelse. Det å utøve vold får utøveren til å kjenne seg sterk og mestrende, og volden blir et redskap utøver tar i bruk for å snu avmaktsfølelsen til en opplevelse av styrke, makt og kontroll.

Behandlernes forståelse av vold som et resultat av avmakt, gjenspeiler en individualpsykologisk forståelse av volden. Samtidig kan man kanskje si at den viser en feministisk tilnærming ved at volden kan ses på som et resultat av makt og kontroll mellom kjønnene, og som et resultat av menns dominans i forhold til kvinner.

Som vist tidligere er ansvarliggjøring av utøver en viktig målsetting med elektronisk merking. Behandlerne sier at en forutsetning for å kunne se andre handlingsalternativer, er at utøver må ta ansvar for den volden han utøver. De forteller at så mye som 60-70 % av menn som går i terapi selv har vært utsatt for vold som barn, og hatt en voldelig voksenperson som forbilde i oppveksten. De har følt redselen og avmaktsfølelsen ved å bli utsatt for vold, samtidig som de har følt hvor mektige de er når det er de selv som gjenvinner kontroll ved å utøve vold. Isdal og Råkil (Menns vold mot kvinner, 2002) bekrefter denne erfaringen: ”Vold får utøveren til å føle seg sterk og mestrende” (ibid, s. 105). Behandlerne jeg har snakket med mener at en

viktig forutsetning for at mannen skal få andre mestringsstrategier når han føler sinne, frustrasjon og avmakt, er at han får hjelp til å plassere ansvaret for volden hos seg selv, og ikke bagatelliserer handlingene sine. Disse utsagnene kan forstås som at behandlerne mener ansvarliggjøring av utøver ikke er mulig uten at han får hjelp i form av terapi. Ingen av informantene gir uttrykk for at ansvarliggjøring er mulig bare ved å iføre utøver elektronisk merking. Behandlerne poengterer videre at dersom mannen ikke får hjelp til å skjønne hvorfor han blir elektronisk merket *og* at han er ansvarlig for sine handlinger, vil tiltaket i seg selv lett kunne oppfattes som enda et overgrep i hans subjektive psykologi. Som flere påpeker, er det viktig å unngå økt avmaktsfølelse hvis vi ønsker at utøver skal endre atferd.

Ut fra en individualpsykologisk forståelse av vold i nære relasjoner og behandlernes tilnærming via et behandlingsperspektiv, er det naturlig at de påpeker viktigheten av gode behandlingstilbud for menn som utøver vold. De forklarer altså at utøver, for å gjenvinne følelsen av makt og kontroll, tyr til vold fordi han vet at det virker og fordi han mangler handlingsalternativer. Informantene mener de gjennom terapi kan bidra med å gi utøver andre handlingsalternativer, og at man med en kombinasjon av merking og terapi kan oppnå en bedre effekt av tiltaket.

En behandler sier at *”nøkkelen til endring og ansvarliggjøring av mannen ligger i at han blir møtt med empati”*. Flere informanter snakker nettopp om viktigheten av den empatiske tilnærmingen i terapien, en behandling som bygger på at de som går i terapi skal være så trygge at de våger å utfordre sine etablerte handlingsmønstre og sin personlighet. Det oppnår man ved at mannen blir møtt på en ekstremt empatisk, varm og inkluderende måte, og ikke med moralisering og fordømmelse. Terapeuten skiller mennesket fra handlingene de utøver, og tar i mot mennesket med varme samtidig som de tar avstand fra voldshandlingene. Dette er grunnlaget for å oppnå endringer i utøvers atferd, et behandlingsopplegg som også beskrives av Råkil og Isdal i boka *”Menns vold mot kvinner”* (2002). Behandlingsformen baserer seg på en individualpsykologisk forståelse av vold i nære relasjoner.

3.3 Oppsummering

Fremstillingen har vist at både individorienterte og feministiske forklaringer på volden reflekteres hos utøverne. Behandlerne fokuserer i størst utstrekning på avmakt og en mer individpsykologisk forståelse. Dette er ikke så overraskende da behandlerne er utøvere av

psykologi som profesjon. Utøverne ser i større grad handlingene som uttrykk for noe de ikke har kontroll over. Dette kan tilsi at elektronisk merking vil være lite egnet som virkemiddel. På den annen side gir de uttrykk for at behandling har gitt dem større muligheter for å stoppe opp før de slår. Dette synspunktet kan indikere at elektronisk merking sammen med andre tiltak, kan være et egnet virkemiddel. Også departementet peker på behovet for å se elektronisk merking som en del av en helhetlig tiltakspakke (Høringsnotat, 2006).

En ser at behandlerne i stor grad har fokus mot ansvarliggjøring av utøverne. Dette har sammenheng med at eksternalisering og manglende ansvar er måter utøverne gjerne møter volden på. Ansvarliggjøring knyttet til voldshandlingene er en viktig begrunnelse ved innføring av elektronisk merking. Terapeutenes forståelse av behovet for ansvarliggjøring tilsier at denne målsettingen er sentral for å bekjempe vold i nære relasjoner.

Del 4: Hva slags type tiltak er elektronisk merking?

I en analyse av hvilke implikasjoner innføring av en ordning med elektronisk merking vil ha, er det sentralt å drøfte hva slags type virkemiddel elektronisk merking er tenkt å være. Det er stor forskjell på om denne ordningen er ment å være et fengslingssurrogat ved brudd på kontaktforbud, et straffealternativ ved slike brudd, eller et rent forebyggende virkemiddel. Det er grunn til å tro at utøverne vil oppleve tiltaket svært forskjellig avhengig av om det for eksempel er et tilbud om å være merket som en hjelp for å holde kontroll på egne handlinger, eller om det er et tilbud om merking som et alternativ til varetektsfengsling.

Som tidligere nevnt er ikke denne ordningen ferdig utviklet. Proposisjonen vedrørende forslag om elektronisk merking ved kontaktforbud vil ifølge opplysninger fra departementet bli fremmet høsten 2008. Bakgrunnen for at arbeidet er forsinket er at man må løse en del tekniske utfordringer før ordningen kan prøves ut. I følge departementet tas det sikte på å etablere ordningen i form av et tidsbegrenset prøveprosjekt.

Fremstillingen baserer seg på den informasjonen departementet har gitt om tiltaket. I tillegg til informasjon fra departementet, har jeg spurt informantene om hvilke tanker de har om hva slags type tiltak elektronisk merking er tenkt å være. Denne problemstillingen er det først og fremst utviklerne som kan si noe om på faglig grunnlag. Jeg har allikevel med refleksjoner fra de andre informantgruppene fordi det kan bidra til å belyse andre aspekter enn de rent faglige.

4.1 Departementets uttalelser

Da utkastet til forslag om endringer i straffeloven og straffeprosessloven ble sendt ut på høring høsten 2006, gikk forslaget i korthet ut på å endre § 33 i straffeloven til at kontaktforbud kunne ilegges sammen med elektronisk merking. I tillegg ble det foreslått å endre § 181 i straffeprosessloven slik at elektronisk merking tilføyes i rekken av tiltak en mistenkt kan samtykke i å underlegge seg for at påtalemyndighetene skulle unnlate pågripelse, eller løslate den som var pågrepet. Forslagene begrunnes ut fra at man spesielt ønsker å øke beskyttelsen av personer som utsettes for vold og trusler i nære relasjoner. Forslaget innebærer ikke at elektronisk merking blir obligatorisk når det ilegges kontaktforbud. Departementet foreslår også en harmonisering av språkbruken slik at ”besøksforbud” erstattes med ”kontaktforbud” i straffeprosessloven (Høring, 2006).

4.1.1 Gjeldende rett

I dag finnes regler om illeggelse av kontaktforbud/ besøksforbud både i straffeloven § 33 og straffeprosessloven § 222a. Brudd på kontaktforbud/ besøksforbud straffes i henhold til straffeloven § 342.

Kontaktforbud/ besøksforbud innebærer at en person ”... forbys å oppholde seg på et bestemt sted, forfølge, besøke eller på annet vis kontakte en annen person”(Høringsnotat, 2006, del 4). Vilkåret for å bli ilagt dette forbudet er at det er grunn til å tro at personen ellers ville begå en straffbar handling overfor den forbudet er ment å beskytte, eller forfølge eller krenke denne personens fred (Høringsnotat, 2006).

Den største forskjellen mellom å ilegges kontaktforbud/besøksforbud i henhold til straffeloven og straffeprosessloven, er at illeggelse av forbudet i henhold til straffeprosessloven ikke forutsetter at vedkommende er dømt for å ha begått en straffbar handling. Det ligger med andre ord en prinsipiell forskjell i at man i det ene tilfellet har fått en rettskraftig dom, mens det i det andre tilfellet er snakk om en straffeprosessuell avgjørelse rettet mot en person med det formål å øke tryggheten for ofre for vold og trusler. Altså et forbud som ilegges med det formål å forebygge nye krenkelser.

I følge gjeldende rett kan kontaktforbud/besøksforbud gjelde for en bestemt tid, men maksimalt ett år av gangen. Besøksforbud i eget hjem kan vare i høyst tre måneder av gangen. Den som bryter kontaktforbud kan straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder (Straffeloven, Straffeprosessloven og Retten til et liv uten vold 2003).

I det følgende vil jeg se nærmere på hvilke endringer departementet foreslår vedrørende kontaktforbud med elektronisk merking

4.1.2 Elektronisk merking ved straffeprosessuelt besøksforbud

Dette forslaget innebærer at departementet vurderer å ilegge elektronisk merking uten at personen som skal merkes er domfelt for en straffbar handling, men har brutt kontaktforbud som er ilagt i henhold til straffeprosesslovens bestemmelser. Departementet konkluderer med at de *ikke* vil foreslå en slik hjemmel fordi kontaktforbud med elektronisk merking ”... må antas å være et atskillig større inngrep i den enkeltes integritet enn et vanlig kontaktforbud...” (Høring, 2006, del 5.2), og fordi kontaktforbud med elektronisk merking

også kan betegnes som en form for frihetsberøvelse. Når man på denne måten legger til grunn at elektronisk merking er en form for frihetsberøvelse, vil tiltaket være vanskelig forenlig med EMK artikkel 5 ”Retten til frihet og sikkerhet” (Menneskerettsloven, 1999). Departementet viser også til at man heller ikke i andre land bruker dette virkemiddelet ved straffeprosessuelt besøksforbud (Høring, 2006). Dette innebærer at departementet ikke går inn for å kunne ilegge elektronisk merking som et rent forebyggende virkemiddel. Det fremgår videre at departementet vurderer tiltaket som inngripende og betegner det som en form for frihetsberøvelse.

4.1.3 Elektronisk merking ved strafferettslig kontaktforbud

Dette forslaget innebærer å ilegge en domfelt person elektronisk merking. Vilkårene for å ilegge kontaktforbud er ”*at vedkommende har begått en straffbar handling, samt at det er grunn til å tro at vedkommende ellers vil begå en straffbar handling overfor en annen person, forfølge en annen person eller på annet vis krenke en annens fred*” (Høring, 2006, del 5.3). Hovedhensikten med elektronisk merking er å gi offeret bedre beskyttelse, derfor foreslår departementet at adgangen til å ilegge elektronisk merking ikke bare ”... *begrenses til de tilfellene der vedkommende blir domfelt for brudd på besøksforbud*” (ibid). Her ser en altså at departementet foreslår et videre anvendelsesområde enn det som ville vært tilfellet dersom man begrenset elektronisk merking kun til brudd på besøksforbud. Man ønsker å kunne idømme elektronisk merking ved overtredelse av flere lovbruddstyper enn kun brudd på besøksforbud.

Et klart flertall av høringsinstansene er i sine høringssvar positive til forslaget om elektronisk merking ved strafferettslig kontaktforbud. Flere etterlyste imidlertid ”et ris bak speilet” i de tilfellene der den domfelte for eksempel unnlater å vedlikeholde utstyret. Noen høringsinstanser foreslår endringer i straffeloven slik at man likestiller unnlatt vedlikehold med brudd på kontaktforbud. Departementet sier de vil se nærmere på om en slik løsning er ønskelig.

4.1.4 Kontaktforbud med elektronisk merking som alternativ til pågrepelse og varetektsfengsling

Politi og påtalemyndigheter har adgang til å pågripe en mistenkt og eventuelt begjære varetektsfengsling. Departementet foreslår at det åpnes for at alternative løsninger der elektronisk merking kan tilføyes i rekke av tiltak den mistenkte kan samtykke i som et alternativ til pågrepelse, eller for å bli løslatt. Departementet vurderer i denne sammenheng

elektronisk merking som et mindre inngripende tiltak enn pågripelse og varetektsfengsling for den mistenkte, samtidig som man gir offeret beskyttelse. Bakgrunnen for dette forslaget er et ønske om å beskytte offeret ”... i tidsrommet mellom tidspunktet for når den straffbare handlingen finner sted og frem til domfellelsen” (Høring, 2006 del 5.4). Her ser en altså at tiltaket foreslås som et alternativ til varetektsfengsling. Det er videre grunn til å merke seg at selv om departementet vurderer elektronisk merking som en form for frihetsberøvelse, vurderes tiltaket som mindre inngripende enn varetektsfengsling.

4.1.5 Oppsummering

En ser altså at departementet ikke går inn for elektronisk merking som et rent forebyggende tiltak på linje med straffeprosessuelt besøksforbud. Det som foreslås er elektronisk merking som alternativ til varetektsfengsling, samt å kunne idømme elektronisk merking som en straffereaksjon der det foreligger brudd på kontaktforbud og fare for gjentakelse.

Departementet argumenterer imidlertid for å kunne ilegge elektronisk merking også ved brudd på andre straffebestemmelser.

Når jeg nå går over til informantenes synspunkter, vil jeg se nærmere på *hvilke hensyn informantene mener ordningen kan ivareta*.

4.2 Informantenes refleksjoner

Informantenes refleksjoner rundt hva slags type tiltak elektronisk merking er, kan bidra til å gi informasjon om hvor inngripende elektronisk merking som kontrolltiltak vurderes. Hvor inngripende informantene vurderer at tiltaket er, kan i neste omgang ha betydning for hvordan tiltaket vil oppleves av de som skal bære alarm, altså implikasjonene for den enkelte.

(Implikasjoner for utøver behandles nærmere i del 6.1). Det er imidlertid grunn til å presisere at det informantene, med unntak av utviklerne, primært kan si noe om er *hvilke hensyn de mener ordningen kan ivareta*.

Pr. i dag foreligger det ikke klare retningslinjer for hvilken type tiltak elektronisk merking vil komme til å være, derfor ønsket jeg å innhente informantenes refleksjoner. For meg var det viktig og stille et åpent spørsmål slik at informantene følte de kunne svare fritt. Derfor spurte jeg rett og slett om hva slags type tiltak de mener elektronisk merking er. Som den videre fremstillingen vil vise, er svarene varierende. Svarene jeg fikk viser også at de fleste informantene ikke har noe entydig syn på spørsmålet – noe som ikke er så overraskende da

tiltaket pr i dag ikke er innført. De fleste reflekterer imidlertid over hvor inngripende tiltak vil være. Et eksempel på denne type refleksjon er følgende utsagn fra en utvikler:

”Jeg tenker at det i alle fall kan oppleves som straff... det er jo en begrensning av bevegelsesfriheten, og i tillegg vil han føle seg kontrollert... overvåket... 100 %... hele døgnet. Det er i alle fall en mulighet for det selv om jeg ikke tror politiet vil ha kapasitet til det! Og så tenker jeg at det kan være forebyggende...”

Her ser en altså at det er opplevelsen av straff og overvåkingen knyttet til tiltaket som bidrar til at det vurderes som inngripende.

4.2.1 Et staffetiltak?

En utvikler sier: *”I hovedsak vil jeg si at det er straff hvis det blir etter en dom”*. Her knyttes altså vurderingen til en rettskraftig dom. Flere andre utviklere beskriver derimot *ikke* elektronisk merking som et straffetiltak når de blir spurt om hva slags type tiltak det er. Flere sier allikevel at de tror elektronisk merking kan oppleves som straff av den som blir merket.

En av behandlerne sier at han vil beskrive elektronisk merking som *”en slags straffereaksjon”*. Han mener elektronisk merking likner mye på straff, men at man her prøver å gi straffen et innhold. Tradisjonelt lærer en voldsutøver gjennom straff at vold og makt er det eneste som virker. Ved å bruke elektronisk merking i kombinasjon med terapi kan man heller lære utøver andre måter å forholde seg til avmaktsfølelse på. På denne måten viser man klart at hans handlinger er uakseptable, samtidig som man gir ham hjelp til å endre atferd. Her reflekterer informantens betraktninger hans ståsted som behandler. På den ene siden er han opptatt av at merkingen vil oppleves som straffende i forhold til den som bærer den. Dette vil kunne forsterke utøvers forståelse av at maktanvendelse er det eneste som virker. Terapi vil kunne avhjelpe en uheldig, og kanskje utilsiktet, effekt av virkemiddelet.

Utøverne karakteriserer stort sett elektronisk merking som straff. Dette er kanskje ikke så overraskende da disse er de nærmeste til å identifisere seg med dem tiltaket vil ramme. En av dem omtaler konsekvent elektronisk merking som straff, mens en annen sier at han ville oppleve elektronisk merking som *”en veldig belastende tilleggsstraff”*. Begge begrunner sitt syn med at de mener elektronisk merking *”likner på fengsel”* fordi både fengsel og elektronisk merking er tiltak som begrenser utøvers bevegelsesfrihet. Den siste utøveren gir også uttrykk for at han ville oppleve det å bli merket som en straff, men uten at han trekker paralleller til fengsling. En ser altså at begrensning av bevegelsesfriheten vektlegges tungt i

vurderingen av kontrollen i tiltaket. I tillegg ser en også at den elektroniske merkingen i seg selv kan oppleves som inngripende.

I et kriminologisk perspektiv er det lett å se at elektronisk merking har trekk som minner om straff i tradisjonell forstand ved at utøver gjennom anvendelsen av kontrolltiltaket blir definert som avviker, hans bevegelsesfrihet reguleres, han blir overvåket og kontrollert, og vi påfører ham et tilsiktet onde (Christie 1982a, Cohen 1994, Foucault 1999 og Hauge 1996). Se del 8 for en mer overordnet drøftelse av kontroll og overvåkning.

4.2.2 Fengsling/varetekt kontra elektronisk merking

Som vist ovenfor er elektronisk merking foreslått som et alternativ til pågripelse og fengsling. Utøverne er den informantgruppen som er mest opptatt av å sammenlikne elektronisk merking og soning. Enkelte utviklere og behandlere kommer også inn på temaet, og de er i hovedsak enige om at det må være bedre for utøver å bli elektronisk merket enn å bli fengslet. Dette er i tråd med departementets synspunkt som vurderte varetekt som mer inngripende enn elektronisk merking. To av informantene – en utvikler og en behandler - sier imidlertid at noen utøvere kanskje har en så vanskelig tilværelse at de kan trenge *”en pause og litt godt stell”* og få et pusterom fra en ellers vanskelig tilværelse.

Når det gjelder hva utøverne ville *”foretrekke”* – elektronisk merking eller fengsling/varetekt – er uenigheten stor. En av informantene sier rett ut at han ville foretrekke fengsling fordi han da ville slippe å bli fristet til å bryte kontaktforbudet. Informanten kan forstås slik at han frykter at elektronisk merking ikke ville være nok til å stoppe ham fra å bryte kontaktforbudet. En annen, som har hatt besøksforbud, forteller at han opplevde det å ha besøksforbud som en form for fengsel fordi han ikke var fri til å gå dit han ville, og tror det ville oppleves på samme måte hvis han ble elektronisk merket. I tillegg ville han være redd for tilfeldigvis å komme nær henne, og dermed utløse alarmen ved et uhell. Denne situasjonen ville han totalt sett oppleve som så stressende at han spør seg om det kanskje ville være bedre og *”sitte inne”*. Her ser en altså at begrensningen av bevegelsesfriheten, samt kontrollen i den elektroniske overvåkingen, blir en stor belastning. Den siste informanten ville helt klart foretrekke elektronisk merking fordi han da ville kunne fortsette å være i jobb og delta i sitt sosiale liv. Han uttrykker frykt for at *”... det å bli satt på sidelinjen av sitt eget liv ved å bli satt i fengsel, kan bety at man mister fotfestet helt”*. Når man er i en vanskelig livssituasjon, er det viktig å kunne holde fast ved noe stabilt og trygt som man kanskje også kan oppleve at

man mestrer. Han sier derfor at de fleste som havner i en situasjon der de utøver vold mot den de elsker, føler seg totalt mislykkede, og at det i en slik situasjon er lett å miste fotfestet på alle områder i livet. Her reflekteres noe av det positive formålet med elektronisk merking, å beholde båndene til en normalisert tilværelse og å slippe noen av de negative konsekvensene som følger av innesperring.

Et annet aspekt utøverne er opptatt av i forhold til fengsling kontra elektronisk merking, er at de ikke har noen tro på fengselets rehabiliterende funksjon. Flere utøvere sier de grunnleggende sett ikke har noen tro på at fengsel kan hjelpe noen. En utøver sier:

”I stedet for å sette mennesker i fengsel så vil jeg si - få inn fotlenker fortere enn faen! Sitte i fengsel – da lærer du bare enda mer vold - enda mer faenskap. Du sitter bare og bygger opp mer sinne mesteparten av tida... Du er faen meg farligere når du kommer ut enn du var da du ble satt inn”.

Også andre utøvere understreker nettopp det at man i fengsel lærer å bli mer voldelig, og at en som løser konflikter med nevene ikke har godt av et opphold i *”forbryterfabrikken”*. Dette synspunktet støttes av de innsatte Alnæs (2006) intervjuet i tilknytning til *”Fengsel – forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt”*. Hans informanter uttalte at dersom man ikke er kriminell når man kommer i fengsel, så er man det i hvert fall når man blir sluppet ut. Utøverne mener at menn som slår vil kunne ha mer utbytte av å lære å løse konflikter på andre måter enn med nevene, og lære å mestre sinnet sitt. De er også enige om at fengsel ikke er rett sted for å lære disse ferdighetene. To av dem spør om ikke en kombinasjon av elektronisk merking, kurs i sinnemestring og individuell terapi ville være et godt alternativ. En annen utøver sier: *”Terapi, sinnemestring og lenke samtidig? Det blir dyrt, men det er dyrt å begrave noen, også... og det er dyrt å putte folk i fengsel”*.

Også innen kriminologisk forskning er det bred enighet om at fengsel ikke virker på en slik måte at lovovertreder rehabiliteres og unnlater å begå ny kriminalitet. Tvert i mot viser all forskning at tilbakefallsprosenten er høy, og at fengsling bidrar til sosialisering inn i en kriminell delkultur (Christie 1982a, Cohen 1994, Mathiesen 1995 m.fl.). Thomas Mathiesen retter i boka *”Kan fengsel forsvares?”* (1995) et kritisk blikk på fengslene, og de offentlige begrunnelsene for opprettholdelse av disse. I følge Mathiesen er rehabiliteringsideologien en viktig del av fengselet, men på bakgrunn av både internasjonal og nasjonal forskning hevder han at fengslene ikke virker rehabiliterende på de innsatte. En grunn til at rehabiliteringen ikke virker, er at de innsatte sosialiseres inn i en fengselskultur der man tar opp de uformelle

tradisjoner, vaner, normer og verdier som er karakteristiske for fangesamfunnet. Mathiesen kaller denne typen sosialisering for prisonisering, og hevder at soning i fengsel med andre ord føre til at de innsatte blir mer kriminelle innenfor murene enn de var før de kom i fengsel (ibid.).

Mine informanter har delte meninger i forhold til hva de ville foretrekke - soning eller elektronisk merking. Deres oppfatning av at fengsel ikke vil gjøre dem noe godt er grundig dokumentert i både nasjonal og internasjonal forskning i følge Mathiesen. Til tross for at ingen av dem har tro på fengsel, sier ingen at de selv ville foretrekke elektronisk merking for å unngå skadevirkninger av fengsling.

4.2.3 Et forebyggende tiltak?

Et siktemål med å innføre elektronisk merking av voldsutøvere er at dette skal bidra til å forhindre brudd på kontaktforbudet og på denne måten forebygge ny vold. Et spørsmål er om informantene har tro på at innføring av elektronisk merking vil ha en slik virkning. Flere utviklere sier de tror tiltaket kan virke forebyggende fordi det å vite at sjansen for å bli oppdaget er nesten 100 %, vil heve terskelen i forhold til å bryte kontaktforbudet. De mener også at utøver vil tenke seg om en ekstra gang når han vet at mulighetene for å bli avbrutt er stor. De sier også de tror mange vil la være å sabotere utstyret hvis de vet at det vil bli oppdaget, og at sabotasjen får konsekvenser. Generelt er de fleste utviklerne enige om at stor risiko for å bli oppdaget og stor risiko for å måtte stå til ansvar for det gale man har gjort, vil redusere viljen til å gjøre noe galt. Utviklernes uttalelser gir altså uttrykk for stor tro på dette virkemiddelet, noe som ikke er overraskende når en tar i betraktning at de selv er med på å utvikle det. Utviklernes tro på tiltakets forebyggende virkning baserer seg på en sammenheng mellom oppdagelsesrisiko og straffeutmåling på den ene siden, og vilje til å begå lovbrudd på den andre siden. Resultater fra undersøkelser som er gjort for å måle disse sammenhengene er imidlertid ikke entydige (Hauge, 2001).

Utviklerne tror altså at økt fare for å bli oppdaget og trussel om straff, vil hindre mange i å bryte kontaktforbud. Noen spør seg videre om dokumentasjon på brudd også kan virke forebyggende. Utviklerne påpeker at elektronisk merking vil være et nyttig redskap for politiet i deres arbeid med å avdekke straffbare handlinger. En utvikler beskriver elektronisk merking som et tiltak som vil lette bevisbyrden fordi elektroniske spor vil fortelle hvor utøver har vært på et gitt tidspunkt. Da vil det ikke lenger bli påstand mot påstand når kvinnen sier at

han har vært der og mannen nekter. Denne informanten føler seg sikker på at konsekvensen av at det blir mye enklere å påvise brudd, vil være færre brudd på besøksforbudet. Med andre ord er det ikke bare risikoen for å bli oppdaget, men også registreringen av opplysningene som bidrar til en eventuell forebyggende effekt.

Flere utviklere beskriver elektronisk merking som et overvåkningstiltak med tanke på å forebygge vold i nære relasjoner. De sier at det er proaktivt fordi gjerningspersonen vet at han blir overvåket, og vet hva han ikke har lov til å gjøre. En nyanserer dette synspunktet noe ved å si at tiltaket hovedsakelig er et overvåkningstiltak, men at det er utvidet med elektroniske sperrer i forhold til begrensninger på hvor han kan gå. Han poengterer at det er viktig at utøver får tydelig informasjon om begrensningene i forhold til hvor han kan gå og ikke, og konsekvensene av et eventuelt brudd, for at elektronisk merking skal kunne forhindre vold.

Utviklerne tror at når utøver aksepterer å bli merket, er det et tegn på at han innser at han har et problem som han må gjøre noe med. De mener at man da kan håpe at merkingen kan være til hjelp for den som blir merket – en hjelp til å gjøre det rette. Her vektlegger ikke utviklerne bare betydningen av kontrollen i tiltaket, men går også inn på den personlige motivasjonen til utøverne. To utviklere mener at en forutsetning for at elektronisk merking kan sies å være et forebyggende tiltak, er at utøver samtidig får behandling. Uten et behandlingstilbud i tillegg til merking, vil de karakterisere elektronisk merking som et rent kontrolltiltak, og de er enige om at et kontrolltiltak alene ikke virker forebyggende. Her ser en altså likhetstrekk mellom måten utviklerne og behandlerne argumenterer på (jf. behandlernes syn på tiltaket senere i denne delen).

Utviklernes måte å omtale elektronisk merking på indikerer at de ser dette virkemiddelet som et situasjonelt forebyggende tiltak. Situasjonell forebygging baserer seg på at kriminell atferd er et resultat av bevisste og rasjonelle valg, og forebyggingen rettet seg inn mot å manipulere de umiddelbare omstendighetene rundt selve valget og valgsituasjonen. I ”Politiets behandling av familievoldssaker” (2002) omtales voldsalarm til trusselutsatte kvinner som et typisk situasjonsbetinget forebyggende tiltak fordi tiltaket, gjennom å endre omstendighetene rundt den aktuelle situasjonen, prøver å redusere mulighetene til å begå straffbare handlinger, og dermed forhindre at den kriminelle handlingen utøves.

”Ulike mekanismer kan tas i bruk for å påvirke mulighetene til, og fordelene ved, og begå kriminelle handlinger, som medfører økt risiko for å bli oppdaget, som fører til minsket

utbytte, eller som gjør det vanskeligere for utøveren å bortforklare handlingen. Vi ser her at de situasjonelle forebyggingsstrategiene klart baserer seg på teorien om at kriminell atferd er et resultat av bevisste og rasjonelle valg” (ibid, pkt. 6.1).

Bakketeig (2006) og Skjølberg (2000) omtaler også voldsalarm som et situasjonelt forebyggende tiltak. Skjølberg skriver at ideen er at endrede premisser skal gjøre offeret mindre tilgjengelig, og overgriper mindre motivert for å begå de uønskede handlingene

Ut fra det man vet om elektronisk merking, vil jeg si at dette tiltaket kan kalles et situasjonelt forebyggende tiltak på lik linje med voldsalarm. En annen forebyggingsstrategi er den sosiale der man retter tiltak inn mot potensielle gjerningspersoner ved å påvirke deres grunnleggende motivasjon eller tendens til å begå lovbrudd. Holdningsskapende og pedagogiske tiltak for barn og unge, samt den innsats man retter mot unge i utsatte miljøer, vil være eksempler på denne type forebygging. Årsaken til at jeg trekker inn denne forebyggingsstrategien er at den står i motsetning til den situasjonelle. Enkelt sagt, vil jeg si at den sosiale forebyggingsstrategien retter seg mot å forebygge at lovbrudd i det hele tatt skal skje, mens den situasjonelle retter seg mot forebygging av ytterligere voldshandlinger.

To av utøverne stiller spørsmål ved om elektronisk merking kan virke forebyggende eller ikke, og konkluderer med at det er umulig å vite før man har prøvd. De tror at enkelte kanskje vil avstå fra å bryte kontaktforbudet når de vet at sjansen for å bli avslørt er stor, men det kommer an på personen og situasjonen om man tar hensyn til det eller ikke. En utøver sier:

”Volden er spontan selv om sinnet har bygd seg opp over tid. Plutselig bare eksploderer det, og da oppsøker du henne uten å tenke på konsekvensene... Det er avhengig av hvor mye sinne du har inni deg om fotlenkene kan virke forebyggende eller ikke...”

Med andre ord ser disse volden som et utslag av manglende sinnemestring. Volden sees ikke som en rasjonell handling jf. del 3.3. Dette svekker deres forventninger om at elektronisk merking vil kunne ha en forebyggende effekt.

Den tredje utøveren tror elektronisk merking vil føre til færre brudd på kontaktforbud nettopp fordi faren for at brudd blir oppdaget blir mye større. Han legger imidlertid til at for ham personlig ville kontaktforbud være nok – elektronisk merking i tillegg ville bare være bortkastet for hans del. Med andre ord fremheves oppdagelsesrisikoen som en viktig

forebyggende faktor også hos utøverne, men med forbehold om at manglende sinnemestring kan begrense en slik effekt av elektronisk merking.

Behandlerne er mer skeptiske til en forebyggende effekt av elektronisk merking. Blant disse er det enighet om at tiltaket ikke kan karakteriseres som forebyggende i seg selv. En behandler sier:

”... jeg tror at det er litt naivt å tro at bare han får en sånn dings så tenker han seg ordentlig om og gjør aldri noe – det tror jeg ikke på, rett og slett. Jeg har møtt for mange, så jeg er kanskje litt preget av det, men jeg... det blir i hvert fall for naivt å tenke at da tenker han helt rasjonelt, og da blir han snill gutt, liksom... det tror jeg ikke noe på!”

Behandlerne er enige om at dersom man ønsker å forhindre at voldelige menn skal utøve vold, må de tilbys terapi slik at de gjennom denne kan lære å endre atferd. Terapi er imidlertid en tidkrevende prosess, og behandlerne ser ikke for seg at elektroniske merkingen vil være et langsiktig tiltak. De er derfor usikre på hvordan behandling og merking eventuelt skal kunne støtte opp om hverandre. Disse ser altså elektronisk merking i seg selv som utilstrekkelig for å forhindre ny voldsutøvelse. Dette kan fortolkes i lys av at behandlerne har stor kompetanse på hva som skal til for å forhindre ny vold. Men det kan også fortolkes i lys av at disse har en egeninteresse i å se terapi som et nødvendig virkemiddel for å forebygge volden da de selv er representanter for denne tilnærmingen.

Flere behandlere mener vi må tenke helhetlig, og i tillegg til terapi, bruke mer ressurser på forebyggende tiltak som kan forhindre at vi får skadde voksne. De nevner tiltak rettet mot barn og unge og holdningsskapende arbeid. Også i regjeringens handlingsplan finner vi de samme tankene når departementet skriver at vold i nære relasjoner skal forebygges gjennom holdningsendringer (Vendepunkt, 2008).

En annen behandler peker spesielt på behovet for mer langsiktig forebygging av vold i nære relasjoner. Han sier at den beste form for forbygging han kan tenke seg, er å endre mannsrollen, og påpeker at det er et arbeid som starter lenge før han slår første gang.

Et siste forebyggende aspekt som trekkes frem, er at elektronisk merking kan bidra til å synliggjøre volden. Flere utviklere og behandlere sier at selv om de ikke primært vil karakterisere elektronisk merking som et forebyggende tiltak, så kan det at volden blir synliggjort, bidra til å dempe den. Dette sier de ut fra at de har erfart at trusselbildet endres i

situasjoner der hun får voldsalarm, eller en familie settes under tilsyn av barnevernet. Det at utøver vet at noen ser og følger med på hva han gjør, medfører ofte at han blir mindre aktiv.

En behandler sier:

”Det at volden blir synlig, at noen ser den, at det er noen som sier at dette er ikke riktig, ... at det på en måte er en type kontroll inne i bildet – er et preventivt tiltak i seg selv i forhold til voldsutøvelse. Med en gang det kommer inn en kontroll, så vil det ofte dempe volden. Det ser vi med andre tiltak også – for eksempel familier der barnevernet bare har tilsyn en gang om dagen eller to timer i uka... selv om hans mulighet til å utøve vold fortsatt eksisterer i veldig stor grad fordi det ikke er så mye tid barnevernet er der – så er tiltaket reduserende i seg selv fordi at... når volden er usynlig og tabuisert så tenker jeg i hvert fall at den lett eskalerer veldig... men hvis den bli synlig og tatt opp og snakket om så blir den ofte redusert”.

De som tror på synliggjøring og kontroll, i kombinasjon med et behandlingstilbud til voldsutøver, tror at disse tiltakene til sammen kan føre til varige positive endringer som gjør at mannen kan lære seg å løse konflikter på andre måter enn gjennom utøvelse av vold og trusler.

4.2.4 Andre hensyn elektronisk merking kan ivareta

En behandler sier elektronisk merking helt klart er et fysisk maktmiddel på lik linje med bruk av urinprøver i forhold til rusmisbrukere. Han begrunner det med at elektronisk merking er en måte å registrere faktisk atferd på som man ellers ikke ville kunne gjøre med mindre den merkede selv forteller hvor han har vært på ett gitt tidspunkt. Han mener at et slikt fysisk maktmiddel kan være et terapeutisk virkemiddel fordi den kunnskapen som registreringen fører til, kan brukes i terapi hvis man får tilgang til den. Når man vet at et brudd har skjedd, kan terapien ta utgangspunkt i dette faktiske bruddet som ikke kan bestrides. Denne behandleren ser altså registreringen i relasjon til sin rolle som behandler, mens vi ovenfor har sett at utvikleren la vekt på registreringen som et bevismiddel.

Flere utviklere karakteriserer elektronisk merking som et sikkerhetstiltak for å beskytte voldsutsatte kvinner med tanke på å øke deres livskvalitet. De tror tiltaket vil gi henne bedre beskyttelse fordi politiet faktisk kan oppdage at han nærmer seg, og dermed kan gripe inn umiddelbart – forutsatt at teknologien virker som den skal. Om elektronisk merking vil oppleves som et sikkerhetstiltak for kvinnene er imidlertid usikkert. I litteratur som beskriver kvinners opplevelse knyttet til voldsalarm, sier de fleste at voldsalarmen fører til en opplevelse av økt trygghet og dermed bedre livskvalitet hos trusselutsatte (Bakketeig 2006 og Skjølberg 2000). Det som imidlertid er en prinsipiell forskjell på voldsalarm og elektronisk merking, er at i forhold til elektronisk merking må hun stole på at han bærer og vedlikeholder

alarmen på forskriftsmessig måte slik at den fungerer optimalt. En slik tillit er det antagelig vanskelig å ha til en mann som truer og/eller utøver vold.

En behandler sier at elektronisk merking primært er et sikkerhetstiltak for kvinner som blir utsatt for vold, og sekundært et sikkerhetstiltak for voldsutøveren. Det siste aspektet forklarer han med at det å være elektronisk merket kan være en hjelp for menn som ikke har så god egenkontroll, men som ønsker å endre atferd, noe som er i tråd med hva utøverne ga uttrykk for tidligere jf. pkt. 4.2.2. Samtidig er han klar på at det er en egen diskusjon rundt hvorvidt kontroll hjelper eller ikke innad i hans fagmiljø. En annen behandler støtter delvis den første sitt syn og beskriver elektronisk merking som et trygghetsskapende tiltak for kvinner som er utsatt for vold og trusler.

4.2.5 Oppsummering

I tilknytning til spørsmålet om hvorvidt elektronisk merking er et straffetiltak, mener utviklerne at det enten er et straffetiltak, eller vil oppleves som et straffetiltak. Behandlerne deler i stor grad denne oppfatningen, men føyer til at elektronisk merking kan sees på som et forsøk på å gi straffen et innhold. Utøverne karakteriserer elektronisk merking som straff, noe som er naturlig med tanke på at de er den gruppen som er nærmest til å identifisere seg med de som vil bli merket.

I forhold til spørsmålet om fengsling/varetekt kontra elektronisk merking er utviklerne og behandlerne i hovedsak enige om at det må være bedre for utøver å bli merket enn fengslet. Utøverne har ulike oppfatninger. En sier han ville foretrekke fengsling, en annen at elektronisk merking ville føles som en form for fengsel og at det derfor muligens ville være bedre å sitte inne, mens den siste helt klart ville foretrekke å bli merket for da å kunne beholde båndene til en normalisert tilværelse.

Utviklerne fremstår som optimistiske i forhold til at elektronisk merking vil øke sjansen for at brudd blir oppdaget, noe de tror kan ha en forebyggende effekt. Dette er ikke rart i og med at de er en del av systemet som utvikler ordningen. Utøverne er mer skeptiske til den forebyggende effekten fordi de i hovedsak ser volden som et utslag av manglende sinnemestring, og ikke som en rasjonell handling. En utøver fremhever imidlertid oppdagelsesrisiko som en mulig forebyggende faktor.

Også behandlerne er skeptiske til den forebyggende effekten, men de uttrykker en viss tro på elektronisk merking sammen med terapi. Behandlerne er enige om at forebygging best kan oppnås gjennom at utøver gjennom terapi kan lære å endre atferd, eller gjennom endring av mansrollen.

Del 5: Hvem kan merkes og hvem bør ikke merkes?

I forbindelse med innføring av et nytt virkemiddel reises spørsmålet om hvem tiltaket skal rettes mot. Vi har sett at elektronisk merking er et virkemiddel som forutsetter en type rasjonell refleksjon hos utøveren for at det skal forhindre ny voldsutøvelse. Det stilles også krav til at utøver greier å håndtere og vedlikeholde ustyret selv. Dette legger klare begrensninger på hvem som kan bli elektronisk merket.

Som vist tidligere vil departementet foreslå at elektronisk merking ilegges i henhold til straffeloven, altså etter at utøver har begått en straffbar handling. Departementet mener allikevel ikke at elektronisk merking er et virkemiddel som kan brukes på alle. De tilfellene der elektronisk merking ikke kan anses å være et egnet tiltak, vil for eksempel være overfor personer som vurderes som for farlige, eller overfor personer som ikke har forutsetninger for å følge de retningslinjene som vil følge med det å bli merket. Departementet sier også at det i enkelte tilfeller kan bli iverksatt andre og mindre inngripende tiltak enn elektronisk merking på bakgrunn av en trusselvurdering, men de sier ikke noe konkret om hva disse andre tiltakene vil gå ut på (Høring, 2006).

Flere høringsinstanser er opptatt av et spørsmål knyttet til vilkårene for merking. De etterlyser en nærmere angivelse av hvor lenge kontaktforbud med elektronisk merking skal kunne ilegges. Departementet opplyser at de vil vurdere om det er hensiktsmessig å gi nærmere retningslinjer med henblikk på varigheten av elektronisk merking.

Departementets signaliserer altså at de ikke vurderer elektronisk merking som et tiltak som kan brukes på alle, og at det må foreligge en form for vurdering av hvem man skal merke. Hvor farlig utøver er, hvor stor risiko det er for at han vil plage henne, og hans egnethet i forhold til å følge opp pålagte retningslinjer er forhold departementet mener må vurderes før en person blir merket. De påpeker også at tiltaket ikke skal brukes på en slik måte at reaksjonen blir strengere enn nødvendig ved at de sier at en vurdering også kan føre til mindre inngripende tiltak. Dette berører kravet om forholdsmessighet mellom den straffbare handling og reaksjonen som ilegges.

Cohen (1994) viser at kriminalomsorgens samlede virksomhet er voksende, og at stadig flere sluses inn i straffesystemet - et tema som vil drøftes grundigere i del 8. Kanskje er departementets uttalelse om at reaksjonen utøver møtes med ikke må bli strengere enn

nødvendig et forsøk på å unngå at flere sluses inn som følge av at man får et nytt tiltak? Mer sannsynlig er det at departementet er opptatt av egnethet i forhold til samfunnsvern og forholdsmessighet i forhold til straffeutmåling når de fastslår at ikke alle er egnet for merking.

Utøverne gir uttrykk for at også de mener en forutsetning for å bli merket, er at man må være dømt for å ha utøvd vold, eller har brutt et ilagt kontaktforbud. De sier også at alle som blir ilagt kontaktforbud har vist at de kan bli voldelige i en gitt situasjon, og tror derfor at et slikt tiltak kan være nødvendig for å beskytte voldsutsatte kvinner på en bedre måte. Man kan fortolke dette slik at utøvere anvender en type rettsikkerhetsbetraktning som tilsier at de mener en rettskraftig dom bør være et kriterium for å bli merket. I tillegg må handlingen som vedkommende har begått kvalifisere for et slikt tiltak.

Blant alle informantene er det bred enighet om at elektronisk merking ikke egner seg for personer som har rusproblemer eller psykiske lidelser fordi de mener at disse vil ha problemer med å følge opp forpliktende avtaler. Dypevik (2008) skriver også i sin avhandling om hjemmesoneing at de som har et misbrakerproblem, ikke blir definert som egnet til å kunne sone hjemme. Larsson (1992) fant i sin studie av vilkårsbrudd under samfunnstjenestesoning at de som bryter vilkårene under soning har visse fellestrekk. Ett av disse trekkene er rusproblemer. Han sier at mange av de som bryter vilkår ved for eksempel ikke å overholde avtaler, er rusbelastede i den forstand at rusen står i sentrum av deres liv. De mangler rutiner i livet, og har derfor vanskelig for å overholde avtaler. Denne gruppen var, på grunn av mangel på rutiner, avhengig av trivsel og motivasjon for å gjennomføre soning uten vilkårsbrudd.

Blant utøvere og behandlere er det nokså bred enighet om at tiltaket er best egnet for *”de som har mest å tape”*, et synspunkt som også Larsson (1992) støtter. Hvis utøver for eksempel har jobb eller går på skole og får tilbud om elektronisk merking, vil merking bety at han kan fortsette i jobb eller med utdanning. Utøver vil da ha mye å tape hvis han ved å bryte kontaktforbudet, eller saboterer utstyret risikerer å bli fengslet. I en slik situasjon mener informantene at utøver vil være motivert for elektronisk merking.

Flere utviklere forteller at de i utgangspunktet var veldig positiv til elektronisk merking. Etter hvert som de har sett begrensningene som ligger i teknologien pr i dag, tror imidlertid flere at det i realiteten er veldig få som *”er egnet for tiltaket”*. Deres tro på tiltaket har altså endret seg i løpet av den perioden de har jobbet med det. Dette står i kontrast til den optimismen de

uttrykte foran i forhold til oppdagelsesrisiko og tiltakets bevisverdi gjennom registrering av opplysninger. Samtidig er utviklerne veldig klare på at det er prinsipielt riktig å merke ”*den som gjort noe galt*”, og at man må være villig til å prøve alle tiltak som *kan* gjøre voldsutsatte kvinners hverdag bedre. Dette berører problemstillingen om hvor langt man er villig til å gå for å bekjempe et problem til tross for at en ser klare begrensninger ved ordningen. Flere viser samtidig til erfaringer fra Sverige (Åkerström, 2007) der man har valgt ”*å legge prosjektet på is*” inntil bedre teknologiske løsninger er utviklet, og stiller spørsmål ved om ikke vi bør gjøre det samme. En utvikler sier samtidig at det er viktig å huske at gode rutiner og god oppfølging fra politiets side kan kompensere for mangler ved teknologien. For eksempel kan manglende vedlikehold av utstyr oppdages raskt hvis politiet har gode manuelle rutiner. De siste utsagnene retter seg primært mot utviklingen av ordningen, og ikke hvem som er egnet for merking og ikke. Allikevel synes jeg det er relevant i denne sammenheng fordi flere utviklere mener at svakheter ved utstyret, som indirekte fører til at færre er egnet for merking, kan kompenseres ved gode manuelle oppfølgingsrutiner fra politiets side. Utviklerne uttrykker altså at den menneskelige håndteringen av ordningen, i større grad enn de tekniske løsningene, er avgjørende for hvem man kan merke og ikke.

Flere av behandlerne og utviklerne fremhevet at menn som utøver vold ofte har dårlig impuls kontroll i form av at de har problemer med å mestre sinnet sitt. Disse informantene er usikre på om elektronisk merking vil bidra til å få utøver til å tenke seg om en ekstra gang, eller ikke. Synspunktene er imidlertid ikke entydige. En utvikler sier at han tror elektronisk merking vil ha best effekt på de utøverne som har dårlig impuls kontroll, og begrunner standpunktet med at elektronisk merking vil være en alltid tilstedeværende påminnelse om kontaktforbudet vedkommende er underlagt. Han mener en slik konstant påminnelse vil være bra for denne gruppen menn. Han sier også at for de få som ønsker å skade eller drepe sin kone eller kjæreste, vil ikke det å være elektronisk merket ha noen betydning fordi denne gruppen utøvere ikke tenker på konsekvenser før de handler. Dette vil imidlertid også gjelde andre typer virkemidler som for eksempel mobil voldsalarm (jf. Bakketeig 2006).

Utviklerne sier de tror at ordningen vil passe best for dem som har relativt høy funksjonsevne i forhold til å kunne innrette seg etter en ordning man har samtykket i å gå inn på²⁰. En behandler trekker frem at en del menn med psykiske problemer, som for eksempel paranoia,

---

²⁰ Denne uttalelsen er noe uklar. Samtykke gjelder imidlertid der elektronisk merking ilegges som et alternativ til varetekt. Utvikleren har kanskje ikke dette helt klart for seg.

antagelig vil takle elektronisk merking dårlig fordi de vil være usikre på grensen i forhold til den kontaktforbudet retter seg mot. De vil også være redde for hva som kan skje hvis for eksempel ekskona kommer for nær utøveren ved en tilfeldighet.

5.1 Vurdering av utøvers egnethet

Departementet sier som tidligere vist at ikke alle utøvere er egnet til å bli elektronisk merket, noe som krever en form for egnethetsvurdering. Egnethet er kontekstuel definert, og hvordan egnethet defineres i forhold til et tiltak, er avgjørende for hvem som regnes som egnet og ikke. I forhold til elektronisk merking sier departementet at de som *ikke* er egnet er:

”... personer som vurderes å være for farlige og derfor må underlegges andre og strengere tiltak, eller personer som av ulike årsaker ikke har forutsetninger for å kunne følge de retningslinjer som vil følge av et pålegg om elektronisk merking (Høringsnotat, 2006, del 1).

I det følgende vil jeg presentere informantenes synspunkter knyttet til departementets vurdering av spørsmålet om egnethet, samt deres synspunkter på hvem som skal foreta en egnethetsvurdering.

5.1.1 Egnethet bør vurderes

De utviklerne og behandlerne som mener at man bør vurdere utøvers egnethet, begrunner sitt standpunkt med at forutsetningen for at elektronisk merking skal fungere godt, er at den som blir merket må være i stand til å bruke og vedlikeholde utstyret i tråd med en avtale, samt være motivert for å overholde kontaktforbudet. De mener at tiltaket alltid må vurderes opp mot hensynet til offerets sikkerhet, og at noen menn er så farlige at de må få en strengere reaksjon. Flere representanter for utviklerne, som mener at elektronisk merking ikke er et tiltak som egner seg for alle, viser til at politiet i andre land bruker ulike verktøy for å foreta risikovurderinger i familievoldssaker nettopp fordi det er viktig å kartlegge hvor stor risiko utøveren representerer for offeret. Det er i denne sammenheng viktig å tilføye at selv om det i mange tilfeller vil være behov for å vurdere risiko for ny vold, er slike vurderinger ikke uproblematisk sett i et kriminologisk perspektiv.

En utvikler mener det er ekstra viktig å vurdere utøvers egnethet nettopp fordi elektronisk merking baserer seg på teknologiske løsninger. Han mener det bør være en forutsetning at den som skal merkes må anses å være i stand til å følge opp sine forpliktelser i forhold til å bidra til at utstyret til enhver tid er operativt. Dette mener han er viktig for å unngå at elektronisk

merking skal føre til falsk trygghet ²¹for ofrene. I vårt ”teknologi-optimistiske samfunn” synes han vi ofte har for stor tro på at teknologien kan løse problemene våre, og dersom utøver ikke bidrar med nødvendig ”drifting”, vil en av intensjonene med tiltaket – økt trygghet for ofrene – være umulig å oppnå. En ser altså at denne informanten vurderer spørsmålet om man skal foreta en egnethetsvurdering ut fra sitt ståsted som utvikler av ordningen. Man kan tolke hans utsagn som et uttrykk for en frykt for at for mye ansvar legges på teknologien. Utvikleren ser også en risiko for at politiet, som den instans som har ansvar for oppfølging av tiltaket, vil bli møtt med kritikk dersom tiltaket ikke fungerer som forventet (jf. episoder med kvinner som har blitt drept eller skadet som følge av voldsalarmer som ikke virker), noe som etter hans mening viser hvor viktig en vurdering av utøvers ståsted er.

5.1.2 Egnethet bør ikke vurderes

Andre informanter mener at man ikke bør gjennomføre egnethetsvurdering knyttet til ilegging av elektronisk merking. Flere utviklere viser til at man stort sett ikke vurderer hvem som egner seg til å sone en fengselsstraff eller ikke. På bakgrunn av disse erfaringene mener derfor utviklerne at det ikke er realistisk å tro at en egnethetsvurdering er noe alternativ i forhold til elektronisk merking. De mener det er helt utelukket å skulle oppnevne sakkyndige i hver slik sak fordi sakene ikke vil bli vurdert som alvorlige nok. Utviklerne legger altså avgjørende vekt på at det vil være altfor ressurskrevende å gjennomføre egnethetsvurderinger. De anser det derfor for lite sannsynlig at det vil bli gjort.

Utviklerne som mener at det *ikke* bør ligge en egnethetsvurdering til grunn for elektronisk merking, argumenterer videre med at forutsigbarhet er viktig. De mener det er viktig for utøverne å vite at dersom de bryter kontaktforbudet, så er konsekvensen elektronisk merking. En utvikler trekker paralleller til promillekontroller der du vet at dersom du har drukket og blir tatt, så mister du lappen. Med en gang individuelle vurderinger kommer inn, tror informantene at ordningen vil kunne oppleves som uforutsigbar og urettferdig.

De behandlerne som ikke synes at utøvers egnethet skal vurderes, har dette standpunktet på grunnlag av at de er kritiske til hvordan egnethetsvurderingen eventuelt skal gjøres, og hvem som skal gjennomføre den (jf. nærmere om dette nedenfor). Når man ikke har noe godt egnet verktøy for en slik vurdering, mener de det er bedre å la det være. Det man eventuelt kan vurdere er utøvers motivasjon og farlighet.

---

²¹ Med falsk trygghet mener jeg at kvinnene opplever tiltaket som sikrere enn teknologien gir grunnlag for.

Behandlerne har altså generelt liten tro på at det vil bli gjennomført egnethetsvurderinger før man ilegger elektronisk merking. Flere mener derfor at det burde være automatikk i at dersom du får et strafferettslig kontaktforbud, så blir du elektronisk merket. På denne måten oppnår man forutsigbarhet og rettferdighet for utøverne, og et system som er enkelt å administrere for politiet. En utvikler, med støtte av en behandler, sier at i en situasjon der det skal foretas individuelle vurderinger vil utøver kunne havne i en posisjon der han kan oppleve å ha en form for kontroll over situasjonen, og det blir helt feil. Samfunnet må være den instans som legger premissene og som tydelig praktiserer ansvarliggjøring. Disse ser det altså som betenkelig at utøveren skal få innflytelse på hvilken type reaksjon som ilegges.

5.2 Hvem skal foreta egnethetsvurdering?

Dette spørsmålet reiser seg i forbindelse med en egnethetsvurdering. Vi har sett ovenfor at en slik vurdering blant annet vil kunne omfatte både såkalte risikovurderinger og vurderinger av utøverens psykologiske helse. Hva vurderingen vil omfatte har betydning for hvem som er best egnet til å gjennomføre vurderingen.

En utvikler sier at politiet ikke kan gjøre denne jobben på egenhånd, og mener de vil trenge støtte fra andre fagfolk som for eksempel psykologer. Flere, både utviklere og behandlere, stiller spørsmål ved om politiet har den nødvendige kompetansen i forhold til å foreta slike vurderinger, og noen behandlere lurer på om dette kanskje er en oppgave for Kriminalomsorgen i samarbeid med psykologer. To utviklere mener imidlertid at vurderingen i forhold til hvem som skal merkes og ikke, må gjøres av politiet dersom en slik vurdering skal foretas.

Flere informanter er skeptiske til samarbeidsrutiner mellom politi og sakkyndige. Dette har sammenheng med at en egnethetsvurdering må skje raskt fordi den trusselutsatte er i en akutt farlig situasjon. Det er derfor viktig at rutineene for hvem som skal gjennomføre vurderingen ikke medfører lengre saksbehandlingstid.

5.3 Oppsummering

For å bli ilagt elektronisk merking må utøver ha begått en straffbar handling, eller ha samtykket i elektronisk merking som alternativ til pågripelse. Tiltaket krever at utøver bidrar

til nødvendig vedlikehold og drift av utstyret. Det baserer seg dessuten på en viss rasjonalitet hos utøver.

Omtrent halvparten av utviklere og behandlere er på linje med departementet og mener den enkelte utøvers egnethet bør vurderes, mens den andre halvparten mener det ikke bør ligge en form for egnethets- og trusselvurdering til grunn før noen blir merket – noe de begrunner med at ordningen da vil oppleves som mindre forutsigbar for utøverne.

Det er imidlertid viktig å tilføye at informantene gir uttrykk for at dette er et spørsmål det er vanskelig å ha et klart standpunkt til, og noen argumenterer både for og mot egnethets- og trusselvurderinger. Fra mitt ståsted reflekterer denne forståelsen en form for rettferdighets- og likebehandlingstenkning som bygger på en tanke om at individuelle hensyn må settes til side for å oppfylle en kollektiv rettferdighetsfølelse. En slik tenkning gjør at man kan lage regler som er lette å håndheve, men som kanskje ikke fører til ønskede virkninger.

I forhold til spørsmålet om hvem som eventuelt skal foreta en egnethetsvurdering, er det få som tror at dette er en oppgave for politiet alene, noe som begrunnes ut fra manglende kompetanse. Ved samarbeid mellom politiet og andre instanser, er det viktig at samarbeidsrutiner fungerer så godt at det ikke betyr en forsinkelse i forhold til iverksettelse av tiltak.

Til slutt en refleksjon; Elektronisk overvåkning kan oppleves både som en tillitserklæring og som et uttrykk for mistillit, noe flere behandlere og en utvikler oppfatter som motsetningsfylt.

På den ene side gir informantene uttrykk for en grunnleggende tro på at dersom mennesker skal endre atferd, må de bli vist tillit. De sier at alle mennesker har behov for å bli vist tillit, men at behovet er spesielt stort for voldsutøverne. De er derfor skeptiske til at menn som har mistet kontrollen skal bli overvåket, fordi det kan gi dem feil signaler. Informantene frykter at det å bli overvåket vil oppleves som det motsatte av å bli vist tillitt. På den annen side kan man si at tiltaket baserer seg på å vise utøver tillit gjennom at han får ansvar for å lade batterier og annet nødvendig vedlikehold. Tiltaket baserer seg også på en form for selvkontroll i forhold til at han skal la være å oppsøke henne. Ut fra disse aspektene kan man derfor si at det å bli elektronisk merket på den ene siden er en form for tillitserklæring, samtidig som det å bli overvåket gir signaler om at man ikke er til å stole på.

Del 6: Hvilke implikasjoner vil elektronisk merking ha?

Jeg har hittil belyst hva slags type tiltak elektronisk merking er tenkt å være og hvilke målsettinger et slikt tiltak er ment å ivareta. I tillegg har jeg sett nærmere på spørsmål knyttet til hvem tiltaket retter seg mot. I denne delen vil jeg drøfte de implikasjonene innføring av elektronisk merking kan ha for dem som blir merket. Jeg vil også knytte noen betraktninger til hvilken betydning dette virkemiddelet har for voldsutsatte, men i tråd med hovedtilnærmingen i avhandlingen legges hovedfokus på utøverne. I tillegg til dette vil jeg reflektere over hvilke konsekvenser informantene tror elektronisk merking vil ha for allmennhetens syn på volds- og trusselutøvere og de handlingene de utfører.

6.1 Konsekvenser av elektronisk merking for volds- og trusselutøvere

”Et aspekt ved det at vold i nære relasjoner fordømmes så sterkt, er man ikke kan snakke med noen om det...”. Dette hjertesukket ville man kanskje tro kom fra et av de mange ofrene for vold i nære relasjoner, men i dette tilfellet er det sagt av en mann som selv har utøvd vold, og som er fortvilet over det han har gjort. Han mener at man har lav toleranse i forhold til denne type vold, og at voldsutøvere derfor blir ekstra sterkt fordømt. Han sier videre at når man har gjort noe det er knyttet så sterk grad av fordømmelse til, må man regne med å bli møtt med *”liten forståelse og stor avsky”*. Han beskriver sin situasjon på følgende måte:

”Basert på hvordan mine venner og min familie har reagert på hva jeg har gjort, så tror jeg at folk flest synes at vold i nære relasjoner er uforståelig og sjokkerende. Dessuten skjønner de ikke hvordan de ikke kunne se hva som skjedde i vårt forhold. De har blitt usikre, og vet ikke lenger om de virkelig kjenner meg... Heldigvis er det null-toleranse for familievold... og det er bra... Jeg så min far slå min mor, og jeg foraktet ham. Jeg var sikker på at jeg ALDRI ville gjøre noe liknende – at jeg aldri ville kunne havne i en sånn situasjon. Jeg likte aldri min far, og nå må jeg lære å like meg selv på nytt... Heldigvis er det noen som bryr seg om meg selv om de synes det jeg har gjort er galt... de kan se at jeg er et bra menneske på andre områder. Noen er i stand til å bry seg om meg som menneske til tross for det jeg har gjort... heldigvis. Dessverre tror jeg få mennesker tror at menn som har vært voldelige kan forandre seg...”

Denne utøveren reiser spørsmål ved om elektronisk merking kan bli *”det moderne samfunns gapestokk”* som han uttrykker det. Han reiser problemstillingen i lys av den fordømmelsen han selv har opplevd etter å ha blitt stemplet som *”konemishandler”*. Informanten beskriver de reaksjonene han har blitt møtt med etter at han ble *”avslørt som konemishandler”*, og gir uttrykk for en frykt for at elektronisk merking vil forsterke de negative reaksjonene *”menn som ham”* blir møtt med. Han frykter altså at elektronisk merking kan føre til en sterkere fordømmelse av mennesker som utøver vold i nære relasjoner, og ikke bare en sterkere fordømmelse av handlingene. Dersom man ser at innføring av elektronisk merking kan føre til en styrking av den samfunnsmessige fordømmelsen av utøvelse av vold i nære relasjoner, kan

utøverens utsagn sees som et uttrykk for at denne fordømmelsen også vil ramme på individnivå.

Generelt er utøverne opptatt av både psykiske og mer praktiske konsekvenser av å bli merket, men med klar hovedvekt på de psykiske. De er blant annet opptatt av hvordan andre vil se på dem, og hvordan de vil se på seg selv. Informantene er også opptatt av forholdet mellom reaksjoner de kan bli møtt med ved fengsling kontra reaksjoner de kan bli møtt med som følge av å bli elektronisk merket. Disse, og flere konsekvenser av elektronisk merking for utøver, vil bli drøftet nærmere i denne delen.

6.1.1 Hvordan vil det oppleves å bære alarm?

Denne avhandlingen tar utgangspunkt i utøveren, og hvilke implikasjoner det vil ha for ham å være elektronisk merket. Et viktig aspekt i den sammenheng, er hvordan det vil oppleves å bli merket og måtte bære selve alarm-utstyret.

En utøver sier han personlig ville se på det som ekstra belastning: *”Ja, det blir som en dobbelt-lenke. Det blir nesten som om du tilhører staten... hei du, du tilhører oss!”* Samtidig sier han at den ekstra belastningen ville være akseptabel fordi han *”på en måte har gjort seg fortjent til den”*. Dette synspunktet sier noe om hvordan han ville oppleve den praktiske konsekvens av å bli merket, samtidig som det berører den psykiske belastningen ved å bære alarm. Denne belastningen beskrives også i Bakketeigs studier (2006) om mobile voldsalarmer for kvinner der kvinnene beskriver både praktiske følger av å bære alarm, og det at alarmen fungerer som en påminnelse om den situasjonen de er i som voldsutsatte.

En annen utøver synes det å lade batterier vil være en belastning. Han begrunner det med at han tror det å passe på at batteriene er ladet til enhver tid, vil kunne oppleves som en stressfaktor. Dypevik (2008) beskriver en tilsvarende erfaring i sin masteravhandling som omhandler *soningsformen* elektronisk merking i Sverige. Hun fant at selv om de domfelte uttrykker tilfredshet med soningsformen, gir mange samtidig uttrykk for at de synes det er en slitsom måte å sone på fordi det er mange regler å forholde seg til. De gir uttrykk for at regler, rutiner og tidsskjemaer blir en stressfaktor i hverdagen.

Den samme utøveren sier han frykter at dersom han av en eller annen grunn blir forhindret fra å lade batteriene og alarmen går hos politiet på grunn av at de har mistet signalene, ville det

føles like alvorlig som å bryte kontaktforbudet for ham. Informanten uttrykker redsel for at manglende vedlikehold som følge av et uhell, vil bli oppfattet som bevisst sabotasje fra hans side. Med andre ord ser en at det også ligger kontroll i de praktiske oppgavene som knytter seg til selve gjennomføringen av ordningen. Informantens utsagn uttrykker også forventning om lav troverdighet hos politiet. Den tredje utøveren sier at han ikke synes det ville være noe problem å lade batterier fordi han ville se på det som "*en del av straffen*". Han ser altså den praktiske konsekvensen av å bli merket i sammenheng med straff, og sier at det å lade batterier også er en form for straff.

Enkelte informanter er kritiske til det å la ordningen være avhengig av medvirkning fra den som kontrolleres. En behandler mener det er absurd å utvikle et tiltak som krever at den som skal merkes må samarbeide for å få ordningen til å fungere. Han sier at disse mennene ikke er "*skrudd sammen som de fleste av oss*" - hadde de vært det, hadde de jo ikke vært voldsutøvere. Behandleren sier at det som kjennetegner mange utøvere er at de er dårlige til å ta andres perspektiv, og dårlige til å se konsekvenser. Noen mener til og med at det å utøve vold og trusler er helt på sin plass - et synspunkt de kan finne støtte for i sitt nettverk. Han spør seg da om det er realistisk å tro at mennesker med slike personlighetstrekk egner seg for elektronisk merking. Behandleren formidler en individpsykologisk forståelse der bestemte personlighetstrekk gjør utøveren dårlig egnet til å kunne greie å ivareta nødvendig vedlikehold av utstyret.

Blant utviklerne er det mange som har lest høringsuttalelsene knyttet til lovendringsforslagene. De undrer seg over at flere høringsinstanser uttrykker bekymring over at utøver skal pålegges en ekstra belastning i form av å bidra til at utstyret skal være i drift ved for eksempel å lade batterier. Utviklerne deler ikke denne bekymringen. De mener lading av disse batteriene ikke er mer belastende enn å lade en mobiltelefon. Utviklerne ser med andre ord på den praktiske siden ved å lade batterier, og setter ikke ladingen i sammenheng med straff slik noen av utøverne gjør. Informantene mener at når utøver først har samtykket i elektronisk merking, så har han også samtykket i å foreta nødvendig vedlikehold²². Disse ser ikke dette som noe problem så lenge politiet kan fange opp situasjoner der utstyret eventuelt blir deaktivert. De viser også til at pilotprosjektet vil bidra til å vise hvordan ordningen vil fungere i praksis. At utviklerne uttaler seg på denne måten må sees i sammenheng med deres

---

²² Informanten tror at den som blir merket alltid vil ha samtykket i å bli merket. Slik vil det antagelig ikke bli i praksis. Samtykke er foreslått når merking er et alternativ til pågripelse.

fokus, som for enkelte handler om å håndtere den rent tekniske siden av merkingen. De uttrykker seg også på en måte som reflekterer at de er en del av kontrollsystemet. De er opptatt av kontrollsiden, jf. at politiet skal fange opp situasjoner hvor utstyret slutter å fungere.

6.1.2 Hvor inngripende vil elektronisk merking oppleves?

Hvor inngripende et tiltak vil være, er vanskelig å si noe konkret om. I kriminologisk perspektiv er imidlertid dette et sentralt spørsmål fordi det kan bidra til å belyse implikasjoner som følge av tiltaket for den som blir merket. Ut fra dette kan man i neste omgang si noe om hvorvidt det er grunn til å tro at man vil oppnå ønsket effekt eller ikke, og om skadevirkningene eventuelt vil bli så store at man kan velge å ikke bruke tiltaket. For eksempel er det i dag bred enighet om at fengsel ikke virker forebyggende (jf. drøftelsen i del 4.2.2). Hvis man ved å se på hvor inngripende elektronisk merking vil oppleves, ser at skadevirkningene kan sammenliknes med dem man kan påvise knyttet til fengsling, vil det kanskje være nyttig å vurdere bruken av et slikt virkemiddel nærmere.

Utøverne besvarer dette spørsmålet ut fra sine erfaringer med andre tiltak som på en eller annen måte har begrenset deres bevegelsesfrihet. De mener tiltaket vil oppleves som *”en form for frihetsberøvelse”*, og vil oppleves som inngripende. En utøver sier elektronisk merking vil være et meget inngripende tiltak. Han beskriver besøksforbud som et *”veldig sterkt virkemiddel”* ut fra egen erfaring, og tror han ville oppleve besøksforbud med elektronisk merking som et *”enda sterkere inngripen”* i sitt liv.

En av utøverne snakker i denne forbindelse om *”følelsen av å bli overvåket”*. Han sier han ville oppleve det som *”ekkelig”* å bli overvåket av noen han ikke aner hvem er, og han beskriver det som *”et slags overgrep fra en usynlig fiende”*. Han tror en anonym overvåker er tøffere å forholde seg til enn for eksempel ansatte i fengselet som man til en viss grad blir kjent med. Dette er et viktig kriminologisk poeng som også Foucault (1999) berører. I boka *”Overvåkning og straff”* beskriver han hvordan den som overvåkes ikke ser overvåkeren og ikke vet om han faktisk blir overvåket eller ikke. Foucault beskriver dette som en effektiv disiplinering- og maktteknikk. Når man benytter denne teknikken trenger man ikke kontinuerlig overvåkning. Vissheten om at man kan være overvåket er nok i seg selv. Spørsmålet er om overvåkning knyttet til elektronisk merking vil ha den samme

disiplinerende effekten på utøver (jf. del 8 hvor det gjøres en mer overordnet teoretisk drøftelse overvåkningsaspektet ved elektronisk merking).

Noen behandlere og utviklere mener imidlertid at elektronisk merking *ikke* er ”*et veldig inngripende tiltak*”. Flere sammenlikner det med at politiet i dag kan forby opphold på bestemte steder uten at påtalemyndighetene trekkes inn, og karakteriserer altså elektronisk merking som et slags ”*polisiært inngrep*” som kan foretas av polititjenestemann på stedet. Her ser en altså store forskjeller i deres vurdering av tiltaket sammenliknet med departementets vurderinger rundt tiltaket. Jeg har tidligere vist at departementet vurderer elektronisk merking som en form for frihetsberøvelse, jf. pkt. 4.1. Samtidig sier flere at grunnen til at de ikke ser på elektronisk merking som ”*veldig inngripende*”, er at de mener at man må sette hensynet til utøver og offer opp mot hverandre og gjøre et valg. I den situasjonen er det enighet om at hensynet til offeret må komme først, og at utøver, til en viss grad selv har satt sine egne rettigheter til side. Med andre ord er det en form for rettferdighetsbetraktninger som anvendes. Vurderingen av hvor inngripende tiltaket vil kunne oppleves, holdes opp mot konsekvensen for den voldsutsatte som må leve i frykten for vold. De behandlerne som synes elektronisk merking er et alvorlig inngrep i et menneskes liv, ser allikevel ingen grunn til ikke å prøve ut tiltaket, fordi de mener at det å bli utsatt for vold over tid er vel så inngripende som å bli merket. Vold virker både fysisk og psykologisk på en slik måte at den innskrenker friheten til den voldsutsatte.

6.1.3 Stigmatisert i egne og andres øyne

Et spørsmål som reiser seg i tilknytning til elektronisk merking er hvorvidt det å være elektronisk merket kan oppleves som stigmatiserende. I del 8 vil jeg komme tilbake til en mer overordnet teoretisk drøfting av stempling og stigmatisering i forhold til hvordan samfunnet definerer avvikere, og forutsetninger for at stigma skal virke. Begrepene stigmatisering og stempling ofte brukes om hverandre. Hauge bruker begrepene på følgende måte; stempling innebærer at man defineres som avvikler av andre, mens stigmatisering innebærer at man selv går inn i avvikerrollen” (Hauge, 1997). Mine informanter beskriver begge prosesser, men betegner stort sett begge deler som stigmatisering.

I mitt materiale mente alle utøverne at det mest negative ved elektronisk merking er at den som blir merket vil se ned på seg selv. De var også opptatt av at det antagelig ville bli vanskelig å like seg selv igjen. En informant sier:

”Man kan tenke seg at elektronisk merking vil være samfunnets måte å stigmatisere en lovbrøyer på, og det er tøft... Min erfaring er allikevel at den stigmatiseringen jeg påfører meg selv er den som er verst å bære, for den er der hele tiden. Den andre kan man rømme unna innimellom”.

Informanten mener altså at elektronisk merking vil forsterke mannens egen skam- og skyldfølelse. I boka ”Menns vold mot kvinner” (2002) fremheves det at skam og skyld er ubehagelig, og noe man søker seg bort fra. En mestringsstrategi mange menn som utøver vold anvender for å forholde seg til egen skam og skyld, er å ikke tenke på eller snakke om volden. Denne måten å forholde seg til skam og skyld på, beskrives som aktiv glemsel av volden. Mannen velger glemsel for å mestre det ubehagelige, altså skammen. Han skjønner at det å utøve vold er galt, men greier ikke å forholde seg følelsesmessig til volden og følgene av å utøve vold. Dersom elektronisk merking vil forsterke mannens skam- og skyldfølelse slik informanten tror, er det grunn til å anta at tiltaket vil gjøre det vanskeligere for utøver og forholde seg til skam og skyld. I så fall vil tiltaket kunne svekke mannens mulighet til å forholde seg til volden med sikte på å unngå fremtidig voldsutøvelse.

En annen utøver er opptatt av det å underlegges et nytt kontrolltiltak. Han tror det vil være ekstra stigmatiserende for de første som blir elektronisk merket fordi slik merking da vil være et nytt tiltak som folk flest vet lite om. Han mener at mangel på kunnskap dermed kan forsterke synet på en voldsutøver som ”*et monster*”. Larsson (1999) beskriver hvordan vi²³ skaper monstre ved å beskrive mennesker som utfører handlinger vi ikke liker som onde. Han skriver imidlertid at de som for eksempel er dømt for vold, drap, eller andre onde handlinger, ikke identifiserer seg med monsterbildet – noe som står i kontrast til utøverens refleksjon. Bakketeig (2001) beskriver hvordan stereotypier kan bidra til å skape monsterbilder av personer som begår vold og overgrep. Gjennom slike bilder skapes avstand mellom ”dem” og ”oss”. Ved å definere de som utfører handlinger vi ikke liker som annerledes enn oss selv, trenger vi ikke tenke på at noen vi selv kjenner kan utføre disse handlingene. Ved å betrakte utøveren som et monster, kan vi altså distansere oss fra både ham og handlingene han utfører.

Utøveren sier videre at han tror folk flest ser ned på menn som slår de som er svakere enn seg – et utsagn som støttes av de andre utøverne - og som gjenspeiler tradisjonelle forventninger til kvinnen som det svakere kjønn. Når samfunnet setter fokus på vold i nære relasjoner og gir uttrykk for at dette er et alvorlig problem som vi må gjøre noe med, vil de som utøver vold bli

---

²³”Vi” i betydningen folk flest.

”ekstra sterkt stemplet som dårlige mennesker”. Han frykter altså at det at man løfter frem vold i nære relasjoner som et samfunnsproblem for å styrke det normativt, vil ha negative konsekvenser i form av økt fordømmelse av det enkelte individet. Utøverne frykter at konsekvensen av en slik fordømmelse kan bli at det blir vanskelig *”å starte med blanke ark, og bli sett på som et anstendig menneske igjen”*.

En annen utøver uttrykker hvordan han ville oppleve fordømmelsen på denne måten:

”Altså - det blir jo nesten som om du har et stempel i panna. Det blir jo en skam, ikke sant? Jeg ville gjort hva som helst for å bli kvitt skammen... Men vil folk noen gang slutte å tenke på meg som en voldsmann?”

En behandler støtter utøverens opplevelse av tiltaket, og sier: *”Dette blir jo skampletten som alle kan se...”*

Utøverne frykter at elektronisk merking vil være stigmatiserende selv om utstyret i mange situasjoner kan skjules under klærne. Dette begrunner de med at den som blir merket uansett vil *”oppleve seg som stigmatisert”* – et synspunkt som også støttes av flere behandlere, samt funn i Bakketeigs rapport (2006). Hennes undersøkelse viser at for voldsutsatte kvinner blir det å bære alarmer en konstant påminnelse om å være offer. På samme måten kan man tenke at det å være elektronisk merket vil bli en konstant påminnelse for mannen om at han er voldsutøver. Elektronisk merking kan altså på individnivå føre til at utøver i større grad ser ned på seg selv. Et negativt selvbilde kan også ha negative konsekvenser i forhold til forebygging fordi selvforakt er en negativ faktor i forhold til å forhindre nye voldshandlinger. De utøverne som har barn frykter i tillegg at det å bli merket vil føre til at barna mister all tillit til far og vil se på ham som et dårlig menneske. En slik oppfatning av far vil ha betydning i familierelasjonen. Det er imidlertid grunn til å tro at familier som opplever at far merkes på grunn av vold i nære relasjoner har en historie som har påvirket barnas oppfatning av far lenge før han eventuelt blir merket. Samtidig vil elektronisk merking være et hinder mot å starte arbeidet med å reparere skadede relasjoner i de tilfeller hvor dette er ønskelig og mulig.

En av utøverne reflekterer også over mulige positive konsekvenser av å bli påført et stigma gjennom elektronisk merking. For egen del tror han at det å bli stemplet, ville tvinge ham til å tenke over *”hva han driver med”*. Han ville måtte spørre seg om det var bra for ham selv *”å gå rundt å være så voldelig at selv de nærmeste er redde for meg”*. Han tror altså at det å bli stemplet som voldelig vil kunne føre til at han vil føle seg tvunget til å vurdere seg selv og

sine handlinger på nytt. Ut i fra vår videre samtale, tolker jeg ham slik at han er lite fornøyd med seg selv og måten han behandler de som står ham nær på. Han er derfor positiv til alt som kan tvinge ham til "*å gjøre noe med livet sitt*".

Nesten alle utviklerne sier også de tror det å bli elektronisk merking vil kunne oppleves stigmatiserende. Samtidig fremhever de at menn som utøver vold i nære relasjoner allerede i utgangspunktet er stigmatisert. En informant frykter imidlertid at tiltaket vil føre til en forsterket stigmatisering. Han tror elektronisk merking kan bidra til at utøver føler seg ekskludert fra samfunnet, føler at folk ser ned på ham, og fordømmer ham. Hos denne informanten gjenspeiles mange av de samme hensynene som utøverne trakk frem ovenfor. Han mener videre at målet må være at menn som slår skal slutte å slå, og bli en del av et samfunn der folk oppfører seg akseptabelt mot hverandre. Han sier at konsekvensen av å bli stigmatisert, kan være at man selv definerer seg som "*på utsiden*". I en slik situasjon har man ikke noe å tape og kan like godt fortsette og "*oppføre seg som en bølge*". Denne informanten frykter altså at tiltaket skal virke ekskluderende.

En annen utvikler sier han tror det å bli merket vil oppleves stigmatiserende for utøver i sosiale sammenhenger. Selv om utstyret kan skjules i de fleste situasjoner, vil frykten for at noen skal få vite at du er voldsmann være stor. Det å bli elektronisk merket vil altså øke sannsynligheten for at volden blir synliggjort. Han tror at dersom folk vet at en mann er elektronisk merket, vil de ha liten tillit til ham og glemme at han også er en person med mange bra egenskaper. Med andre ord vil avviket stå i sentrum. Dette er i tråd med Becker (1963) som sier at avviksstempelet automatisk blir avvikerens hovedstatus. Alle utøvers handlinger vil altså bli tolket i lys av at han er avviker. Utøveren som ble sitert innledningsvis poengterer at han er glad for at *noen* er i stand til å bry seg om ham, og se at han også har gode egenskaper. På bakgrunn av denne uttalelsen er det naturlig å anta at han har blitt møtt med negative reaksjoner.

Den samme utvikleren sier videre at han mener vi bør komme utøver i møte i forhold til å gjøre utstyret minst mulig synlig for andre. Elektronisk merking skal ikke være en ekstra straff slik at alle ser at du har fått et "*stempel i panna*". Flere utviklere fremhever at det er viktig å huske på at selv om tiltaket retter seg mot personer som har utøvd vold og trusler, så skal man behandle dem med den respekt de fortjener som mennesker. Man skal ikke bruke tiltaket til "*å trykke folk ned*". En utvikler sier:

”Dette må jo lages på en sånn måte at han stigmatiseres minst mulig... dette må ikke være noe pannebånd med blinkende dioder så alle ser at *der går han ...* og han er elektronisk merket. Dette må gjøres på en diskret og... med respekt for det mennesket som faktisk er nødt til å gå med dette på seg”.

Ikke alle er opptatt av å forhindre en slik stemplingseffekt av elektronisk merking. Et par utviklere fremhever at alle samfunnets reaksjonsformer i forhold til ikke-akseptabel atferd vil være stigmatiserende, også elektronisk merking. De mener at selv om vi skal behandle alle mennesker med respekt, er det viktig å tenke på at utøver selv har satt seg i den situasjonen han er i, og derfor må ta konsekvensene. Med andre ord sier de at utøver fortjener å lide under stigma, og fortjener å føle at han blir straffet. Det betyr allikevel ikke at man fra samfunnets side skal gå inn for at utstyret skal være mest mulig synlig eller vanskelig å vedlikeholde. Disse mener at ”*vi som samfunn*” ikke må vende tilbake til bruk av gapestokk. Den som blir merket vil antagelig føle seg stigmatisert uansett, uavhengig av om andre kan se merkingen eller ikke. Disse informantene kan tolkes slik at de mener at den skammen som knytter seg til samfunnets reaksjon er en del av straffen som den straffede må tåle.

Også blant behandlerne finner vi igjen en liknende tankegang. Behandlerne tar også utgangspunkt i at det er viktig å huske at voldsutøveren selv har satt seg i den situasjonen han er i. Han har oppført seg uakseptabelt, og da må samfunnet reagere ved å plassere ansvaret der det hører hjemme. Også hos behandlerne ser man altså et straffeperspektiv på elektronisk merking parallelt med ansvarliggjøringsperspektivet. Selv om ansvarliggjøring er sentralt i behandlingstankegangen, er det allikevel overraskende at behandleren uttaler seg så straffeorientert. En behandler uttrykker seg på følgende måte:

”Elektronisk merking er stigmatiserende hvis du går ut på arenaer der du viser at du har fotlenke... men det kan man jo velge og ikke gjøre - man kan velge å ikke gå i svømmehall, man kan velge å ikke reise hvis man synes det er ubehagelig... Man kan velge på ulike plan... en har jo først og fremst makt og kontroll selv som utøver i dette her – det er en selv som sitter med nøkkelen til om lenka skal være der eller ikke. Så ja, det er klart det blir en form for stigmatisering, men den stigmatiseringen er ikke... den stigmatiseringen vil i slike saker være nødvendig, og den samme stigmatiseringen skjer jo innenfor straffelovgivningen generelt sett. Det er jo stigmatiserende å bli satt i fengsel, eller få bøter eller få en straffereaksjon i det hele tatt”.

Selv om utøveren bare skal bære merkingen en begrenset periode og utstyret kan skjules i de fleste situasjoner, mener de fleste utviklere og behandlere at et slikt tiltak vil oppleves som et inngrep for utøverne, noe det også er ment å være.

Selv om behandlerne ovenfor uttrykte seg nokså straffeorientert berører flere behandlere frykten for at elektronisk merking skal bidra til å dehumanisere voldsutøvere. Til tross for at utøverne har oppført seg helt uakseptabelt, og må stå til ansvar for sine handlinger, er det viktig å se at dette er mennesker som trenger hjelp og som i veldig mange tilfeller kan få hjelp så lenge samfunnet bidrar med gode tilbud. Resultatet av vellykket behandling vil virke positivt for både utøveren selv, den voldsutsatte og samfunnet. En behandler uttrykker sin bekymring på denne måten:

”Jeg kunne godt tenke meg å understreke det her med at det ikke skal komme i stedet for, men i tillegg til, styrking av behandlingstilbud... og at man ikke må dehumanisere... For det kan være en viss fare her for å dehumanisere voldsutøveren, og det er kjempefarlig fordi... det er handlingen det er snakk om, og den beste måten i tillegg til fengsel og straff og kontroll som vi skal ha... så er det å se at dette er en personer som trenger hjelp, og som i veldig, veldig mange tilfeller kan få hjelp også – så lenge samfunnet bidrar...”

En av utøverne har også tanker rundt dette, og sier at det å bli elektronisk merket vil ha negative konsekvenser for utøverne fordi tiltaket vil være veldig stigmatiserende. Han snakker om at betegnelsen *”fotlenke”* ofte brukes i media, og at han assosierer det med fanger tilbake i tid som slepte rundt på fotlenker med tung belastning for at de ikke skulle kunne stikke av, og for at alle skulle se at de var straffanger. Han tror merkingen ville hindre ham i å gjøre mange ting selv om han ikke sitter innelåst og er fysisk forhindret fra å delta, fordi han ville være redd for at ”folk flest” - både i sosiale sammenhenger og i jobbsammenheng - ville reagere negativt på en som er merket. Han frykter at han alltid vil bli sett på som *”farlig og litt mindre menneskelig”* enn andre – kanskje som et *”2. klasses menneske”*. Larsson (1999) er opptatt av hvordan handlingen preger måten man ser personen på. Han refererer til Becker som sier at hvilken etikett vi setter på et sosialt onde er avgjørende for vår oppfatning av personen som har utført handlingen. Dermed vil en person som har utført en handling som blir definert som ond, defineres som ond. Larsson fremhever at en forsker derimot vil se at den samme personen kan være en flink håndverker, være snill mot dyr og operaelsker. Dette betyr lite når allmennheten tolker alt han gjør i lys av at han er ond.

Oppsummeringsvis kan man si at alle informantene er enige om at et tiltak som elektronisk merking vil oppleves som stigmatiserende. Utviklerne tror at tiltaket i seg selv kan virke forsterkende på den stigmatiseringen menn som utøver vold blir møtt med. Utøverne er opptatt av hvordan elektronisk merking kan forsterke egen skam- og skyldfølelse, men frykter også omgivelsenes fordømmelse og det å bli sett på som et monster. Også behandlerne frykter at tiltaket kan bidra til en dehumanisering av utøver.

Både utviklerne og behandlerne mener at stigma er en naturlig konsekvens av å ha utført handlinger som samfunnet har stemplet som uakseptable, og behandlerne fokuserer på at når utøver har oppført seg uakseptabelt, er det rimelig at han må ta ansvar for sine handlinger. Flere utviklere poengterer at det allikevel er viktig å behandle utøver med respekt. I samtalene med behandlerne kom det frem at den terapien de tilbyr voldsutøvere, bygger på å møte utøver på en empatisk måte, samtidig som man er klar på at ansvaret for voldsutøvelsen ligger hos mannen.

Utøverne selv tror at den fordømmelsen de påfører seg selv, er den verste – den kan de aldri rømme unna. De er redd for at stempelet ”voldsutøver” alltid vil henge ved dem, og at det blir vanskelig å få en ny sjanse.

6.1.4 Stigmatisering ved elektronisk merking kontra fengsling

Jeg har hittil fokusert på spørsmålet om i hvilken utstrekning elektronisk merking forventes å oppleves stigmatiserende. I det følgende skal jeg se nærmere på informantenes vurderinger av stigmaeffekt knyttet til elektronisk merking sett i forhold til tilsvarende effekt ved fengsling. I intervjuene ble informantene spurt om hvordan de vurderer stigmaeffekten knyttet til elektronisk merking i forhold til det å sone i fengsel.

En utøver sier han tror elektronisk merking vil være like stigmatiserende som å sone en fengselsdom. En annen sier elektronisk merking vil føles som en skam i forhold til omgivelsene, og spør seg om det kanskje ville være enklere å sitte i fengsel sammen med likesinnede der man kan finne sin plass i hierarkiet, enn å være på ”*frifot med fotlenke blant de lovlydige*”. Med andre ord kan man fortolke denne informanten slik at ute i samfunnet vil vedkommende være ”en outsider”, mens i fengsel er alle i samme situasjon. Noen behandlere har tilsvarende refleksjoner. De tror utøvere kan oppleve merking som mer stigmatiserende enn fengsel, noe de forklarer med at når du sitter i fengsel, er du fjernet fra samfunnet og slipper å forholde deg til det. Ved å bli elektronisk merket er du fortsatt en del av samfunnet, men samtidig helt annerledes enn ”folk flest” – du er på en måte mellom to verdener. Også informantene i Dypviks undersøkelse (2008) påpeker problematiske sider ved det å være på frifot samtidig som man har strenge rutiner og regler å forholde deg til. Ut fra det Dypevik skriver om soningsformen elektronisk merking, er det imidlertid grunn til å tro at denne soningsformen er mer regelstyrt enn kontaktforbud med elektronisk merking vil bli. I forhold

til soningsformen er det for eksempel klare regler som styrer når du kan forlate hjemmet, noe som ikke vil være aktuelt for de som blir ilagt kontaktforbud. Allikevel er det grunn til å tro at opplevelsen av å være kontrollert samtidig som du er utenfor institusjon, vil ha mange likhetstrekk.

De fleste behandlerne tror at flertallet som er i målgruppen for elektronisk merking, *”ville foretrekke å bli merket”* fordi varetekt eller fengsling er en total frihetsberøvelse. Ved å bli merket kan du fortsatt jobbe, delta på ulike aktiviteter og treffe venner - du blir ikke fratatt hele din identitet – og du blir vist en form for anerkjennelse og tillit, jf. refleksjonen i del 5.3.

De fleste utviklerne er enige om at fengsling vil være mer stigmatiserende enn elektronisk merking, og en utvikler sier at merking alltid vil være bedre enn varetekt/fengsling ut fra at han grunnleggende sett ikke har tro på fengsel. Han tror det er viktig og forsette med jobb eller utdanning selv om man har gjort noe galt, og sier at dersom man settes på *”livets sidelinje, er det vanskelig å komme på banen igjen”*. Han får støtte for dette synspunktet fra flere utviklere som mener at det for de fleste utøvere vil være en fordel å bli merket, nettopp fordi de da kan fortsette livet omtrent som før. Deltakerperspektivet fremheves altså som viktig av de fleste utviklerne.

En utvikler tror imidlertid det er helt individuelt om utøver vil si ja til merking, eller ikke. Han sier at mennesker som er i en vanskelig situasjon ikke alltid *”vet sitt eget beste”*, og tror at noen derfor vil foretrekke fengsling. Begrunnelsen for dette standpunktet er at han trekker paralleller til erfaringer fra samfunnsstraff som viser at noen faktisk velger fengsling fremfor samfunnsstraff i frihet. Han tror at hvis du ikke har noe å tape, ingen jobb eller noe sted å bo, kan det føles som en lettelse å bli tatt hånd om og få mat og en ren seng. Informanten vektlegger altså det materielle aspektet og ikke det sosiale, i kontrast til utøveren som la vekt på det sosiale og det å ikke være annerledes.

To av behandlerne tror også at noen utøvere ville velge soning fremfor merking fordi det vil være lettere for dem å takle belastningen ved innesperring enn belastningen ved merking. Disse behandlerne tror menn som ser den smerten de har påført sine nærmeste, kanskje vil føle så mye skam at det kan være godt *”å få en pause fra sitt eget liv”*, slippe å ta ansvar, og heller bli tatt vare på. En slik reaksjon kan man se på som flukt fra det å forholde seg til egne følelser, og ansvarsfraskrivelse i forhold til egne handlinger. Også disse er altså opptatt av at

utøverne får en pause, men knytter pausen til psykologiske prosesser og ikke til det materielle aspektet som utviklerne var opptatt av. Ved å innføre elektronisk merking ønsker man å ansvarliggjøre mannen, men behandlerne tror altså ikke at alle vil være i stand til å ta den belastningen som ansvarliggjøringen fører med seg.

Behandlerne sier også at noen menn kan oppleve det som ufattelig nedverdiggende å bli merket, fordi merkingen har en symbolverdi. Dette kan for eksempel være menn som har opplevd å bli bundet og lenket som straff i sin oppvekst. For dem vil det å bli merket bety å gjenoppleve et mareritt fra barndommen. Behandlerne mener altså at utøvernes egne overgrepserfaringer kan ha betydning for hvordan de kan oppleve henholdsvis merking og soning. På bakgrunn av sin historie vil antagelig noen foretrekke soning.

Oppsummeringsvis kan man si at utøverne og noen behandlere tror elektronisk merking kan oppleves som mer stigmatiserende enn fengsling. Dette forklarer de med at når man sitter i fengsel, er man fjernet fra samfunnet og slipper å forholde seg til det. Med elektronisk merking kommer man i en slags mellomstilling der man er en del av samfunnet, men samtidig helt annerledes. De fleste behandlerne tror imidlertid at flertallet som er i målgruppen for elektronisk merking, ville foretrekke å bli merket fordi varetekt eller fengsling er en total frihetsberøvelse. De fleste utviklerne mener at fengsling vil være mer stigmatiserende enn elektronisk merking

6.1.5 En hjelp og trygghet for utøver

En utøver sier at han ville oppleve det å bli merket som en trygghet. Det å bli merket ville medføre at han fikk hjelp til å passe på seg selv, og hjelp til å unngå å kontrollere, forfølge og oppsøke henne. Han tror at det å vite at politiet vil rykke ut hvis han *"går over grensen"* vil oppleves som et effektivt hinder som ville føles *"mer godt enn vondt"*. Utøveren tror at også andre som egentlig ikke ønsker å utøve vold, ville følt den samme tryggheten. Informanten fremhever altså kontroll som en trygghetsskapende faktor, også for den som blir kontrollert.

Behandlerne tror også at elektronisk merking kan fungere som hjelp for noen utøvere. De sier at de aller fleste som utøver vold har perioder da de angres og ikke ønsker å skade noen. I disse periodene kan kanskje det å være elektronisk merket fungere som en påminnelse og en hjelp - noe som kan få ham til å tenke seg om en ekstra gang og ikke bare spontant oppsøke henne. De påpeker også at for enkelte menn kan det at noen setter klare begrensninger for hva

som er akseptable handlinger og ikke, være en hjelp i en prosess der målet er å velge andre handlingsalternativer enn vold og trusler når *"sinnet plutselig overmannet ham"*.

En behandler sier at for en liten gruppe utøvere som deltar aktivt i sikkerhetsplaner rundt kone og barn, kan elektronisk merking oppleves som et *"hjelpetiltak"*. Gjennom terapi har noen menn lært seg å oppfatte signaler på at en opptrapping mot vold er underveis, ta en *"timeout"*, sende kone og barn på krisesenter, tilkalle hjelp og lignende. For disse kan muligens elektronisk merking være et tiltak de kan oppleve som et hjelpemiddel når de skal sikre familien. To utviklere støtter behandlerens utsagn og forteller om fortvilede menn de har møtt som ber om hjelp til å slutte å slå. De tror at det for noen av disse ville føles godt å bli utstyrt med *"et hinder på veien hvis de plutselig får det for seg at de skal oppsøke henne"*. Disse synspunktene reflekterer en voldsforståelse knyttet til manglende impuls kontroll hos utøver.

En utøver peker imidlertid på hvordan elektronisk merking kan være en hjelp i en helt annen sammenheng. Denne utøveren viser til at data om hvor han har vært, kan brukes til *"å renske ham mot falske beskyldninger"* og at dette vil være en trygghet for ham. Han sier at dersom kona feilaktig hevder at han har oppsøkt henne, så vil loggen over hvor han har vært til enhver tid kunne *"bevise at han har holdt seg unna"*. På den måte vil han slippe ubehageligheter i forhold til å bli mistenkeliggjort, og det vil ikke bli hans ord mot hennes og en situasjon der *"purken eller noen andre"* skal avgjøre hvem av dem som er mest troverdige.

Dette viser at elektronisk merking både kan fungere som en bremsekloss og en varsellampe i forkant av en voldshandling. I følge utøverne kan den også forhindre påstander om brudd på kontaktforbud i tilfeller hvor dette ikke er tilfelle.

6.1.6 Kan oppleves som provoserende, krenkende og urettferdig

Som vist hittil er det mange ulike synspunkter på konsekvensene av elektronisk merking. Et spørsmål som reiser seg i forhold til elektronisk merking av voldsutøvere er om merkingen i seg selv kan bidra til å utløse vold. Dette kan for eksempel være i tilfeller der utøver opplever merkingen som provoserende og urettferdig. I det følgende skal jeg se nærmere på i hvilken grad informantene tror at tiltaket kan ha en slik effekt.

To av utøverne kobler følelsen av *"merking som et overgrep"*, til en opplevelse av rettferdighet/urettferdighet. En av dem sier han personlig synes fengsel er en rettferdig

reaksjon når man har gjort noe galt, og at elektronisk merking er rettferdig på samme måte som en fengselsstraff. Utøverne tror imidlertid at mange andre menn vil bli provoserte og sinte, og føle merkingen som et overgrep. Dette begrunner de med at menn som slår ofte har en trist historie fordi de har blitt behandlet dårlig i oppveksten. I ettertid sitter de igjen med en grunnleggende følelse av å være ”offer for all verdens urettferdighet”, og blir lett provosert når de føler at noe er urettferdig eller krenkende. Som vi ser skaper utøverne på denne måten distanse mellom seg selv og de andre.

En tredje utøver sier at han personlig ville ha blitt sint på seg selv dersom han ble elektronisk merket, men sier samtidig han tror mange andre ville rette dette sinnet mot henne i stedet for mot seg selv. Utøveren mener at merking i slike situasjoner vil kunne øke risikoen for vold fordi tiltaket i seg selv virker provoserende da det oppleves som urettferdig.

Flere behandlerne forteller om voldsutøvere de har møtt som har uttrykt en opplevelse av en gjennomgående urettferdighet i livet. For denne gruppen vil det å bli merket kunne virke både krenkende og urettferdig dersom de ikke følges opp med et behandlingstilbud slik at de kan få hjelp til å bearbeide denne grunnleggende urettferdighetsfølelsen. Dersom utøverne ikke får hjelp, frykter behandlerne at det vil kunne føre til økt maktesløshet, mer voldsutøvelse og flere hevntanker. En behandler sier:

”Jeg mener det er riktig at man skal straffes når man gjør gale ting, men hvis man bare blir straffet, så kan det for noen bare virke som en bekreftelse på hvor urettferdig og urimelig... og en bekreftelse på hvordan de selv er et offer hele tiden, da. For noen vil nok dette virke som fengsel virker på mange – som en bekreftelse på at de er et offer, og at det bare er urimelig og urettferdig...”

Behandlerne støtter altså utøveren som frykter at merking kan virke provoserende og i gitte situasjoner føre til økt risiko for vold.

Noen utviklere tror også at det kan oppleves provoserende å bli merket, og at det å bli overvåket vil oppleves som et slags overgrep. Også de frykter at dersom mannen blir provosert, vil han rette aggresjonen mot henne. Disse informantene poengterer at menn som blir merket må få tilbud om terapi slik at de får hjelp til å bearbeide eventuelle negative følelser og reaksjoner, og støtter dermed utøvernes og behandlernes synspunkt på nødvendigheten av terapi.

Materialet gir altså en viss støtte for at elektronisk merking kan oppleves provoserende og urettferdig for noen utøvere, og at det i dette kan ligge en risiko for å utløse ny vold.

6.1.7 Oppsummering

Utøverne tror det vil oppleves belastende å bli elektronisk merket, og frykter at elektronisk merking kan føre til en sterkere fordømmelse av menn som utøver vold. Noen ser de praktiske sidene ved å være elektronisk merket som en tilleggsstraff, mens andre mener at dette bare er en del av straffen, og noe man må akseptere. Utviklerne deler ikke utøvernes syn fordi de ikke setter lading av batterier m.m. i sammenheng med straff slik noen av utøverne gjør.

Utøverne ser på elektronisk merking som inngripende, og som en form for frihetsberøvelse. De er også opptatt av overvåkningsaspektet ved tiltaket. Dette står i motsetning til flere behandlere og utviklere som karakteriserer tiltaket som *”ikke veldig inngripende”* - noe de begrunner ut fra at man må sette hensynet til utøver og offer opp mot hverandre og gjøre et valg. I denne situasjonen mener de hensynet til offeret må komme først, da utøver selv har satt sine rettigheter til side.

Alle informantene mener at det å bli elektronisk merket vil oppleves som stigmatiserende. Utøverne sier den største belastningen ville være knyttet til det å se ned på seg selv. De frykter også at folk flest vil se på dem som blir merket som *”monstre”*, og at det vil bli vanskelig å starte et nytt liv uten at stigmaet blir hengende ved. En utøver løfter frem et mulig positivt aspekt ved å bli elektronisk merket ved at han sier at tiltaket kan tvinge den som utøver vold til å tenke over hva han gjør, og bidra til at utøver kan få hjelp til *”å gjøre noe med livet sitt”*.

Flere utviklere frykter at elektronisk merking vil virke ekskluderende. De fremhever at selv om tiltaket retter seg mot personer som har utøvd vold og trusler, er det viktig at man behandler dem med den respekt de fortjener som mennesker. Ikke alle informantene er opptatt av å forhindre stemplingseffekten av elektronisk merking. Et par utviklere fremhever at alle samfunnets reaksjonsformer i forhold til ikke-akseptabel atferd vil være stigmatiserende, og at det er en konsekvens utøver må ta. Også blant behandlerne finner vi en liknende tankegang, samtidig som de uttrykker en frykt for at elektronisk merking skal bidra til å dehumanisere voldsutøvere.

Hvis vi ser på stigmaeffekt knyttet til elektronisk merking sett i forhold til tilsvarende effekt ved fengsling, mener de fleste at fengsling vil være mer stigmatiserende enn elektronisk merking. Unntaket er noen utøvere og behandlere som tror elektronisk merking kan oppleves som mer stigmatiserende enn fengsling. Dette forklarer de med at når man sitter i fengsel, er man fjernet fra samfunnet og slipper å forholde deg til det – mens man med elektronisk merking kommer i en slags mellomstilling der man er en del av samfunnet, men samtidig i en særstilling

En utøver sier han ville oppleve det å bli merket som en trygghet i forhold til at merkingen kan fungere både som en bremsekloss og en varsellampe i forkant av voldshandlinger. Disse synspunktene støttes av flere behandlere. En annen utøver fremhever at elektronisk merking også kan forhindre påstander om brudd på kontaktforbud i tilfeller hvor dette ikke er tilfelle. Intervjumaterialet gir også en viss støtte for at elektronisk merking kan oppleves provoserende og urettferdig for noen utøvere, og at det i dette kan ligge en risiko for å utløse ny vold.

6.2 Konsekvenser av elektronisk merking for volds- og trusselutsatte

Som nevnt innledningsvis er ikke hovedfokus i denne avhandlingen rettet mot de volds- og trusselutsatte. Det kan likevel være interessant å speile informantenes betraktninger rundt betydningen av elektronisk merking for voldsutsatte i lys av det vi har sett i forhold til utøverne. Det foreligger mye litteratur om voldsutsatte, noe som gjenspeiler det sterke offerorienterte fokuset som har vært på feltet vold i nære relasjoner. Det foreligger imidlertid mindre litteratur om alarmbruk.

En viktig forutsetning for at elektronisk merking skal beskytte voldsutsatte, er å se tiltaket i sammenheng med eksisterende beskyttelsestiltak rettet mot voldsutsatte som voldsalarm, sperring av adresse osv. I høringsbrevet skriver departementet at de ønsker å understreke at elektronisk merking bare er ett av flere tiltak i en helhetlig tiltakskjede for å hindre vold i nære relasjoner (Høring, 2006). Dette synspunktet støttes av utviklere og behandlere som påpeker at det er viktig å huske at elektronisk merking ikke er et egnet virkemiddel alene, men ett av mange som kan benyttes for å gjøre beskyttelsesmulighetene bedre i en situasjon der noen blir truet. Utviklerne tror ikke man med elektronisk merking har funnet ”*løsningen med stor L*”, men et tiltak som i tillegg til eksisterende tiltak kan bidra til å gi økt beskyttelse. En

behandler sier han frykter at elektronisk merking skal oppfattes som en enkel universalløsning på et komplisert problem.

6.2.1 Økt trygghet og bedre livskvalitet?

Et viktig spørsmål er om elektronisk merking vil føre til økt reell trygghet og økt trygghetsfølelse for volds- og trusselutsatte. En forutsetning for at tiltaket skal gi økt trygghet, er at kvinnene har tillit til ordningen. Bare dersom denne forutsetningen er på plass vil merkingen virke trygghetsskapende og kunne bidra til økt livskvalitet.

Nesten alle behandlerne tror elektronisk merking, på samme måte som mobil voldsalarm, vil føre til økt trygghetsfølelse for ofrene. Bakketeig (2006) fant i sin undersøkelse om mobil voldsalarm for trusselutsatte at alarmer ga voldsutsatte en opplevelse av trygghet. Hun skriver:

”Studien har vist at de trusselutsatte opplever mobil voldsalarm som et viktig virkemiddel. Alarmer gir bedre livsbetingelser i form av økt trygghet, større bevegelsesfrihet og bedre livskvalitet.” (ibid, s. 14)

To behandlere forteller om volds- og trusselutsatte kvinner som selv tar kontakt med utøver. Umiddelbart høres det fullstendig ulogisk ut å ta kontakt med en person du er redd for, men behandlerne forklarer fenomenet med kvinnenens behov for kontroll. For mange ofre for vold i nære relasjoner er mangel på kontroll over hvor utøveren befinner seg en stor belastning. Hvis han blir elektronisk merket vil hun i alle fall vite at han ikke er innenfor hennes fredede soner, og hun vil bli varslet dersom han kommer nærmere enn han har lov til. Denne kunnskapen vil forhåpentligvis bidra til å bedre hennes trygghetsfølelse og livskvalitet, og er altså for voldsutsatte en mulig trygghetsskapende virkning av elektronisk merking.

Flere behandlere stiller likevel spørsmålsteget ved om hun virkelig vil klare å stole på utstyr som bare fungerer hvis han *”lader batteriene og oppfører seg ordentlig”*. En behandler sier: *”Jeg tror ikke at noe offer vil føle seg 100 % trygg uansett, jeg... med mindre han settes i fengsel”*. Men generelt er behandlerne enige om at elektronisk merking vil gi økt trygghet for kvinnene under forutsetning av at det kommer i tillegg til eksisterende beskyttelsestiltak. Det vil gi dem en forbindelseslinje til politiet, og det vil gi en ekstra trygghet å vite at politiet rykker ut når alarmer går.

Utøverne er enige om at økt trygghet for kvinner som har blitt utsatt for vold og trusler er viktig, og at alle tiltak som kan bidra til at kvinnene kan føle seg tryggere er bra. Flere utøvere sier at de personlig gjerne skulle bli merket for at hun kunne føle seg tryggere og ha det bedre, men de frykter at kvinner som har vært utsatt for vold fra en mann som sier at han elsker henne, antagelig aldri vil føle seg helt trygge med mindre han sitter i fengsel. De tror også at mens han eventuelt *"satt inne"*, vil hun være redd for hva som skjer den dagen han slipper ut igjen... En utøver sier at han ville *"si ja til hva som helst"* for å bøte på sin dårlige samvittighet. Utøveren gir også uttrykk for at han er usikker på merkingens trygghetsskapende funksjon på grunn av begrensninger knyttet til den tekniske løsningen den baserer seg på, og viser i denne sammenheng til mediaoppslag om mobile voldsalarmer som ikke virker.

Flere utøvere tror også, som behandlerne, at kvinnene antagelig ikke vil stole på utstyr som bare virker hvis *"han gjør sin del av jobben"*. Årsaken er at den utsatte ikke vil ha tillit til en mann som mange ganger har lovet at han aldri mer skal slå, men allikevel slår når han blir sint. Utøverne tror altså at elektronisk merking kan være et vanskelig tiltak å forholde seg til for kvinnen fordi hun på den ene siden vil være redd for at teknologien svikter, og på den annen side vil ha problemer med å stole på at han følger opp sine forpliktelser i forhold til å lade batterier og ikke sabotere utstyret. Behandlerne tror generelt det vil være lettere for kvinnene å stole på teknisk utstyr de selv har kontroll over.

6.2.2 Falsk trygghet?

Et annet spørsmål som gjerne reises i sammenheng med alarmbruk er spørsmålet om et slikt virkemiddel kan bidra til å gi falsk trygghet. Med falsk trygghet mener jeg som tidligere nevnt at kvinnene opplever tiltaket som sikrere enn teknologien gir grunnlag for. Bakketeig (2006) reiser også spørsmålet i sin undersøkelse om mobile voldsalarmer. Hennes studie gir imidlertid ingen indikasjoner på at brukerne opplevde falsk trygghet i den forstand at de hadde urealistiske forventninger til alarmen. Brukerne kjente til alarmens begrensninger, og de fleste opplyser at de forholder seg til disse i de fleste situasjoner.

Behandlerne påpeker at dersom elektronisk merking virkelig tas i bruk, *må* brukerne kunne stole på at utstyret virker. En behandler forteller at mange voldsutsatte har høy egenberedskap i tillegg til for eksempel voldsalarm, noe også Bakketeigs (2006) undersøkelse viser. Behandleren påpeker i denne sammenheng nødvendigheten av at kvinnene fortsetter å

opprettholde sin egen beredskap²⁴ selv om utøver blir merket. Samtidig er det viktig å ta i betraktning at det koster krefter å være i beredskap hele tiden. Eidheim (2007) beskriver i sin rapport ”Å leve på sperret adresse” hvordan kvinner som lever i konstant frykt opplever beredskapen. Hun beskriver belastningen ved å være i beredskap hele døgnet, og hvordan en konstant vaksomhet kan føre til at man ikke lenger vet hva som er farlig og ikke. Frykten kan ta overhånd, og man føler seg forfulgt hele tiden. Sperret adresse er et tiltak som er så vidt inngripende overfor den utsatte at det kun brukes i de mest alvorlige sakene. Det vil mest sannsynlig være større variasjon i de sakene hvor elektronisk merking anvendes. Allikevel er det grunn til å tro at det vil være fellestrekk i belastningen ved å være i beredskap.

En utvikler uttrykker bekymring over at man overlater noe så viktig som det å sørge for strømtilførsel til en ”*ufrivillig person*”. Selv om alle de som blir elektronisk merket skulle samtykke i å bli merket²⁵, er han redd ikke alle er like motiverte for å følge opp de forpliktelsene som følger med. Han mener derfor det er avgjørende at politiet får gode rutiner i forhold til å følge opp at utstyret er aktivert for å unngå falsk trygghet for de voldsutsatte.

En utvikler forteller at hans jobb i hovedsak er å beskytte personer som er utsatt for vold i nære relasjoner. Med det utgangspunktet er han positiv til alle tiltak som *kan* gjøre de voldsutsatte sin situasjon tryggere. På papiret vil han karakterisere elektronisk merking som et fremskritt, men spørsmålet er om ulempene knyttet til tiltaket pr. i dag er for store. Han mener den største ulempen er at tiltaket kan skape falsk trygghet fordi vi vet at vi ikke kan stole 100 % på teknologien. Hans konklusjon er allikevel at dersom elektronisk merking kan gjøre situasjonen lettere for noen voldsutsatte, er han positiv til å prøve ut tiltaket. Utvikleren gir altså uttrykk for at faren for falsk trygghet ikke bør overskygge muligheten for økt trygghet for voldsutsatte.

6.2.3 Begrensninger ved elektronisk merking som beskyttelsestiltak

Et spørsmål som reiser seg etter å ha sett på synspunktene over, er i hvilken grad elektronisk merking er egnet til å gi voldsutsatte beskyttelse mot ny vold. På dette punkt gir materialet indikasjoner om at det vil være begrensninger. En behandler sier at selv om kvinnene kan føle økt trygghet i forhold til å bli oppsøkt av voldsutøveren, så vil ikke elektronisk merking forhindre de vanligste bruddene på kontaktforbud. Dette er brudd som knytter seg til

---

²⁴ Eksempler på egen beredskap kan være en rømmingsvei, et hemmelig sted å gå i skjul, noen man kan kontakte i en krisesituasjon, alltid være på vakt m.m.

²⁵ Informanten gir uttrykk for en hypotetisk tanke.

uønskede telefoner fra utøver, sms'er, brev eller trusler via andre. Flere behandlere frykter også at tiltaket kan brukes til psykisk terrorisering ved at han går innenfor det elektroniske gjerdet og utløser alarmen for deretter å trekke seg tilbake. I slike tilfeller vil elektronisk merking inngå som en del av trusselutøvelsen.

En annen begrensning knyttet til elektronisk merking som beskyttelsestiltak for voldsutsatte er at utøver kun vil være merket i et begrenset tidsrom. Nøyaktig hvor lenge merkingen av den enkelte vil vare har departementet foreløpig ikke tatt stilling til. Flere behandlere er imidlertid opptatt av tidsaspektet, og uttrykker bekymring for at tiltaket kanskje blir av altfor kortsiktig karakter. En sier:

”Det med tidsaspektet er viktig. Det er kjempeviktig at tiltaket er langvarig. Hun vil jo i prinsippet være like redd sin voldsmann 1 år etter som hun er 2 måneder etter. 2 måneder etter er det som regel et stort apparat rundt, mens det 1 år etter er lite... Da tenker man at det er over... men hun er like redd. Man MÅ tenke langsiktig... det repareres ikke så fort det å ha vært utsatt for vold i nære relasjoner...”

Tilsvarende problemstilling er reist i forhold til mobil voldsalarm for trusselutsatte. Denne tildeles i utgangspunktet for 3 måneder av gangen, med mulighet for forlengelse. Bakketeigs undersøkelse (2006) viser at de fleste informantene (både profesjonelle aktører og alarmbrukere) mente at 3 måneder i utgangspunktet er for kort tid²⁶. Selv om elektronisk merking skulle bli mer kortsiktig enn behandlerne synes er fornuftig, mener flere at tiltaket likevel vil være positivt som et trygghetsskapende tiltak i en begrenset periode. Å få trygghet i en kortere periode vil kunne gi den voldsutsatte mulighet til å gjøre noe med sin egen livssituasjon. Mange voldsutsatte er traumatiserte og redde, noe som kan gjøre det vanskelig å løse problemer i hverdagen. Å vite at voldsutøver er under oppsikt fra politiets side gjennom elektronisk merking kan gi et pusterom for den utsatte. En behandler sier:

”Det ser vi ofte, ikke sant, på mange kvinner – når de føler seg tryggere så... så øker evnen til å løse problemer, og da vil de gjøre valg i livet sitt som de ikke klarte før, og tenke tanker som de ikke klarte å tenke før. Og det er jo positivt!”

Behandlerne sier også at hvis man tenker seg elektronisk merking som støtte i en terapeutisk prosess hos utøver, må tidsaspektet vurderes i sammenheng med terapien. Her anvendes altså utelukkende et terapeutisk perspektiv. Med utgangspunkt i et kontrollperspektiv blir denne vurderingen annerledes. Tiltaket vil da vurderes ut i fra at det ikke må være mer inngripende enn nødvendig i forhold til omfang og varighet. Kontrollperspektivet taler i så fall for at tiltaket bør ha en mer kortsiktig varighet.

---

²⁶ Det har aldri vært snakk om et langsiktig perspektiv selv om behandleren antyder dette i sitt resonnement.

6.2.4 Elektronisk merking alene er ikke nok

Behandling knyttet opp mot elektronisk merking er ikke et tiltak som retter seg direkte mot de voldsutsatte. Indirekte mener likevel flere informanter at et godt behandlingstilbud vil ha positive konsekvenser også for de volds- og trusselutsatte. Flere behandlere sier at selv om elektronisk merking kan føre til økt trygghet for ofrene den perioden utøver er merket, vil det bare være en midlertidig hjelp. De mener derfor det beste for ofrene vil være at utøver får behandling fordi man gjennom behandling kan oppnå varige positive endringer i utøvers atferd. Behandlerne poengterer derfor at elektronisk merking bare må være ett av mange tiltak for å beskytte ofre for vold i nære relasjoner. En behandler sier også at et akutt trusselbilde best kan endres ved at utøver får behandling, og forteller at han har sett gode eksempler på det. *”Det er menn som ikke har fått noe tilbud som havner i drapsstatistikken”*, sier denne behandleren. Igjen ser en altså at behandlerne uttrykker seg ut fra sitt ståsted, som er en behandlingsorientert tilnærming.

En utøver er opprørt over hvor dårlig beskyttelse ofre for vold i nære relasjoner har *”i dagens Norge”*. Han er derfor positiv til alle tiltak som kan gi kvinner bedre beskyttelse:

”Altså den [elektronisk merking] skulle vært på banen for lenge siden i stedet for de ”telefonene” som ikke funker for kvinnfolkene. De som kvinnfolkene har vet du... ikke telefoner... alarmer, mener jeg. Det er jo sykt – de fungerer jo ikke! Og callsentralene funker jo ikke rundt om i landet. Mennesker blir jo drept før dem klarer å gjøre noe.”

Blant utøverne er det full enighet om at elektronisk merking alene ikke er nok, og at menn som slår må få behandling og hjelp til å forandre sin måte å løse konflikter på. En sier at *”menn som utøver vold må få hjelp til å finne ut hvor skoen trykker”*, og en annen går så langt at han sier at terapi bør være *”en del av pakken”* rundt elektronisk merking og ikke noe du kan velge bort. Han formulerer sitt synspunkt på denne måten:

”Så lenge du har ytt vold en gang, og bare går med fotlenke, vil det bety null og niks, altså. Du MÅ ha terapi – enten i gruppe eller med psykiater. Du må få vite hvor skoen trykker, altså... og hvordan du skal slutte å være så sint... Når du får den lenka MÅ du være lenka til å gå i terapi også, mener jeg, da”.

Ingen av utøverne har tro på at straff og kontroll alene kan forandre et menneske i positiv retning. For å få til de nødvendige endringene, mener de at de ville trenge hjelp av en terapeut som har respekt for dem som menneske, og som også kan hjelpe utøveren å bygge opp egen selvrespekt.

Et spørsmål som har vært reist i forbindelse med alarmordninger for voldsutsatte er om innføring av et nytt virkemiddel vil erstatte eksisterende virkemidler. I forhold til voldsutsatte har vi tidligere sett at stasjonære voldsalarmer ble erstattet med mobile etter innføring av den nye alarmtypen. I forhold til elektronisk merking er det ikke foreslått noe liknende. Flere behandlere poengterer allikevel viktigheten av at kvinnene *ikke* må miste tilbudet om mobil voldsalarm selv om han blir merket. De mener det kan være viktig for henne å beholde voldsalarmen fordi alarmer er et hjelpemiddel hun antagelig vil føle hun har bedre kontroll over enn elektronisk merking.

Verken behandlere eller utøvere tror det er noen reell fare for at eksisterende tiltak vil bli fjernet. De mener hensynet til offeret vil tilsi at man heller vil kombinere mobil voldsalarm og elektronisk merking, enn å fjerne voldsalarmen. Behandlerne sier de ikke kan skjønne at det er fare for at andre tiltak skal forsvinne når elektronisk merking settes inn, fordi det finnes så få andre tiltak. De mener dessuten at elektronisk merking ikke kan erstatte noen av de eksisterende tiltakene.

En utvikler sier at etter alle negative medieoppslag om mangelfull beskyttelse av kvinner som utsettes for vold i nære relasjoner, vil ingen våge å fjerne noen tiltak som kan bidra til å beskytte disse kvinnene. Han mener derfor at de tiltakene som eksisterer, og eventuelt nye som kommer til, i praksis er "*fredet*".

I de to neste delene skal jeg se nærmere på noen mindre problematiske følger av elektronisk merking.

6.2.5 Enklere å påvise brudd på kontaktforbud

Som tidligere vist opplevde enkelte utøvere registrering av opplysninger knyttet til elektronisk merking som positivt fordi det kunne motbevise brudd på kontaktforbud i tilfeller hvor dette ikke forelå. Registreringen av opplysninger er også en styrke for de voldsutsatte kvinnene fordi den kan styrke voldsutsatte kvinners mulighet til å bevise brudd på kontaktforbud. I regjeringens handlingsplan (Vendepunkt, 2008) fremheves det at politiets arbeid med familievoldssaker skal styrkes. Fremskaffelse av bevis står i denne sammenheng sentralt. De data som genereres om den merkede bevegelse blir av flere utviklere fremhevet som "*en gevinst og en stor fordel for politiet*" fordi dataene vil lette politiets arbeid i forhold til å ha

holdbare bevis i retten. Disse informantene ser altså registreringen av data som en fordel til bruk i strafferettsapparatet og rettshåndhevelsen.

En av utrederne gir uttrykk for at han tror vi vil få flere registrerte brudd på kontaktforbud som følge av ordningen med elektronisk merking. Dette begrunner han med at han tror flere voldsutsatte vil rapportere brudd når de vet at teknikken kan bidra til å underbygge deres påstander. Dessuten tror han tiltaket i seg selv vil avdekke flere brudd.

Behandlere og utviklere mener loggførte data som viser utøvers bevegelser vil være en stor fordel for de voldsutsatte. Med disse opplysningene trenger ikke kvinnene lenger være redde for å bli trodd, og de vil slippe å føle at de må *”bevise at han har vært der”*. Elektronisk merking kan på denne måten bidra til å styrke hennes troverdighet, noe som er viktig for voldsutsatte som gjerne frykter nettopp det å ikke bli trodd av politiet (Bakketeig 2006 og Frazier 1994) og andre. Fra behandlerens side fremheves det som *”psykologisk viktig”* for den voldsutsatte at hun får bevis som kan underbygge det hun sier. Dette er et viktig aspekt for den enkelte fordi mange voldsutsatte sliter med lav selvfølelse som følge av det å være voldsutsatt. Det å oppleve at man slipper å bevise at man snakker sant, kan også dempe kvinnenes følelse av avmakt (ibid.).

6.2.6 Synliggjøring av vold i nære relasjoner

Ønsket om å ta i bruk elektronisk merking er som tidligere nevnt et synlig tegn til ofre for vold i nære relasjoner om at deres problemer tas på alvor. I dette ligger et viktig normativt budskap som har betydning både for voldsutsatte som gruppe og på individnivå. For den enkelte vil det å bli tatt på alvor kunne bidra til økt verdighetsfølelse, noe informantene fremhever som viktig for voldsutsatte kvinner. Kvinnene har ofte lav selvfølelse og liten tro på at de er verdt noe som følge av den volden de har vært utsatt for (Menns vold mot kvinner 2002, Giles-Sims 1998 og Skjørten 1994). Flere utviklere sier de tror det kan være godt for kvinnene at andre sier at utøvers atferd er helt uakseptabel, og at det er hans ansvar at han slår.

Tabubelagte temaer er ofte temaer ”folk flest” har lite kunnskap om, og informasjon er viktig når man ønsker holdningsendringer. Blant behandlerne er det enighet om at innføringen av elektronisk merking er et bidrag i forhold til at vold i nære relasjoner løftes frem og defineres

som et samfunnsproblem, og ikke ses på som et privat anliggende. En behandler uttrykker det på denne måten:

”Jeg tenker at... når de bytta om å kalle konemishandling for vold i nære relasjoner, så oppgraderte man alvorligheten av volden... Når det blir et offentlig problem, så blir det også mer alvorlig, og det blir noe politiet må gripe inn i og ordne opp i. Du får noen holdningsendringer som er veldig bra, da. Så da kan man tenke at elektronisk fotlenke kan være et ledd i den derre alvorlighetstolkningen...”

Generelt er det altså enighet blant utviklere og behandlere om at oppmerksomheten rundt elektronisk merking er positiv i forhold til å sette vold i nære relasjoner på dagsorden. En utvikler uttrykker det på denne måten:

”Jeg tror at alle tiltak som setter fokus på vold i nære relasjoner bidrar til at bevisstheten om at dette faktisk skjer, øker... Fokuset på ordningen bidrar også til at folk blir bevisst på dette ikke er en privatsak, men et samfunnsproblem som myndighetene ønsker å gjøre noe med. Jeg tror også at folks bevissthet blir større rundt at dette ikke er et familieanliggende, men en voldssak med et offer... eller flere ofre... og en gjerningsmann. Vold i nære relasjoner blir mindre privat og tabubelagt”.

Behandlerne sier som sagt at offentlig søkelys på vold i nære relasjoner gir håp om større åpenhet på sikt. I mellomtiden må vi fortsette å snakke om og ha fokus på denne volden. Den tabuiseringen som fortsatt eksisterer, bidrar til at mange ser på vold i nære relasjoner som noe høyst privat. Faktisk er det slik at de som lever i slike forhold har en felles interesse av å holde volden skjult. En behandler forteller:

”Veldig, veldig ofte ser vi at det er et fellesprosjekt for utøver og utsatt... og barna... å holde det hemmelig. Så – at det settes søkelyset på det - og at det gjennom samfunnsdebatten gjør at folk kan kjenne seg igjen og bli minnet om at det er mange som er i samme situasjon – og at det kan bidra til å gjøre det litt mer sannsynlig at... at man bryter tausheten... og det å bryte tausheten vet vi jo er en av de tingene som bidrar til at det blir slutt på det, at det blir endringer. Så jeg er... alt som på en måte bidrar til å sette lys... offentlig lys... på fenomenet – det er bra!”

Som behandleren forteller, velger ofte voldsutsatte å skjule volden fordi de tror andre vil se ned på dem, tenke at det er en grunn til at han slår, eller stille spørsmålstegn ved hvor ”dum” hun er som finner seg i å bli behandlet på denne måten. Den voldsutsatte tar på denne måten på seg skylden for volden. Dette har sammenheng med at voldsutsatte gjerne opplever skyldfølelse i forhold til det å være utsatt for vold, og at det er knyttet stigma til det å være voldsutsatt (jf. NOU 2003:31).

Informantene tror altså at elektronisk merking kan bidra til, på samfunnsnivå, å synliggjøre vold i nære relasjoner og dermed definere volden som et samfunnsproblem. På individnivå

tror de elektronisk merking kan gi de voldsutsatte økt verdighetsfølelse ved at de blir tatt på alvor og trodd.

6.2.7 Oppsummering

På bakgrunn av informantenes synspunkter og erfaringer fra voldsalarm for voldsutsatte, er det grunn til å tro at elektronisk merking vil kunne gi økt trygghetsfølelse for kvinnene. Samtidig er spesielt behandlerne og utøverne skeptiske til om kvinnene vil klare å stole på det tekniske utstyret, og at utøver følger opp sine forpliktelser. Et nærliggende spørsmål er da om tiltaket vil føre til falsk trygghet. Erfaringer med mobil voldsalarm har i liten grad gitt indikasjoner på at brukerne opplevde falsk trygghet i den forstand at brukerne hadde urealistiske forventninger til alarmen. Behandlerne og utviklere i mitt materiale mener uansett at det er grunn til å tro at økt opplevd trygghet vil heve livskvaliteten hos de trusselutsatte.

En klar begrensning ved elektronisk merking, er at tiltaket ikke vil beskytte mot de vanligste bruddene på kontaktforbud. En annen begrensning er at tiltaket vil ha kort varighet, og dermed bare vil bli *"et pusterom"*. Samtidig som behandlerne ser dette som en begrensning, ser de også verdien av å få økt trygghet - selv for en kort periode.

Flere informanter gir uttrykk for at elektronisk merking alene ikke er nok, og etterlyser gode behandlingstilbud for utøverne. Selv om dette ikke er tiltak som er rettet direkte mot voldsutsatte, mener de at det også er i kvinnes interesse at mennene får behandling. Informantene påpeker også at flere tiltak sammen kan virke positivt, og mange tror voldsalarm og elektronisk merking sammen vil virke positivt forsterkende i forhold til å øke den trusselutsattes trygghet. De samme informantene gir uttrykk for at de tror kvinnene vil føle kontaktforbud med elektronisk merking noe tryggere enn kontaktforbud alene.

En entydig positiv følge av elektronisk merking, er at de data som genereres om utøvers bevegelser vil kunne styrke kvinnes mulighet for å bevise brudd på kontaktforbud, og lette politiets arbeid i forhold til å fremskaffe holdbare bevis i retten.

Elektronisk merking kan også bidra til synliggjøring av vold i nære relasjoner, og være et bidrag i forhold til å statuere denne volden som et samfunnsproblem. På individnivå er det grunn til å tro at det å bli tatt på alvor kan bidra til økt verdighetsfølelse og mindre avmaktsfølelse for kvinnene.

6.3 Ansvarliggjøring av utøver

Et sentralt spørsmål ved innføring av nye tiltak, er om de nye tiltakene vil virke i tråd med den målsettingen man har satt seg. I forhold til elektronisk merking er det som sagt, fra regjeringen og departementets side (Høring 2006 og Vendepunkt 2008), et uttalt ønske om å ansvarliggjøre utøver ved å forskyve belastningen fra offer til utøver. Justisministeren har formulert dette ønsket slik:

”Jeg mener også at det er på tide at de som begår volden også skal bære byrden ved å være den som må bære elektronisk overvåkingsutstyr... Det å bære voldsalarm er en innskrenking av menneskers rett til trygghet. Vi vil heller at overgriperen skal oppleve denne innskrenkingen” (Skår, 2006).

Spørsmålet jeg stilte informantene var hvorvidt *de* tror elektronisk merking vil bidra til å ansvarliggjøre trusselutøverne. Svarene jeg fikk inneholdt, i tillegg til svar på spørsmålet, synspunkter på rimeligheten ved en ansvarsforskyving.

6.3.1 Prinsipielt riktig å merke utøver

En behandler sier:

”Prinsipielt så tenker jeg at det er helt riktig! Hvordan det fungerer i praksis og sånn, blir jo en annen sak, det... vet jeg ikke. Det er riktig at det er den som er utøveren, at det er han som må... må på en måte bære den byrden, da, og ikke den som er utsatt for det”.

Dette svaret er representativt for flere informanter fordi mange er opptatt av det å forskyve så mye som mulig av belastningen fra offer til utøver. Flere påpeker at dette er en prinsipielt riktig ting å gjøre, og de gir uttrykk for at de ser på dette aspektet ved elektronisk merking som entydig positivt. En av utviklerne oppsummerer de nye tankene på denne måten:

”Vi har tidligere liksom gitt... gitt den TRUEDE anledning til å gå under jorden, gitt den truede anledning til og liksom flytte land og strand rundt på sperret adresse, og gitt den truede anledning til å ha voldsalarm ikke sant? Men nå sier vi på et vis at nå er det slutt! Nå sender vi HAN ut av hjemmet med besøksforbud i eget hjem, nå er det HAN vi skal merke – ikke HENNE! Altså, det er ikke hun som må gå rundt med voldsalarm. Så det er jo i og for seg den store, store forskjellen – eller store forskjellen? Men det er det som er forskjellen mellom de tidligere virkemidlene og de vi nå i større grad tar i bruk, da”.

En behandler uttrykker sin prinsipielle støtte på denne måten:

”Umiddelbart synes jeg at elektronisk merking er en strålende idé! ... og prinsipielt så tenker jeg at det er helt riktig at den som utøver vold, faktisk også er den som må bære ansvaret, og at myndighetene signaliserer at de tar denne volden på alvor.”

Han får bred støtte for sitt synspunkt fra de andre behandlerne som også synes det er riktig at tiltak som oppleves som en byrde, eller en form for straff, rettes mot den som har forbrutt seg. Flere understreker at når man ønsker å markere at ansvaret ligger hos utøver, er det riktig at

tiltaket begrenser hans bevegelsesfrihet. En behandler sier: *”Det er en klar markering... i alle fall av hvor ansvaret for volden ligger fra offentlighetens side, og det er jo viktig”*.

Også utviklerne er enige i at det ligger en viktig signaleffekt i at tiltak rettes mot mannen når det er han som har gjort noe galt. En utvikler sier:

”Det er kjempebra at det kommer tiltak som gjør noe med mannens situasjon. Jeg er helt klart for at det blir plassert ut på den som har gjort noe, det kjenner jeg at det... ja, det føles veldig riktig!”

Både utviklere og behandlere fremhever altså at de synes det er riktig at elektronisk merking gir tydelige signaler om hvilke prinsipper samfunnet ønsker å følge i forhold til vold i nære relasjoner. Med andre ord berøres tiltakets normative funksjon ved at det reflekterer en type fordømmelse av uønskede handlinger. Det å merke utøveren fysisk bidrar til å tydeliggjøre at han er prinsipielt ansvarlig for egne handlinger og derfor må ta konsekvensene av å ha brutt loven. Man kan altså si at tiltaket representerer et prinsipielt skifte av ståsted ved at utøvers bevegelsesfrihet innskrenkes. Dette reflekterer en utvikling i retning av større fokus på ofrene, i følge en av utviklerne. Han sier at for 10 år siden ville det vært helt utenkelig at utøver måtte ut av eget hjem. Den gang ga vi den truede anledning til å oppsøke krisesenter, få voldsalarm, leve på sperret adresse, eller skifte identitet. Nå ønsker vi å sende ham ut av hjemmet, og i tillegg merke ham.

6.3.2 Mindre belastning på offeret?

En viktig forutsetning for at en forskyvning av belastningen skal finne sted, er at den som skal beskyttes fratras belastning. En behandler poengterer at selv om elektronisk merking av utøver nødvendigvis også vil berøre den voldsutsatte rent praktisk, må målet være at minst mulig ansvar og oppfølging legges på henne. Jo mer ansvar myndighetene kan ta, jo bedre, hevder han. Den som er redd er utsatt for stor nok belastning i utgangspunktet.

Den voldsutsatte vil sannsynligvis bli belastet med å bære en alarmerhet slik at hun blir varslet hvis han kommer for nær. Fra Bakketeigs rapport (2006) vet vi at til tross for at de fleste kvinnene var tilfreds med å ha mobil voldsalarm, fungerte alarmer også som en påminnelse om volden og truslene. Enkelte opplevde at alarmer ble et symbol på at de selv var trusselutsatte. Denne type belastning er det grunn til å tro at noen kvinner også kan oppleve i forhold til elektronisk merking.

Flere informanter gir uttrykk for at de ikke tror voldsutsatte vil føle mindre ansvar ved at han pålegges et større ansvar. Den som er redd vil uansett føle ansvar for å trygge sitt eget og eventuelle barns liv på en best mulig måte, og både utviklere og behandlere tror hun vil fortsette med det selv om han blir elektronisk merket.

En behandler og en utvikler tar også opp belastningen ved følelsen av å være overvåket sett fra hennes perspektiv. De tror at hun antagelig vil føle seg enda mer overvåket enn hun gjør i dag hvis hun i tillegg til voldsalarm, skal bære en enhet knyttet til hans elektroniske merking. De tror allikevel at hun sannsynligvis vil synes det er greit, fordi hun er i en situasjon der hun er redd og trenger beskyttelse.

I lys av disse synspunktene er det viktig å huske at begrunnelsen for regjeringens ønske om å flytte ansvaret er gjort på samfunnsnivå. Regjeringen ønsker altså på prinsipielt grunnlag å signalisere at ansvaret for volden ligger hos utøver. På individnivå vil sannsynligvis ikke voldsutsatte kvinner bli mindre belastet, men heller mer. I dette ligger en risiko for at den kontrolltiltaket er ment å beskytte, pålegges en tilleggbelastning i en allerede slitsom hverdag. I så fall vil den voldsutsatte nok en gang bære belastningen av utøverens handlinger.

6.3.3 Økt ansvar på utøver?

Det er altså bred enighet om at det er prinsipielt riktig å rette tiltak mot utøver, men spørsmålet er om det er grunn til å forvente en reell ansvarliggjøring av utøver. Blant utøverne er det enighet om at elektronisk merking ikke nødvendigvis vil medføre at voldsutøvere blir ansvarliggjort. En utøver sier at for ham er det viktig å få lov til å ta ansvar for sine handlinger. Han synes derfor det er helt rimelig at man må stå for det gale man har gjort og ta sin straff. Selv ville han se på det å bli merket som et synlig tegn på at han aksepterer at han må stå til ansvar for det gale han har gjort. Han sier:

”Jeg er kanskje gammeldags – men jeg må jo stå for det jeg har gjort... Når du har fått en sånn fotlenke, da er det jo ikke et engangstilfelle det at du har yta vold. Da har du vært voldelig lenge, etter mitt skjønn, da”.

En annen utøver sier at dersom han hadde blitt elektronisk merket, ville han følt seg tvunget til *”å måtte tenke over livet sitt og ta inn over seg at det å true et annet menneske er terror”*. Han tror derfor at elektronisk merking vil kunne fungere som et hjelpetiltak for noen – en hjelp i forhold til virkelig å komme i gang med å gjøre noe med holdningene sine og livet sitt. Han poengterer imidlertid at dette forutsetter at mannen selv ønsker å ta ansvar. Hans

oppfordring til andre menn som slår er: *”Du må ta ansvar for dine handlinger - selv de tingene du har gjort som du ikke er stolt av og kanskje ønsker ugjort”*.

Den siste utøveren gir også uttrykk for at elektronisk merking kan være viktig i forhold til mannens behov for å gjøre opp seg. Dersom han ved *”å gå med fotlenke”* kan gi henne en synlig innrømmelse og vise at han ønsker å ta ansvar, synes han det er det en grei måte *”å gjøre opp for seg på”*. Mens den første utøveren var opptatt av å ta ansvar overfor seg selv og omgivelsene, retter den siste utøveren *”det å gjøre opp for seg”* mot den han har begått volden mot. Den andre ser på elektronisk merking som et mulig hjelpetiltak for menn som ønsker å ta ansvar. Alle gir altså uttrykk for at merkingen kan bidra til ansvarliggjøring.

Behandlerne sier derimot at elektronisk merking alene ikke kan ansvarliggjøre noen, og at utøver vil trenge hjelp i form av terapi for å bli i stand til å ta ansvar for sine handlinger. At behandlerne har dette synspunktet er ikke overraskende da dette er et klart uttrykk for at de har tro på den jobben de utfører.

En behandler nyanserer synspunktene knytte til ansvarliggjøring noe. Han hevder at ansvarliggjøring av mannen kan slå begge veier, men for noen menn kan tiltaket virke støttende i forhold til terapeutisk bevisstgjøring, og bidra til at han innser at han har gjort noe galt som han må stå til ansvar for. Dette er i tråd med det utøvernes synspunkter. Flere behandlere sier at nettopp det at brudd på kontaktforbud kan dokumenteres, vil gjøre at utøveren ikke kan bortforklare at brudd faktisk har skjedd. Dermed blir det vanskeligere å fraskrive seg ansvar – noe som kan være til støtte i terapien. For andre menn vil antagelig tiltaket bli sett på som unødvendig kontroll, og unødvendig innblanding i det de oppfatter som *”private forhold”*. I disse tilfellene er det ikke grunn til å forvente at tiltaket vil bidra til å ansvarliggjøre utøver.

En del menn som utøver vold er *”flinke”* til å rettferdiggjøre sine handlinger. I stedet for å ta på seg ansvaret for sine uakseptable handlinger, vil mange i stedet skyve ansvaret over på partneren. Denne rettferdiggjøringen og ansvarsfraskrivelsen beskrives i faglitteratur som omhandler vold i nære relasjoner (for eksempel i *Menns vold mot kvinner 2002* og *Skjørten 1994*). En behandler sier:

”Noen av disse mennene mener at de har ikke noe problem. Disse mennene ansvarliggjør jo kvinnen hele tiden i stedet for å gå i seg selv... Vet ikke om det har noe med mansrollen å gjøre, men det å innrømme at man tar feil... det sitter erfaringsmessig langt inne”.

Behandleren tror allikevel at i forhold til *noen* av disse mennene, vil elektronisk merking i alle fall kunne bidra til at de vanskeligere kan fraskrive seg alt ansvar. Det å bli merket vil dermed bidra til at det blir vanskeligere å bortforklare at man har gjort noe galt.

Til tross for at det er noe ulikt syn på i hvilken utstrekning merking bidrar til å ansvarliggjøre utøverne, mener behandlerne at tiltaket bør prøves ut fordi det gir tydelige signaler om at samfunnet tar de voldsutsatte på alvor, og at samfunnet plasserer ansvaret for volden hos utøver. Behandlerne gir altså støtte til det samfunnsmessige perspektivet ved begrunnelsen for innføring av tiltaket.

Utviklerne tror ikke at elektronisk merking alene vil få utøver til å innse at han har oppfører seg uakseptabelt, og føle seg ansvarlig for sine handlinger. De tror merking kan sammenliknes med fengsel, og viser til erfaringer som viser at fengsel i liten grad bidrar til positive personlighetsendringer hos kriminelle. Dette er et overraskende synspunkt i og med at det kommer fra personer som har vært sentrale i å utvikle tiltaket. Samtidig viser dette at selv de som har bidratt med å utvikle tiltaket, ser klare begrensninger ved det rehabiliterende potensialet knyttet til elektronisk merking. Også de fleste utviklerne mener utøverne vil trenge behandling for virkelig å kunne ta inn over seg at de er ansvarlige for egne handlinger.

6.3.4 Oppsummering

Fremstillingen viser at det er enighet om den prinsipielle målsettingen om å ansvarliggjøre utøver gjennom elektronisk merking og å redusere belastningen for den voldsutsatte. Samtidig indikerer materialet at selv om innføring av en slik ordning utgjør en viktig prinsipiell markering på samfunnsnivå, ligger det også en risiko for at ordningen vil pålegge voldsutsatte en merbelastning på individnivå. Materialet er ikke entydig når det gjelder spørsmålet om elektronisk merking vil bidra til å ansvarliggjøre utøver. Både utøverne og behandlerne har tro på en slik virkning forutsatt at tiltaket kombineres med terapi. Utviklerne er mer skeptisk til en slik effekt på bakgrunn av erfaringer med negative virkninger av fengsel.

Del 7: Hva må til for at elektronisk merking skal "virke"?

Dette temaet er strengt tatt ikke en del av min hovedproblemstilling. Av respekt for informantene ønsker jeg likevel å presentere deres synspunkter i forhold til spørsmålet. Alle jeg snakket med var engasjerte i forhold til innføringen av et slikt *"prinsipielt nytt tiltak"*, og de ønsket å formidle sine synspunkter rundt hvilke forutsetninger de mente måtte være på plass for at tiltaket skal kunne fungere i praksis.

Flere poengterer viktigheten av pilotprosjektet fordi man i denne perioden skal samle erfaringer som kan bidra til nødvendige justeringer før tiltaket settes i verk for fullt. En utvikler sier han synes det er viktig å kjøre et pilotprosjekt med tanke på at det kan komme frem ting i løpet av testperioden som tilsier at man bør snu og velge og *ikke* satse på elektronisk merking allikevel. I denne forbindelse refererer informanten til at man i Sverige *"har lagt prosjektet på is"* fordi man ikke synes teknologien fungerer tilfredsstillende. Han refererer også til et prosjekt i Madrid der man har elektronisk merking som bare varsler når hans og hennes enhet kommer for nær hverandre. Dette systemet fungerer bra teknisk, men er noe begrenset i forhold til det man ønsker å utvikle i Norge. Han tror rutinen rundt tiltaket, oppfølgingen av ordningen, hvem man merker, og hvilken målsetting man har, er viktig i startfasen. Etter hvert som man får gode rutiner og teknikken blir bedre, kan ambisjonen utvides.

7.1 Terapi

Det er full enighet blant utøverne om at elektronisk merking alene ikke er nok, og at menn som slår må få behandling og hjelp til å forandre sin måte å løse konflikter på. Utøverne sier de synes det hadde vært en god idé om de som blir merket, også måtte gå i terapi. De har ikke tro på at straff og kontroll alene kan forandre noen i positiv retning. En utøver forteller at han har hatt nytte av å gå i terapi fordi han gjennom terapien har lært å ta ansvar for egne handlinger i stedet for å legge skylden på henne. En annen utøver mener at voldsutøvere trenger hjelp til å trene opp evnen til å føle med andre mennesker, og hevder at dersom man virkelig kan føle med et annet menneske vil det være umulig å skade, såre eller true dette mennesket.

Også blant behandlerne er det full enighet om at terapi er en av de viktigste brikkene i kampen mot vold i nære relasjoner. Behandlerne mener det å ta ansvar for egne handlinger og å endre handlingsmønstre ikke er mulig uten at voldsutøver får profesjonell hjelp.

Behandlerne påpeker viktigheten av å bygge ut et landsdekkende terapitilbud til volds- og trusselutøver dersom elektronisk merking skal tas i bruk. To behandlere sier at målsettingen burde være at når noen blir utstyrt med elektronisk merking, så vil de samtidig få et behandlingstilbud. Tilbudet bør komme umiddelbart fordi man vet at motivasjonen for å motta hjelp er veldig høy de første 24 timene etter voldshandlingen. Informantene tror ikke behandling kan settes som et vilkår juridisk sett, derfor er det avgjørende at tilbudet kommer når utøver er mest motivert.

Også blant utviklerne er det enighet om at elektronisk merking må brukes sammen med terapi for at utøver skal nå en erkjennelse i forhold til at dette faktisk er hans ansvar, og at han må endre sin atferd. Denne erkjennelsen mener flere av utviklerne er en forutsetning for at utøverne skal ønske å gjøre noe med sitt voldsproblem. De tror at når utøver har nådd en slik erkjennelse, kan merkingen fungere som en ”*reminder*” for noen.

7.1.1 Kontroll og terapi i samspill

Som tidligere vist er det bred enighet blant behandlerne om at de ikke har så stor tro på elektronisk merking alene. Alle fremhever at terapi og kontroll vil virke best sammen. Kontrollaspektet er viktig i forhold til hennes sikkerhet, og terapi må til for å endre hans handlingsmønstre. Kontroll og terapi har det til felles at begge deler dreier seg om synliggjøring, og at de derfor kan utfylle hverandre på en god måte. Behandlerne tror få mennesker vil endre atferd bare ved å bli kontrollert, men kontroll som hjelp i en endringsprosess kan være bra. De sier det å sette klare grenser for uakseptabel atferd er viktig terapeutisk sett, og den elektroniske merkingen blir en synlig påminnelse om hvor grensen går. En behandler sier:

”Når du gir folk en negativ reaksjon, er det viktig at du samtidig gir dem et tilbud for hvordan de skal komme seg ut av situasjonen de er i. Det er jo veldig... ideelt i forhold til alt holdnings- og atferdsendringsarbeid, så det hadde vært kjempeflott, men det... ja, jeg tror det ikke før jeg får se det i alle fall!”

Behandleren trekker paralleller til røykesluttkampanjer der man viser negative konsekvenser av å røyke, og samtidig tilbyr hjelp til å slutte.

7.2 Behov for gode oppfølgingsrutiner fra politiets side

Utviklerne poengterer at det er viktig at det er politiet som ”*skal håndtere elektronisk merking*” og ikke private vaktsselskaper som i England. Vaktsselskapene vil bli et forsinkende ledd fordi de ikke selv har politimyndighet, men må tilkalle politiet når alarmen går. Slik som

ordningen er tenkt å fungere i Norge, vil politiet ha en helhetlig oversikt i og med at det er de som deler ut alarmer og de som skal stå for alt det praktiske rundt tiltaket. Når politiet har en helhetlig oversikt, mener utviklerne at de også vil kunne gå inn med flere tiltak samtidig dersom det er påkrevet.

Når det er sagt, påpeker flere utviklere at håndteringen av elektronisk merking er et komplekst område, og at kompetanse, kapasitet og teknologi som kreves, *må* inn i politiets operasjonssentraler. Flere av de uheldige episodene vi har hatt knyttet til mobile voldsalarmer, har etter informantenes mening, oppstått på grunn av manglende kompetanse og rutiner hos politiet. De mener det er viktig også å forstå systemets begrensninger. Selv om teknologien pr i dag er *”umoden”* mener flere informanter at politiet kan legge opp til god systemsikkerhet som vil kunne kompensere for at man ikke har fullgode teknologiske løsninger på plass.

7.3 God kommunikasjon, klare avtaler og klare sanksjoner

Informantene mener usikkerheten i forhold til elektronisk merking, først og fremst knytter seg til den som skal bære merkingen. For å kompensere for dette, er det viktig med god dialog mellom politiet og den merkede om rutiner rundt ordningen, og konsekvenser ved brudd eller sabotasje. En utvikler sier:

”Når man tar i bruk teknologiske hjelpemidler er god kommunikasjon utrolig viktig. Den som bærer utstyret må skjønne hvordan det virker... og hvilke regler som gjelder rundt bruken. Det må utarbeides detaljerte avtaler som må følges opp umiddelbart, og brudd må få umiddelbare konsekvenser for den som bryter avtaler”.

Det er bred enighet blant utviklerne om viktigheten av at eventuelle brudd på *”forsterkede besøksforbud”* umiddelbart følges opp med sanksjoner. I utgangspunktet må vilkårene knyttet til ordningen være helt klare, og informantene mener sanksjonene bør være varetekt eller fengsling dersom voldsutøver ikke *”tar vare på det tilbudet han har fått”*. Reaksjonen ved brudd må være *”mer ubehagelig enn elektronisk merking”*. Utviklerne håper at trussel om strenge sanksjoner vil bidra til at utøver blir motivert til å følge opp sine forpliktelser fordi det er mest gunstig for ham selv.

Også behandlerne påpeker viktigheten av at de som blir elektronisk merket får grundig informasjon om tiltaket, klare retningslinjer å forholde seg til, og ikke minst at de raskt blir møtt med en streng reaksjon dersom de bryter kontaktforbudet. For at utøver skal forstå at det

han gjør er uakseptabelt, må politiet alvorliggjøre tiltaket. Brudd må behandles som en meget alvorlig handling, og ha status som lovbrudd.

7.4 Praktisk hjelp

7.4.1 Praktisk hjelp til utøver

En utøver etterlyser hjelp til praktiske ting i tillegg til terapi og sinnemestringskurs. Selv trengte han hjelp til å skaffe seg et sted å bo da han måtte ut av felles bolig, støtte i forhold til å følge opp jobben sin, og hjelp i forhold til hvordan han skulle gjenopprette forholdet til ungene sine. Han tror ikke han er alene om å ha disse behovene.

7.4.2 Hjelp til resten av familien

Flere behandlere påpeker at hele familien vil trenge hjelp. I tillegg til at mannen får tilbud om terapi, bør familien få både praktisk og økonomisk hjelp, og også hjelp til å bearbeide de traumatiske opplevelsene de har vært utsatt for. En behandler sier han synes det er et paradoks at de som utøver vold har bedre mulighet til å få terapi enn de som er ofre for den samme volden - noe han synes er et skremmende perspektiv når man vet hvor dårlig tilbudet til voldsutøvere er. Han stiller spørsmål ved om årsaken til dette henger igjen fra den tiden man mente at offeret selv var ansvarlig for at hun ble utsatt for vold, og at vold i nære relasjoner ble sett på som et privat anliggende. Informanten sier avslutningsvis at "*drømmen*" må være at det faktisk fantes en tiltakskjede som tok vare på barna, mor og far – men for at det skal være mulig må det foreligge kompetanse om vold i nære relasjoner, og en samordnet organisering av en rekke enkeltstående hjelpetiltak der elektronisk merking kunne være ett av disse tiltakene.

Del 8: Elektronisk merking sett i lys av noen teoretiske perspektiver

Elektronisk merking handler om en måte å utøve kontroll på. I fremstillingen foran har jeg med utgangspunkt i empirisk materiale belyst mulige konsekvenser innføring av et slikt kontrolltiltak kan ha for den enkelte. I denne delen vil jeg foreta en mer teoretisk drøfting av ulike sider ved elektronisk merking. Den første hovedproblemstillingen innebærer å drøfte ulike trekk ved måten kontrolltiltaket fungerer på i lys av historiske trekk ved utviklingen av kontrolltiltak, samt kjennetegn ved moderne kontrollmetoder. Dette innebærer å drøfte i hvilken utstrekning denne kontrollformen kan sies å ha panoptiske trekk. Videre innebærer det å belyse makten og disiplineringsmetoden i måten kontrollen foregår på – altså overvåkingen. Den andre hovedproblemstillingen innebærer å drøfte hvorvidt terskelen for å innføre et kontrolltiltak som elektronisk merking er blitt lavere som følge av en utvikling i retning av et overvåkningssamfunn, samt en samfunnsutvikling i retning av et løsere, men samtidig mer gjennomsluttelig samfunn. Den tredje hovedproblemstillingen er om innføring av elektronisk merking vil innebære en risiko for at kontrollen erer. Her drøftes både net-widening og såkalte feedback-løkker. Den fjerde knytter seg til stigma og stempelingsteori. Her vil jeg drøfte hvordan samfunnet definerer avvikere, samt forutsetninger for at stigma skal virke.

8.1 Elektronisk merking – et moderne panoptikon?

Elektronisk merking av voldsutøvere innebærer innføring av et nytt kontrolltiltak i norsk sammenheng. I denne sammenheng kan det være interessant å se innføringen av et slikt kontrolltiltak i lys av utviklingen av andre kontrollformer i historisk sammenheng. I følge Garland (1990) er Michel Foucault den som i størst grad har bidratt med nyskapende tanker rundt straffens sosiologi de siste femti år. Han sier at Foucaults grunnleggende kategorier er makt, kunnskap og kropp, og at kroppen er maktens gjenstand. Kroppen skal bearbeides, men det er først og fremst sjelen som skal kontrolleres. Via kontroll av kroppen, etableres også kontroll over sjelen.

Foucault (1999) beskriver overgangen fra bestialske lemlestelser og offentlige henrettelser på slutten av 1700-tallet, til kontroll gjennom en stillferdig timetabell som i detalj regulerer de innsattes liv i straffeanstalter mindre enn 100 år senere. I følge Foucault er hensikten med straffen den samme i dag som tidligere; å føre kontroll med visse uønskede handlinger og personer. Imidlertid har måten det disiplineres og kontrolleres på gjennomgått store endringer. Foucault ser fengselet som ledende for den disiplinerings- og overvåkningsteknikk som har utviklet seg innen flere viktige institusjoner i samfunnet som skoler, sykehus, fabrikker og

hæren. Han beskriver en maktmekanisme som gjennomsyrrer store deler av samfunnet, og som bygger på innlemmelse og utelukkelse – en diskusjon vi også finner hos Cohen (1994), og som jeg vil komme tilbake til.

8.1.1 Benthams panoptikon

Det arkitektoniske uttrykk for disiplineringen Foucault (1999) beskriver, er Benthams panoptikon der maktens utøvere til enhver tid kan observere, identifisere og dermed kontrollere samtlige innsatte. Det er dette panoptiske maktprinsippet som ifølge Foucault blir eksportert til stadig nye samfunnsarenaer. Et panoptikon i sin rendyrkede form, er et bygg der man bruker arkitekturen til å løse moralske, helsemessige, utdanningsmessige og produktivitetmessige problemer. Foucault (Cohen, 1994) ser for seg panoptismen også løsrevet fra den konkrete bygningen, som et makt- og kontrollprinsipp som sprer seg utover i samfunnet som en av de metodene samfunnet benytter i forhold til å kontrollere mennesker som oppfattes som avvikende, problematiske, truende eller på annen måte uønskede.

I det følgende vil jeg drøfte i hvilken utstrekning kontrollaspektet ved elektronisk merking har klare panoptiske trekk. Med dette mener jeg å drøfte om måten kontrollen vil skje på ved elektronisk merking, har felles trekk med hvordan kontrollen var tenkt å virke i Benthams panoptikon. Det er i denne sammenheng naturlig å trekke frem Foucault, Cohen og andre som har trukket paralleller mellom Benthams panoptikon og kontrollmekanismer utenfor institusjoner. Fremstillingen vil imidlertid ikke utelukkende knyttet seg til elektronisk merking - jeg vil også trekke paralleller til andre kontrollformer hvor kontrollen skjer ved bruk av elektroniske virkemidler. Jeg vil først forklare hvordan Benthams panoptikon var tenkt, og deretter trekke paralleller til kameraovervåkning, hjemmesoning og elektronisk merking.

Bentham kalte sin arkitektoniske modell for panoptikon som betyr altoverskuende (Lomell, 2007), en modell som beskriver en overvåkningsform som gjør de innesperrede til gjenstand for kontrollblikket. Apenes (2000) omtaler panoptikonet som *”det omvendte teater”* (ibid, s.9), et bilde på et bygg der de få ser de mange.

Benthams panoptikon ble aldri bygget i sin rene form, men flere bygg er inspirert av modellen. I et panoptikon sitter de innsatte isolert i hver sin celle under kontinuerlig overvåkning. Cellene har vinduer på to sider - det ene vendt inn mot kontrolltårnet, det andre

vendt utover for å slippe inn lys slik at den innsatte blir synlig. Resultatet er at den innsatte nærmest blir gjennomlyst. Maktens utøvere sitter i bygningens fysiske sentrum slik at de til enhver tid kan observere og kontrollere samtlige innsatte. Ut fra en slik arkitektonisk plan oppnår man en herskeform der det er overflødig at den innsatte faktisk iakttas av en vokter. Det sentrale er at fangen vet at han alltid kan være under oppsyn, ikke om han faktisk er det (Aakvaag 2008 og Foucault 1999). Foucault beskriver panoptikon som: ”... *en maskin som skiller det å se fra det å bli sett. I den perifere bygningskjeden er man fullstendig synlig, uten noen gang selv å se*” (ibid, 1999, s. 181).

Lomell (2007) har studert videoovervåkingspraksis, og peker i sine studier på likhetstrekk mellom videoovervåking og den panoptiske herskeform. Hun skriver: ”*Det at den innsatte aldri kan være sikker på om han blir iakttatt, skal fremme selvkontroll, og deri ligger maktprinsippet*” (ibid, s. 14). Hun mener at overvåkingskameraene har det samme panoptiske trekket. Kameraene er der, men man vet aldri om noen sitter bak og følger med. Lomell sier at kameraene gjør de som overvåkes til objekter for observasjon fordi kameraene gjør de overvåkede synlige for overvåkerne, men ikke omvendt. Det eneste som er synlig for de kontrollerte er selve kameraene, altså kontrollformen. Også ved elektronisk merking er overvåkeren er skjult, og den overvåkede ser bare kontrollformen – i dette tilfellet ”*footlenken*” som er festet til kroppen. Intervjuene gir en indikasjon på at kontrollen kan oppleves på denne måten.

Ved kontrollformen elektronisk merking vil den merkede i prinsippet kunne overvåkes 24 timer i døgnet via politiets operasjonssentral. Nellis (2008) beskriver nettopp dette med at overvåkningen er konstant som et viktig kjennetegn ved moderne overvåkingsteknikker. Tradisjonell overvåking utført av mennesker, som for eksempel ansatte i fengsler, kjennetegnes av at den foregår intensivt på dagtid, med sporadiske kontroller om natten. Ved slik overvåking vil den innsatte ha perioder uten kontroll. Ved elektronisk merking vil ikke de merkede følges hele tiden i praksis - det ville være altfor ressurskrevende. Samtidig vil muligheten for observasjon hele tiden være der, noe som gir grunn til å forvente at personer som er elektronisk merket kan oppleve seg som objekter for observasjon. Nellis (ibid.) beskriver overvåking ved ”*electronic monitoring*” som å samle data om noen – ikke å samle kunnskap om noen. En beskrivelse som også gir grunnlag for å se den overvåkede som et objekt for observasjon.

En av mine informanter, en utøver, mente at elektronisk merking ville kunne oppleves som å bli satt i et slags *”utvendig fengsel”*, altså at man på en måte er fengslet samtidig som man er på frifot. Man kan bevege seg nokså fritt og ta del i mange aktiviteter, men man blir overvåket og kontrollert uten at man kan se kontrolløren. Elektronisk merking blir av andre omtalt som et fengsel uten vegger (Nellis, 2008). Intervjuene gir også innblikk i disiplineringseffekten av at kontrollen utøves på denne måten. En utøver sier han tror det vil oppleves mer belastende å bli overvåket av en anonym overvåker, enn for eksempel å bli overvåket av en ansatt i fengselet som man føler at man til en viss grad kjenner. Dette utsagnet tolker jeg som et uttrykk for at utøver opplever seg som et objekt for observasjon. Dersom man vet hvem overvåker er, og har en relasjon til denne personen, vil det kunne påvirke overvåkningssituasjonen dit hen at man kan ha en form for dialog med vokteren. Også i Benthams panoptikon var overvåkeren skjult for den overvåkede, ved at de overvåkede ikke visste hvem overvåkeren var, eller om de faktisk ble overvåket eller ikke. Dette var ikke en tilfeldighet, men en tilsiktet metode for å oppnå effektiv overvåkning og disiplinering.

Dypevik (2008) skriver i sin avhandling om elektronisk merking knyttet til hjemmesoning. I denne sammenheng fremhever hun at den panoptiske hovedvirkning nettopp er at den straffedømte vet at han alltid kan bli observert, uten selv å kunne se. Dypevik peker på at makten på denne måten fungerer automatisk – altså at kontrollfunksjonen fungerer selv om ingen faktisk kontrollerer. Ved hjemmesoning med elektronisk kontroll blir den dømte elektronisk overvåket, og tillegg kan han få uanmeldte besøk av kontrollører. Den dømte vil allikevel ha fri fra overvåkingen til bestemte tider som er definert som fritid eller tid til ulike aktiviteter. Hun konkluderer derfor med at panoptisk overvåkning ikke er mulig slik denne soningsformen fungerer i Sverige i dag. Jeg forstår Dypevik slik at hun mener en forutsetning for panoptisk overvåkning, er at overvåkingen er konstant²⁷. En tilsvarende begrensning vil ikke gjøre seg gjeldende ved elektronisk merking der den merkede, så langt jeg vet i dag, ikke vil ha fri fra overvåkingen på definerte tidspunkt.

Apenes sier at selv om Benthams panoptikon aldri ble bygget, kan vi nå 200 år senere være i ferd med å reise det 21. århundres panoptikon. Dette er mulig på grunn av en kombinasjon av *”frykt, grådighet, latskap og teknologiske muligheter på den ene siden, og likegyldighet fra de overvåkede og kontrollerte på den andre siden...”* (Apenes, 2008, s. 10).

---

²⁷ Slik jeg ser det vil kontrollen også kunne ha panoptiske trekk i det tidsrommet som ikke er definert som fritid.

8.1.2 Kjennetegn ved nye kontrollmetoder

Nye kontrollmetoder baserer seg på databaserte registrerings- og overvåkningssystemer som gjør det mulig å lagre, klassifisere, gjenfinne og gjenbruke informasjon. Med nye kontrollmetoder mener jeg altså kontrollmetoder som kjennetegnes av at de nyttiggjør seg informasjons- og kommunikasjonsteknologi i sin kontrollvirksomhet. Den samme kontrollen er mulig med manuelle systemer, men teknologien åpner for nye muligheter i forhold til mengde data som kan behandles på kort tid, og i utallige sammenhenger bare ved noen enkle tastetrykk. I kjølevannet av disse mulighetene kommer behovet for å vite hva vi gjør, og se konsekvenser av de valg vi tar.

Alle samfunn har til alle tider bedrevet sosial kontroll for å sikre samfunnet en form for sosial orden. Ut fra dette synet kan man jo si at teknikken bare åpner for mer effektive måter å bedrive denne sosiale kontrollen på. Staples (1997) mener imidlertid at nye kontrollteknikker har kvaliteter som gjør dem fundamentalt nye, og han mener at dette er viktig å forstå for å se konsekvenser av bruken. Han sier videre at de nye kontrollmetodene både kan betraktes som nye og mer av det vi alltid har gjort, og han definerer fire karakteristika som han mener skiller nye og gamle metoder.

For det første er nye kontrollmetoder i økende grad teknologibaserte, metodiske, systematiske og automatiserte. Det er teknologien som overvåker, og dermed blir som nevnt den som observerer anonym. Bruk av teknologi skaper også avstanden mellom den som observerer og den som blir observert, og kontrollteknikken blir i tillegg til å være anonym også upersonlig. I og med at dokumentasjon kan lagres, åpner det for mulighet til for eksempel å bruke den som bevis. Ved bruk av tradisjonelle kontrollmetoder blir mennesker overvåket av mennesker. For det andre har de nye teknikkene kroppen som mål, der kroppen behandles som et objekt som blir sett og manipulert. Et resultat av dette er for eksempel at registrering av kroppens bevegelser brukes som bevis. For det tredje er de nye teknikkene ofte lokale og de opererer i vårt dagligliv. Det at kontrollen har flyttet seg til vårt dagligliv medfører at man i større grad enn før registrerer og regulerer atferd som kan defineres som brysom og uønsket, i tillegg til de tradisjonelle lovbruddene. For det fjerde kan de nye kontrollmetodene håndtere store befolkningsgrupper, ikke bare avvikerne. Siden teknologien gjør overvåkning enklere og billigere, gir den mulighet for masseovervåkning. Dette kan igjen føre til at det blir enklere å overvåke personer og situasjoner som man tidligere lot være å overvåke. Resultatet kan bli at vil alle er mål for overvåkingen.

8.1.3 Makt og disiplinering

For å sette makt og disiplinering inn i en sammenheng vil jeg innledningsvis kort skissere hvordan Foucault beskriver overgangen fra fysisk avstraffelse til disiplinering. Deretter vil jeg redegjøre for Foucaults og Cohens begreper inkludering og ekskludering for å vise hvordan de ulike gruppene ble behandlet forskjellig.

Foucault beskriver i boka ”Overvåkning og straff” (1999) hvordan makt konstitueres, og viser hvordan det vestlige samfunnet fra middelalderen av har opplevd et skifte fra det han kaller monarkisk makt til disiplinær makt. Mens monarkisk makt beskrives som eneveldig, synlig og ofte iscenesatt makt – for eksempel ved kongelig beordrede, offentlige henrettelser – er disiplinærmakt langt mindre synlig, men mer gjennomgripende. Det som først og fremst kjennetegner den disiplinerende makt er at den ikke er en tvingende makt, men i større grad en selvdisciplinerende makt. Benthams panoptikon brukes av Foucault som en metafor på hvordan den nye disiplinerende makten virker. Straffen fikk etter hvert et mer pedagogisk preg ved at den fra å være ment som en pine rettet mot handlingen, ble et virkemiddel rettet mot å forandre individet, og det er her det modernes prinsipp for disiplin ligger. Korreksjon og forming av individet er sentralt i Foucaults analyse av makt som disiplinering i det moderne samfunnet. Aakvaag (2008) beskriver panoptisk disiplinering som den ene hovedformene²⁸ for moderne makt som skaper orden lokalt innen den enkelte institusjon.

I følge Cohen²⁹ (1994) kan man grovt sett si at et samfunn opererer med to former for kontroll. I den ene formen inkluderer man avvikerne, mens man i den andre ekskluderer dem. Ekskludering innebærer at avvikere holdes midlertidig eller permanent utenfor visse sosiale grenser, eller holdes på egne områder, mens inkludering innebærer at avvikere holdes så lenge som mulig innenfor de konvensjonelle grenser og institusjoner og absorberes av disse. Foucault (1999) viser hvordan spedalskhet og pest i sin tid fremkalte ulike måter å forholde seg til avvikerne på. Den spedalske ble ekskludert og utstøtt, mens den som hadde pest ble gjenstand for disiplinering og individualisering. Foucault viser at man i det 19. århundre beveger seg i retning av å behandle de spedalske som pestbefengte, noe som betyr at ”*Man påtvinger de utstøtte den individualiserende disiplins taktikk*” (Foucault, 1999, s. 179).

---

²⁸ Den andre hovedformen er biomakt som kan defineres som ”... den moderne statens regulering av den befolkningen som befinner seg på dens territorium”. (Aakvaag, 2008, s. 318)

²⁹ Også Young (1999), Sahlin (2001) og Shearing (1992) gjør en tilsvarende inndeling

Som tidligere nevnt er det at den innsatte aldri vet om han blir iaktatt eller ikke, en forutsetning for å fremme selvdisiplin, og deri ligger maktprinsippet. Ingen aktivitet skal foregå i skjul, og det finnes ingen private rom. Foucault (1999) hevder at selv om det rendyrkede panoptikon aldri ble bygget, så har moderne institusjoner som fabrikker, skoler, sykehus, asyler og fengsler panoptiske trekk som sprer et fengselsaktig nett av overvåkning og kontroll over samfunnet.

Et resultat av overvåkningen er at kontrolløren gjennom blant annet observasjoner og registreringer produserer kunnskap om den enkelte. En kunnskap som ifølge Foucault (1999) har en individualiserende effekt i og med at hvert individ får sin egen historie. Ut fra systematisering av observasjoner, skapes kunnskap om enkeltindividet, og det er denne kunnskapen som danner grunnlaget for maktutøvelse i form av ulike disiplineringsstrategier. Lomell (2007) påpeker at også videoovervåkning handler mye om å produsere og skape ny kunnskap gjennom å ta i bruk ny teknologi. Også gjennom å ta i bruk elektronisk merking vil man generere kunnskap om den merkedes bevegelsesmønster.

Effektive sanksjonsmidler er et viktig trekk ved disiplineringen. Korrekt atferd belønnes, og avvikende atferd straffes. På bakgrunn av dette prinsippet har panoptiske institusjoner bygget opp omfattende sanksjonsapparater i følge Foucault. Også i forhold til elektronisk merking vil belønning og straff være viktige virkemidler. For dem som ser det som et gode å slippe fengsling, vil antagelig trusler om dette kunne virke disiplinerende, under forutsetning av at de som merkes er egnet for tiltaket (jf. del 4.2). For dem som derimot foretrekker fengsling i stedet for merking, vil selvsagt ikke sanksjonsapparatet ha samme effekt.

8.1.4 Internalisering av kontroll som følge av måten kontrollen anvendes på

Foucault (1999) sier at disiplinering er viktig for å danne nyttige og lydige individer, og at det som gjør disiplinen effektiv er at den kan gjennomføres uten bruk av vold. Disiplineringen retter seg mot kroppen, og når kroppen er temmet skal for eksempel den domfelte internalisere disiplinen slik at han vil utøve kontroll over seg selv. I forhold til elektronisk merking merker man personen fysisk, og man ønsker at resultatet av merkingen er at utøver skal utøve kontroll over seg selv på en slik måte at han overholder kontaktforbudet og bidrar til at utstyret er operativt. Slik jeg oppfatter elektronisk merking bygger det på en forutsetning om utøver som et rasjonelt menneske som ved å veie ulemper og fordeler ved å bryte fastlagte vilkår opp mot hverandre, vil velge å overholde forbudet og innordne seg systemet. Slik sett

kan elektronisk merking reflektere en form for disiplinering i tråd med Foucaults syn. Hvis elektronisk merking vil føre til at utøver avstår fra å utøve vold og trusler, vil han bli et mer nyttig og lydige samfunnsmedlem.

8.2 Forutsetninger som senker terskelen for innføring av nye kontrollformer

Jeg har hittil drøftet i hvilken utstrekning elektronisk merking vil være en kontrollform med panoptiske trekk. Det neste spørsmålet jeg skal drøfte er ulike forutsetninger som bidrar til en generelt lavere terskel for å innføre nye kontrollformer som elektronisk merking.

8.2.1 Utviklingen i retning av overvåkningssamfunnet

Innledningsvis vil jeg drøfte hvorvidt man kan se innføringen av nye kontrollformer som en del av utviklingen mot et overvåkningssamfunn. I den sammenheng er det grunn til å stille spørsmål ved om den teknologiske utviklingen i samfunnet for øvrig kan ha gjort terskelen lavere for å innføre en slik kontrollordning. Drøftingen vil være knyttet til elektronisk merking, videoovervåkning og hjemmesoning med elektronisk merking.

I George Orwells dystopiske fremtidsroman ”1984” skrevet på slutten av 1940-tallet, beskrives et skremmende samfunn der man er overvåket døgnet rundt. Store Bror ser deg hele tiden, Tankepolitiet leser innbyggernes tanker, og noen form for privatliv eksisterer ikke (Orwell, 2004). Boken har blitt sett på som en avsløring av det totalitære system, og et forsvar for individets rettigheter, og den blir ofte omtalt som skremmende aktuell. Lomell (2007) sier at romanen ikke bare viser de mulighetene kontrollteknologien i et overvåkningssamfunn har til rådighet, men beskriver et gjennomovervåket samfunn. Big Brother-metaforen som ofte brukes i tilknytning til overvåkningssamfunnet, har sitt opphav i denne romanen. Orwells roman kan derfor ses på som et eksempel på en samfunnsmessig bevissthet knyttet til overvåkning.

I mitt materiale knyttet flere informanter, spesielt utøverne, elektronisk merking til utvikling av et samfunn preget av stadig sterkere overvåkning. En sier for eksempel at elektronisk merking gir ham ”*Big brother-assosiasjoner*”. En annen utøver sier:

”Jeg ser ikke fremtiden totalt, men hvis du tenker skikkelig på hvordan det kan bli – det kan være skummelt, ja, alt kan bli misbrukt... Vi snakker om kontroll og hvordan det kan bli. Kanskje er dette et utvendig fengsel? Dem føler seg kanskje fri, men er det ikke..”

Begge disse informantene uttrykker med andre ord frykten for negative konsekvenser av overvåkning på samfunnsnivå.

Også utviklere og behandlerne er opptatt av overvåkningsaspektet ved elektronisk merking, men da knyttet til behovet for klare retningslinjer rundt hvordan dataene kan benyttes. En behandler sier:

”Informasjonsinnsamlingen er jo ikke farlig – det er hvordan du bruker den informasjonen som blir det farlige, og du har jo aldri noen garanti for... hvem som får tillatelse til å bruke den informasjonen som blir samla til enhver tid, da”.

Behandleren gir altså uttrykk for at han ser en viss fare for misbruk av loggført informasjon om utøver på samfunnsnivå. Utviklerne poengterer også at klare retningslinjer for bruk og lagring av registrerte data er viktig, spesielt for politiet som skal håndtere ordningen. De frykter imidlertid ikke misbruk av innsamlede data så lenge regelverket er på plass, og en utvikler påpeker i den sammenheng at få etater er underlagt så streng kontroll som politiet.

Lomell (2007) hevder at ”nødvendig onde” er et uttrykk som ofte benyttes for å beskrive folks holdninger til videoovervåkning. Dette mener hun illustrerer folks ambivalens i forhold til overvåkning. Hennes argument kan på den ene siden uttrykke en samfunnsmessig aksept knyttet til denne type overvåkning, samtidig som ”onde” kan reflektere en viss tilbakeholdenhet i befolkningen. Lomells informanter har uttalt seg om overvåkning på offentlig sted – altså en type overvåkning alle utsettes for. Det er grunn til å tro at motstanden mot overvåkning reduseres ytterligere dersom den som utsettes for kontrollen har begått en straffbar handling eller står i fare for å gjøre det. Både utviklere og behandlere ga i intervjuene uttrykk for at de synes det er uproblematisk å overvåke mennesker som har gjort noe galt. En utvikler sier: ” *Han har satt sine rettigheter ut av spill gjennom sine handlinger... det må være det som er utgangspunktet her*”. Også utøverne gir uttrykk for at det er rimelig at den som har gjort noe galt blir overvåket.

Terskelen for overvåkning er ulik på forskjellige arenaer. Lomell (2007) belyser overvåkning i det offentlige rom, mens Kylstad (2007) belyser straffegjennomføring i eget hjem, altså i den private sfære. Det er grunn til å tro at terskelen for å innføre overvåkning vil være ulik i det offentlige og private rom. Kylstad påpeker at i et samfunn som preges av økende overvåkning, representerer hjemmet en siste, hellig skanse. Hjemmesoning skaper uklare overganger mellom det privat og offentlige rom. Kylstad viser at det har vært lite fokus på

dette aspektet før hjemmesoning ble foreslått i kombinasjon med elektronisk overvåkning. Jeg tolker henne dit hen at hun sier at det er først når teknikken innføres at de prinsipielle betenkelighetene ved overvåkning, og de uklare skillene mellom det private og offentlige rom, løftes frem. Hun sier altså at det er *kontrollformen* som har bidratt til å reise denne problemstillingen. For det første er det teknologien som muliggjør at straff ilagt av samfunnet kan sones på hjemmebane. Uten overvåkning ville ikke hjemmesoning vært noe alternativ. Ved soning i hjemmet vil overvåkingen gjerne omfatte flere enn den som straffes. Dataene som innhentes vil derfor også innbefatte private data om personer som ikke er underlagt straff. Hjemmet har også tradisjonelt vært en beskyttet privat arena. Det er derfor grunn til å tro at motstanden mot innføring av overvåkning vil være sterkere i den private sfære enn i det offentlige rom.

På bakgrunn av fremstillingen over kan det synes som om betenkelighetene knyttet til overvåkning i det private rom er større enn betenkeligheten knyttet til overvåkning i det offentlige rom. Det viser seg også at de samfunnsmessige motforestillinger ikke nødvendigvis er til stede når den som utsettes for kontrollen har gjort seg ”fortjent” til det. Generelt synes jeg informantene uttrykker overraskende få betenkeligheter ved overvåkning. Hvorfor er vanskelig å si, men kanskje skyldes det at vi føler oss sikre på at rettsapparatet og Datatilsynet ivaretar våre rettigheter på en god måte.

Har terskelen i forhold til overvåkning blitt lavere på grunn av en utvikling i retning av et overvåkningssamfunn? Det er grunn til å tro at vi som lever i dag, gradvis har blitt vant til å bli overvåket. Vi vet at vi blir fotografert når vi passerer i bomringen, at vi legger igjen elektroniske spor når vi betaler med kort, bruker mobiltelefon, eller oppsøker ulike nettsteder. Vi vet også at vi overvåkes på kjøpesentra, flyplasser og når vi beveger oss på gata i Oslo. Noe av grunnen til at vi lar dette skje uten å reagere er kanskje at overvåkingen forklares ut fra hensynet til vår egen sikkerhet. De gangene noen roper er varsku, blir det møtt med reaksjoner som at overvåkingen ikke er farlig for den som ikke har noe å skjule. Selv om kontrollen ikke føles så tyngende når man ikke selv føler at man har gjort noe galt, mener Apenes (2000) at vi bør tenke over at alle spor vi legger igjen kan gi en nokså detaljert oversikt over hva vi gjør, og hvor vi til enhver tid oppholder oss.

Utviklingen har altså gått i retning av stadig mer overvåkning. Selv om det foreligger en ambivalens i befolkningen kan formålet med overvåkning og hvem som overvåkes være

viktig for vår aksept av overvåkning. Videre kan det synes som at arenaen overvåkingen brukes på er viktig i forhold til terskelen for innføring av overvåkning.

8.2.2 Tette og løse samfunn

Et annet forhold som kan ha betydning for om terskelen for innføring av nye kontrollformer har blitt lavere, er hvilke behov samfunnsstrukturen gir for disse kontrollformene. Christie (1982b) snakker om to former for kontroll – primærkontroll og sekundærkontroll – for å forklare hvordan forskjeller i kriminalitet avspeiler ulikheter i sosial integrasjon og sosial kontroll. Han forklarer primærkontroll som alle former for belønning og straff gjennom vanlig samvær. Kontrollen trenger ikke være bevisst eller planlagt, men kommer i vanlig samvær med folk som ikke er der spesielt for å kontrollere. Sekundærkontroll er de tiltak som settes inn utom vanlig samvær, som oftest av en som har adferdskontroll som yrke.

Sekundærkontrollen kommer i tillegg til primærkontrollen.

Apenes (2000) skiller mellom åpne og gjennomsiktede samfunn, og sier at disse står i motsetning til hverandre. Mens det i det åpne samfunn er borgerne som overvåker statsmakten, er det i gjennomsiktede samfunn omvendt. Apenes spør videre hva som er så ille med det gjennomsiktede samfunn, og om ikke dette bare er ”den moderne nabokjerringa” – bare at hun nå opptrer i form av overvåkingkameraer, adgangskontroll, avlyttingsutstyr m.m. Det har i mange sammenhenger (Christie, 1982b m.fl.) vært sagt at anonymitet og mangel på sosial kontroll gjør det lettere å utføre ulovlige og uønskede handlinger, og at det i dagens moderne bysamfunn er lettere å skjule avvik enn det var i tidligere tiders tette samfunn.

Den tradisjonelle nabokjerringa er et eksempel på primærkontroll – utført av noen vi kjenner - mens ”den moderne nabokjerringa” representerer sekundærkontrollen. Kameraene og adgangskontrollen er plassert der med det formål at utstyret skal kontrollere våre handlinger på en eller annen måte. Kontrollen føles kanskje ikke tyngende så lenge vi ikke selv føler at vi gjør noe galt, men allikevel mener Apenes (2000) at vi bør tenke over at alle de spor vi legger igjen i løpet av en dag kan gi en nokså detaljert oversikt over hva vi gjør og hvor vi er til enhver tid. For de som i tillegg har brutt loven, er det lett å tenke seg at overvåking for eksempel i form av elektronisk merking vil være tyngende. Sporene vi alle hele tiden etterlater oss bidrar til at det blir vanskelig å ha et privatliv, og Apenes mener at konsekvensene er uoverskuelige. Det er altså grunn til å anta at samfunnsutviklingen i retning

av et løsere samfunn hvor behovet for sekundærkontroll er sterkere, kan bidra til å senke terskelen for å ta i bruk nye kontrollformer som elektronisk merking.

Både elementer ved utviklingen i retning av overvåkningssamfunnet og trekk ved samfunnet som sådan kan bidra til å senke terskelen for å innføre et slikt virkemiddel. Med samfunnsutvikling sikter jeg da til et løsere samfunn preget av sekundærkontroll – et samfunn der ”den moderne nabokjerringa” har erstattet den tradisjonelle.

8.3 Eser kontrollen?

Innføring av elektronisk merking av trusselutøvere innebærer innføring av en ny måte å utøve kontroll på overfor en bestemt gruppe lovovertredere. Fordi det er snakk om å innføre en ny kontrollform er det relevant å spørre om dette innebærer at kontrollen eser. Spørsmålet om esing av kontroll kan handle om å innføre nye kontrolltiltak enten i tillegg til, eller istedenfor andre. Når tiltaket kommer i tillegg til et annet kontrolltiltak vil kontrollnivået i samfunnet ese. Det kan også handle om at nye grupper gjøres til gjenstand for kontrolltiltak, eller at flere rammes av det kontrolltiltaket som innføres. Som vist i empirien knyttet til elektronisk merking, er en implikasjon ved elektronisk merking at både utøver og offer blir gjenstand for overvåkning og kontroll.

I denne delen vil jeg drøfte esing i forhold til hjemmesoning og alternative straffereaksjoner som samfunnsstraff for å belyse hvorvidt elektronisk merking kan vise seg å ha liknende implikasjoner som de først nevnte. Hjemmesoning kan man få som erstatning for hele eller deler av straffen, mens samfunnsstraff er en straff man ilegges i stedet for fengsel. Som nevnt tidligere er det ikke pr. i dag (november 2008) fattet en endelig beslutning om hvordan elektronisk merking vil bli regulert. Det er imidlertid et tiltak som først og fremst er foreslått i tilknytning til kontaktforbud. Dersom det besluttes å knytte elektronisk merking opp mot straffeloven § 33 vil kontaktforbud kunne idømmes ved siden av eller istedenfor annen straff. Den primære argumentasjonen rundt elektronisk merking i høringsnotatet er imidlertid at elektronisk merking skal komme som en ”tilleggsstraffereaksjon”, eller som en forsterking av kontaktforbudet.

Det er særlig i forbindelse med innføring av alternative straffemetoder at spørsmålet om esing av kontrollen reises. Foucault (1999) og Cohen (2004) skisserer esing av kontrollen i forhold til bruk av ulike alternative straffemetoder der begge beskriver hvordan straffesystemets

grenser ikke lenger er så synlige når man tar i bruk nye kontrollformer. Cohen gir også en kritisk beskrivelse av hvordan etablering av nye straffereaksjoner og straffegjennomføringsformer øker det totale straffenivå ved at grensene i straffelandsskapet blir mer diffuse.

I kriminologien er diskusjonen rundt alternative straffemetoder preget av et kritisk syn på disse. Dette skyldes ikke at man ikke ser behov for alternativer, men at man er kritisk til implikasjonene. Studier av bruk av alternative straffemetoder har vist at gode intensjoner ikke er nok når konsekvensene blir negative. Mange hevder altså at alternative straffemetoder fører til at flere blir sluset inn i straffesystemet, og at den samlede kontrollen i samfunnet eser. (Christie 1982, Cohen 1994, Dullum 1996), Foucault 1999, Mathiesen 1995). Et spørsmål som reiser seg i forhold til elektronisk merking er om flere vil bli ilagt elektronisk merking i tillegg til kontaktforbudet der de tidligere utelukkende ville blitt idømt kontaktforbud. I så fall innebærer dette en utvidelse av kontrollen. I tillegg er elektronisk merking et tiltak som vil finne sted på utsiden av fengsel. Slik sett vil innføring av elektronisk merking kunne være med på å bidra til at straffesystemets grenser blir mindre tydelige i tråd med Cohens argument.

I de neste delene vil jeg først drøfte net-widening og feedback-løkker i forhold til hjemmesoning og alternative reaksjonsformer. Deretter vil jeg trekke paralleller fra net-widening og feedback-løkker til elektronisk merking.

8.3.1 Net-widening

Net-widening er en problemstilling som ofte bringes på banen i forhold til alternative straffereaksjoner. Spørsmålet som stilles er om alternative straffereaksjoner blir et reelt alternativ, eller et supplement til eksisterende straffetiltak. Dersom alternative reaksjonsformer fører til at mennesker som ellers ikke ville blitt fengslet, men fått en betinget dom eller andre mildere reaksjonsformer nå må sone, snakker vi om net-widening. Kylstad (2007) beskriver hvordan innføring av samfunnstjeneste i Norge er et eksempel på net-widening. I utgangspunktet skulle samfunnsstraff være et alternativ til ubetinget straff, men ble senere utvidet til også å gjelde betinget straff, noe som i praksis førte til en faktisk straffeskjerpelse. Larsson (1991) skriver at frem til 1987 fungerte samfunnsstraff som et reelt alternativ til ubetinget fengsel. Etter den tid er det vanskelig å være sikker fordi grensene

mellom betingede og ubetingede dommer ble mer uklare, og fordi samfunnsstraff ofte ble idømt ut fra samme begrunnelse som andre betingede dommer.

Mathiesen (1995) påpeker at alternative straffereaksjoner kan føre til at grensen mellom soning og frihet blir uklar fordi kontrollen foregår også utenfor fengselsmurene, og at dette vil føre til at den totale kontrollen i samfunnet utvides, et synspunkt også Cohen (1994) støtter. Cohen bruker i sin fremstilling fiskegarn som metafor på et kontrollsystem som stadig fanger opp flere fordi man ved bruk av alternative straffereaksjoner bruker et mer finmasket garn som fanger opp stadig mindre avvik. Cohen hevder dessuten at alternative reaksjoner ikke fungerer som en erstatning, men vanligvis som et supplement til eksisterende reaksjoner. I sine masteravhandlinger drøfter både Kylstad (2007) og Dypevik (2008) dette aspektet i forhold til hjemmesoning i henholdsvis Norge og Sverige.

Kylstad (2007) sier at når det gjelder hjemmesoning i Norge i dag, er det en ordning der domfelte blir overført fra soning i fengsel til soning i hjemmet på bakgrunn av en administrativ avgjørelse. Hun mener da at hjemmesoning er et reelt alternativ til videre opphold i fengsel. Kylstad sier at det samme vil gjelde for de som eventuelt skal sone hjemme med elektronisk kontroll fordi avgjørelsen fortsatt baserer seg på en domsavsigelse på ubetinget fengsel. Hun beskriver også hvordan departementet ønsker å sikre at hjemmesoning med elektronisk kontroll forblir et alternativ og ikke et supplement, ved å definere hjemmesoning som en straffegjennomføringsform og ikke som en ny reaksjon idømt av retten. Kylstad sier at man allikevel ikke kan utelukke at ordningen kan påvirke rettspraksis, men konkluderer med at hun ikke ser noen fare for net-widening i rendyrket form.

Dypevik (2008) har sett på faren for net-widening i Sverige knyttet til IÖV³⁰. Både i forhold til IÖV (innsettelse) og IÖV utslusing blir avgjørelsen om hjemmesoning tatt etter en domsavsigelse på ubetinget fengsel, og hun ser derfor begge som reelle alternativer til fengsel. Allikevel kan det være fare for utilsiktede konsekvenser som at domstolene for eksempel idømmer en kort fengselsstraff der de ellers ville gitt en betinget dom. Dypevik ser altså ikke betydelige utilsiktede konsekvenser i sitt materiale. Hun viser videre til Larsson (1991) som sier at når alternative straffereaksjoner kan være positive for både den

---

³⁰ IÖV er forkortelse for intersivovervåking med elektronisk kontroll.

straffedømte og samfunnet, må man stille spørsmål ved om det er riktig å gå imot alternativene selv om de kan medføre en viss ekspansjon av straffesystemet.

8.3.2 Feedback-løkker

Cohen (1994) sier at en konsekvens av økt bruk av alternativ straff, er feedback-løkker. Han hevder at nesten alle alternativer til straff og kriminalomsorg i frihet kan betraktes som slike løkker, og forklarer det slik: nye systemer opprettes for å bøte på ødeleggende effekter av eksisterende systemer, men de nye systemene medfører også uønskede konsekvenser som igjen må bøtes på. På denne måten går produksjon og reparasjon av skadevirkninger i en teoretisk sett uendelig løkke. Cohen trekker en parallell til nakotikaanalogien: *"Det er som at gå fra heroinafhængighed til metadonafhængighed og samtidig påstå, at der er tale om "helbredelse"* (Cohen, 1994 s. 206).

Kylstad (2007) viser til Cohen (1994) sin påstand om at en konsekvens av økt bruk av alternative straffereaksjoner er feedback-løkker i form av at nye systemer opprettes for å bøte på skadene de gamle systemene har forårsaket. Siden også de nye kan gi skader som må bøtes på, skapes evig *"selvopprettholdende løkker"* (Kylstad, 2007, s. 83). I praksis skaper altså alternative straffereaksjoner nye avvikere ved at det bak de alternative straffene ligger en subsidiær fengselsstraff som iverksettes dersom vilkårene brytes. Dermed blir en del av fangebefolkningen mennesker som soner som følge av brudd på vilkår knyttet til alternative reaksjoner. På denne måten kan bruk av alternativ straffegjennomføring føre til skjerpelse av straffenivået og en tilslørt net-widening. Kylstad (ibid) sier at basert på egne tall og tall fra Sverige, er dette et lite problem. Hun mener allikevel at det er viktig å være bevisst på mulige utilsiktede konsekvenser av alternative straffer.

Dypevik vurderer også vilkårsbrudd og feedback-løkker i lys av Cohen (1994). Hun skriver at hensikten med IÖV var å skape et alternativ til fengsel uten fengselets negative konsekvenser, men for at ordningen skal være troverdig kreves et høyt kontrollnivå. I praksis vil vilkårsbrudd føre til at straffen fullbyrdes i fengsel, og hun stiller spørsmål ved om straffegjennomføringsformen elektronisk kontroll kan skape negative virkninger, altså feedback-løkker, fordi vilkårsbrudd kan føre til fengsling. De domfelte hun har fulgt er allerede dømt til ubetinget fengsel, eller kommer fra fengsel. På bakgrunn av det konkluderer Dypevik med at faren for feedback-løkker ikke er stor. Videre sier hun at prosentandelen som

bryter vilkår under soning har blitt større etter at gruppen som utsluses³¹ ble utvidet i 2005. Det at flere soner for vilkårsbrudd, kan indikere at faren for feedback-løkker har økt.

8.3.3 Elektronisk merking - net-widening og feedback-løkker

Som vist tidligere i avhandlingen er ikke alle sider ved den praktiske gjennomføringen av elektronisk merking klarlagt da ordningen ennå ikke er ferdig behandlet på politisk hold. Jeg vil allikevel trekke noen paralleller mellom Kylstad (2007) og Dypevik (2008) sitt materiale og mitt.

Også i forhold til elektronisk merking av menn som bryter kontaktforbud, vil det ligge vilkår om iverksettelse av subsidiære tiltak dersom utøver ikke følger opp vedlikehold, eller bryter kontaktforbudet. Spørsmålet blir da om det er realistisk å tro at de som vil bli elektronisk merking vil være i stand til å følge opp sine forpliktelser, og om det også blir iverksatt andre tiltak parallelt som gjør utøver i stand til å følge opp ilagte vilkår. Blant mine informanter er det bred enighet om at elektronisk merking alene ikke vil ansvarliggjøre en voldsutøver, og det er flere som påpeker utfordringer ved å overholde de vilkår som vil bli knyttet til det å være på frifot med elektronisk merking.

Jeg kan se for meg to mulige feedback-løkker. For det første: i ytterste konsekvens kan brudd eller manglende vedlikehold føre til soning i fengsel, og vi vil kanskje få flere som soner for vilkårsbrudd. På denne måten blir faren for feedback-løkker slik Cohen (1994) beskriver det større. Dypevik (2008) skriver at en fengselsstraff på grunnlag av vilkårsbrudd kanskje kan føles mer inngripende enn direkte fengsling på grunnlag av en ubetinget dom. På bakgrunn av samtaler med mine informanter, kan jeg se faren for psykiske belastninger ved ikke å ha klart å gjennomføre kontaktforbud med elektronisk merking. Hvis konsekvensen av vilkårsbrudd blir soning i fengsel, kan det da oppleves som enda et nederlag i rekken av flere for den enkelte. Samtidig *må* det foreligge klare vilkår som sikrer en troverdig og sikker gjennomføring av hensyn til kvinnene som tiltaket er ment å skulle beskytte, samt at grunnlaget for å ha et slikt tiltak bygger på at ordningen har legitimitet på samfunnsnivå.

For det andre kan det være en fare for at bruken av strafferettslig kontaktforbud kan øke på bekostning av straffeprosessuelt besøksforbud. Dette fordi man kan tenke seg at terskelen for å ilegge strafferettslig kontaktforbud vil bli lavere når vilkåret for brudd blir kontaktforbud

---

³¹ IÖV-utsluss vil si at siste del av en lengre fengselsstraff sones i hjemmet med elektronisk kontroll.

med elektrisk merking, og ikke fengsling, noe som betyr at utøver vil være på frifot med elektronisk kontroll. I høringsnotatet (2006) betegnes elektronisk merking som en form for frihetsberøvelse, men likevel en noe mindre inngripende frihetsberøvelse enn ubetinget fengsel. Dette kan være et argument for at terskelen blir lavere. Hvis innføring av elektronisk merking fører til at man merker flere fordi brudd nå ”bare” straffes med merking (og ikke bøter eller fengsel inntil 6 måneder som nå), eller at man merker menn som egentlig ikke er egnet for dette tiltaket, vil vi kunne ende opp med at flere må sone.

Flere av mine informanter snakket om at elektronisk merking vil være best egnet for dem som har mye å tape. Dette forstår jeg dit hen at de mener motivasjonsfaktoren for å gjennomføre kontaktforbud med elektronisk merking bør være høy. Dypevik (2008) skriver at konsekvensene av vilkårsbrudd kan fungere som en motivasjonsfaktor – altså sier også hun indirekte at høy motivasjon er en forutsetning for at slike tiltak skal fungere. Faren kan da være at nederlaget blir desto større hvis man ikke får det til og vilkårsbrudd fører til strengere reaksjoner. Dersom feedback-løkker i form av at flere trekkes inn i straffesystemet blir en konsekvens av elektronisk merking, vil det samlede kontrollsystem vokse slik Cohen (1994) og Mathisen (2007) ser en fare for. Dette må man da vurdere opp mot at nye reaksjonsformer kan ha positive konsekvenser for utøver (Larsson, 1991) i form av at han kan fortsette jobb/skolegang, opprettholde sitt sosiale nettverk, opprettholde fritidsaktiviteter m.m. og på den måten ikke bli ”tatt helt ut” av sitt vanlige liv. Larsson (ibid) fastslår at de som har gjennomført samfunnsstraff stort sett uttrykker tilfredshet med ordningen, mens skepsis råder blant systemkritikerne.

”Det ligger som vi har sett et problem i analysene av alternativer ved at de oftest har foregått på strukturelt nivå, den enkelte dømte blir igjen satt utenfor, hans stemme blir ikke hørt. Hvis vi ikke tar deres hverdagsvirkelighet alvorlig er vi ikke stort bedre enn de vi selv kritiserer (Larsson, 1991, s 199).

8.3.4 Hvor fører nye eller alternative straffformer oss?

Ved bruk av alternative straffemetoder som hjemmesoning med elektronisk merking, ønsker man å straffe, men uten at straffegjennomføringen skal ha fengselets negative implikasjoner. Ved bruk av alternativer til rettsapparatet, som konfliktråd, ønsker man også å straffe, men på en måte som baserer seg på å gjenopprette den skaden som har skjedd - også kalt restorative justice eller gjenopprettelsesrett på godt norsk. Erfaringer fra andre land vise i følge Dullum (1996) at lovbrudd som behandles mildt i rettssystemet, kan medføre mer omfattende reaksjoner etter behandling i konfliktråd. Hun viser til saker der lovbryster i sin iver etter å bli

ferdig med saken aksepterer å betale erstatningsbeløp som er helt ut av proporsjoner. Ut fra disse erfaringene kan man si at restorativ justice kan medføre en utvidelse og skjerpelse av så vel straffenivået som kontrollnettet. Hvis dette igjen fører til at de som har godtatt høye bøter ikke klarer å innfri sin gjeld, og saken kommer opp igjen, er vi kanskje i en situasjon der vi kan ane omrisset av feedback-løkker slik Cohen (1994) beskriver det. Retorikken rundt innføring av elektronisk merking har elementer man finner igjen knyttet til restorative justice. Ut fra en rettferdighetstankegang ønsker man også ved elektronisk merking å legge byrden av merkingen på utøver. Kontrolltiltaket som sådan handler imidlertid ikke om restorative justice.

Dersom vi aksepterer at alternative og nye metoder å straffe på fører til at kontrollen eser, vil flere bli fanget inn og underlagt statens kontroll. Tanken som i utgangspunktet var avledet av et ønske om å lede saker vekk fra det tradisjonelle strafferettssystemet, har i stedet ført til at flere defineres som avvikere og at flere blir kontrollert. Resultatet er at heller enn å minske antall mennesker som havner i straffesystemet, har antallet økt (Dullum, 1996). Det har også vært rettet kritikk mot at alternativene til tradisjonell straff i enkelte tilfeller har vært verre enn de tiltakene man ønsket å avskaffe (ibid). En annen kritikk er at de i stedet for å være et reelt alternativ, kan bli absorbert inn i det eksisterende systemet og bli en del av det tradisjonelle rettsapparatet. Samtidig viser dette at også forsøk på å gi bedre soningsvilkår for straffedømte kan innebærer inngripende konsekvenser for den straffedømte. I forhold til elektronisk merking har hensikten vært å øke kontrollnivået fra myndighetens side. Dette kan innebære at utøvere som tidligere kun hadde blitt idømt kontaktforbud uten overvåkning, etter lovendringen vil kunne underlegges overvåkning i tillegg til kontaktforbudet. Man kan da si at det vil være snakk om en tilsiktet skjerpelse.

I forhold til teorier og annen relevant forskning har jeg vist en fare for to mulige feedback-løkker. For det første at brudd på kontaktforbud eller manglende vedlikehold av utstyr kan føre til soning i fengsel. Hvis det skjer kan vi kanskje få flere som soner for vilkårsbrudd. For det andre en fare for at bruken av strafferettslig kontaktforbud kan øke på bekostning av straffeprosessuelt besøksforbud. Som vist vil også utøvere som tidligere *bare* er idømt kontaktforbud uten overvåkning, etter lovendringen kunne bli underlagt overvåkning i tillegg til kontaktforbudet. Man kan da si at det vil være snakk om en tilsiktet skjerpelse fordi utøver ilegges en kontroll i tillegg til den han ellers ville fått.

8.4 Stigmatisering og stempling

Som fremstillingen tidligere har vist, er flere informanter, og spesielt utøverne, opptatt av at elektronisk merking kan bidra til å forsterke stigmatiseringen for utøverne. Stigmaeffekten kan knyttes til merkingen i seg selv, men den kan også knytte seg til handlingene som fører til at menn som utøver vold blir definert som avvikende. Det vil si at man kan hevde at det ikke er tiltaket i seg selv som er stigmatiserende, men handlingen som fører til at en person iføres elektronisk merking som er stigmatiserende. En informant sier:

”Altså... den elektroniske merkingen vil føre til at folk kanskje kan se at du er voldsutøver og sånne ting, men problemet ligger kanskje i de bildene vi har av voldsutøvere og... at det er de som er stigmatiserende og ikke selve merkingen”.

Dette berører spørsmålet om hvordan noen blir definert som avvikere. For det første må en bestemt type atferd defineres som avvikende, en definisjon som i stor grad er sosialt bestemt og som kan variere i ulike tider, fra samfunn til samfunn, fra gruppe til gruppe og fra situasjon til situasjon. Denne avhandlingen tar utgangspunkt i en gruppe som formelt er definert som avvikere ved at samfunnet har bestemt at vold i nære relasjoner ikke er akseptabel atferd. Når noen bryter reglene for akseptabel atferd, bli personene som utfører handlingene kategorisert som avvikere og stemplet. I den teoretiske drøftingen vil jeg vise hvordan samfunnet definerer avvikere - fra Goffman og Becker og frem til nyere tid. Jeg vil også berøre forutsetninger for at stigma skal virke.

8.3.1 Erving Goffman

Goffman (1975) forklarer i sin bok ”Stigma” hvordan mennesker ut fra synlige trekk vurderer hverandre og ut fra disse vurderingene danner seg oppfatninger om et menneskes karakter. Han beskriver hvordan mennesker gjøres til stereotyper på grunn av stigma, og forklarer begrepet på følgende måte:

"Begrebet stigma vil altså her blive anvendt til at betegne en egenskap, der er dypt miskrediterende, men det skal understreges, at det, der virkelig er brug for, er ikke så meget et sprog, der lægger vægt på egenskaber, som et sprog, der fremhæver relationer. En egenskap der stempler (stigmatiserer) den ene type bærer kan hos en anden tjene som en bekræftelse på dennes normalitet" (Goffman, 1975, s. 15).

Stigma er i følge Goffman noe som hefter ved et menneske, og som gjør dette mennesket mindre verdt, og stigmaet består av en spesiell relasjon mellom en egenskap og en stereotyp klassifisering av mennesker. I følge Johansen (2007) problematiserer ikke Goffman det at man kategoriserer mennesker og betegner noen som avvikere og andre som normale. Han tar det nærmest for gitt at det er sånn.

Goffman (1975) opererer med tre ulike former for stigma: fysisk avvikende trekk ved kroppen, avvikende holdninger og trekk som for eksempel viljesvakhet, homofili, eller politisk radikale oppfatninger, eller det han kaller stammestigma – rase, nasjonalitet og religion. Et stigma er sosialt konstruert, hvilket vil si at en egenskap blir stigmatiserende fordi det sosiale miljøet anser egenskapen som stigmatiserende for akkurat denne type person. Som nevnt vil hva som er stigmatiserende varierer i ulike kulturer, i ulike sosiale miljøer, og til ulike tider.

Han ser også på hvordan ”normale” typisk ter seg mot stigmatiserte ved at de betrakter den stigmatiserte som mindreverdige, diskriminerer den stigmatiserte, konstruerer teorier om hva som generelt gjelder for folk med dette stigma, og bruker nedsettende betegnelser om den stigmatiserte. Den stigmatiserte tillegges også et sett av andre dårlige egenskaper i tillegg til det nedverdiggende stigmaet, og det konstrueres ideer om at den som rammes av stigmaet selv er skyld i det.

Noen bærere av stigma kan overse sitt stigma og ikke la seg affisere av det, mens noen få stigmatiserte ikke selv er klar over at de er stigmatisert. Men de fleste vet om sitt stigma og har opplevd forskjellige former for avvisning og ringeakt. De kan da forakte seg selv på grunn av sitt stigma, eller være skamfulle over det og dypest sett ønske det bort.

Å være bærer av et stigma medfører at en person tar i bruk ulike strategier for å gjøre sin situasjon enklere. Goffman fremsetter ulike teorier for å forklare hvordan mennesker samhandler når et individ har trekk som gjør at vedkommende kan plasseres i en avvikskategori. Han beskriver hvordan den stigmatiserte bør gjøre situasjonen i møte med ”normale” enklere ved å dra oppmerksomheten vekk fra stigmaet slik at interaksjonen mellom dem blir lettere. Han beskriver også ulike måter den stigmatiserte kan forholde seg til sitt stigma på – for eksempel ved å rette opp eller fjerne avviket ved en plastisk operasjon, legge om dialekten eller vise at stigmaet ikke hemmer en og ikke er en byrde. Vedkommende kan gjerne selv påpeke sitt stigma, eller leve opp til den rollen som forventes av en, men *ikke* fornekte sitt stigma.

Man kan si at personer som begår vold i nære relasjon gjennom sitt handlingsmønster gir uttrykk for holdninger til vold som strider med normen i samfunnet generelt. Gjennom normbruddet blir denne gruppen påført sitt stigma.

Når det gjelder måten de stigmatiserte skal bære sitt stigma på, opplever jeg Goffmans behandling av stigma som distansert, og med lite følelsesmessig engasjement i forhold til de stigmatiserte; et syn jeg finner støtte for i en artikkel av Nicolay Johansen (2007). Goffman gir i stor grad uttrykk for at det er de stigmatiserte sitt ansvar å oppføre seg på en måte som gjør det lettere for de ”normale”³² å omgås dem. Det forventes at den stigmatiserte spiller sin rolle, kjenner sin plass, og passer på hvordan han oppfører seg. Som et eksempel på hvordan Goffman ”unnskylder” de normale, vil jeg vise til et sitat Johansen (ibid.) bruker i sin artikkel. Sitatet beskriver hvordan de stigmatiserte bør behandle de normale:

”Normale mener egentlig ikke noe vondt; og når de gjør det, er det fordi de ikke vet bedre. De skal derfor taktfullt rettledes til å oppføre seg bedre. Slengbemerkinger og taktløsheter skal ikke besvares. Man skal enten overhøre dem eller vennlig opplyse om hvordan man ter seg, gjennom å stillferdig opplyse vedkommende, punkt for punkt, om at stigmatiserte til tross for sin fremtoning, faktisk er fullverdige mennesker” (Goffman, 1995, s. 141, I: Johansen, 2007, s. 94).

Målsettingen for voldsutøver bør være å innse følgende av sitt normbrudd med sikte på å oppnå et endret handlingsmønster. Ikke å opptre på bestemte måter i den hensikt å redusere ubehaget for omgivelsene ved det å omgås en person som har begått vold. Goffmans ”anbefalinger” i forhold til hvordan de stigmatiserte bør behandle de ”normale”, viser liten forståelse for marginaliserte gruppers posisjon i samfunnet.

8.3.2 Howard Becker

Becker er den som primært har gjort stemplingsperspektivet kjent innen kriminologien med boka ”Outsiders” fra 1963. Innholdet i boka kan kort sammenfattes i 4 punkter. For det første hevder Becker at samfunnet skaper avvikere ved å ha regler avvikeren bryter, for deretter å ilegge ham sanksjoner. Becker mener ikke med dette at et menneske bare begår kriminelle handlinger etter først å ha blitt stemplet som avvikler. Hans budskap er at opplevelsen av å bli avslørt som lovbrøtner representerer et avgjørende skritt i forhold til å utvikle en avvikende identitet, som igjen kan føre til en avvikerkarriere. For det andre påpeker Becker at ikke alle avvikende handlinger blir definert som avvikende og omvendt. Denne observasjonen innebærer at noen bryter lover og regler uten å bli utsatt for sosial kontroll, mens andre blir utsatt for sosial kontroll uten å ha brutt lover og regler. Hvorfor det forholder seg slik er knyttet til at ikke bare lovbrøtnerens handlinger og egenskaper er avgjørende for om han blir stemplet eller ikke, men også egenskaper ved de som står for kontrollen. På grunnlag av denne observasjonen mener Becker at forskning rundt sosiale avvik ikke bare må fokusere på

---

³² Goffman betegner de som ikke er stigmatiserte som normale uten at han setter normale i hermetegn.

den enkelte avviker, men på hele kontrollsystemet. Dette er det tredje budskapet i boken hans; kriminologer bør altså ikke bare studere de kriminelle, men også rettssystemet, politiet, hvordan avvikere velges ut, og konsekvenser av rettslige sanksjoner. Det fjerde budskapet er at verken formelle eller uformelle regler er absolutte, men del av en stadig pågående prosess som foregår i samfunnet.

Mye av Becker drøftelse dreier seg etter min oppfatning om to sentrale spørsmål. For det første hva som gjør en handling avvikende, og for det andre hvilke konsekvenser det har for gjerningsmannens fremtidige avvik at en handling stemples som avvikende. Det sentrale budskap i boka er at det å bli oppdaget og betraktet som avvikler av andre, er et avgjørende trinn i utviklingen av en avvikskarriere. Dette betyr at det å bli pekt ut som avvikler kan bidra til å skyve en person lengre ut i samfunnets ytterkant enn han ellers hadde kommet. Becker definerer avvik på følgende måte: *"Deviance is not a quality that lies in behavior itself, but in the interaction between the person who commits an act and those who respond to it"* (Becker, 1963, s.14).

Becker tar utgangspunkt i at det å få et offisielt avviksstempel av for eksempel domstolen, får vidtrekkende konsekvenser ut over det at domstolen fastslår at man har gjort seg skyldig i en bestemt lovovertrødelse. Når personen er stemplet som kriminell, vil det være denne egenskapen omgivelsene (og kanskje også individet selv) betrakter som den viktigste. Becker bruker begrepene hoved- og bistatus for å forklare denne konsekvensen av stigma. Dersom en persons hovedstatus er lege, vil det i kjølvannet av denne statusen følge forventninger om at personen er kunnskapsrik, respektabel, ha god økonomi, og være moralsk høyverdig. Disse forventede egenskapene utgjør hans bistatus. Er derimot personens hovedstatus kriminell, blir hans bistatus upålitelig, farlig, og tyvaktig. Becker hevder at dette fører til en slags selvoppfyllende profeti. Ved å bli sett på som generelt avvikende, vil en rekke mekanismer bidra til at personen blir formet i tråd med det bildet andre har av ham – noe som igjen vil føre til negative konsekvenser som utstøtelse. I neste omgang kan en følge av å bli utstøtt fra det konvensjonelle samfunn, være tilknytning til en avvikskultur. Denne tilknytningen gir avvikeren en sosial tilhørighet som det konvensjonelle samfunn nekter ham.

I forhold til Beckers spørsmål om hvilke konsekvenser det har for gjerningsmannen å bli stemplet som avvikler, vil jeg trekke noen paralleller til menn som utøver vold i nære relasjoner. Når samfunnet definerer vold i nære relasjoner som en avvikende handling, og

definerer den som utøver volden som voldsmann, blir dette utøvers hovedstatus. Med hovedstatus voldsmann, følger en rekke negative karaktertrekk som vil utgjøre utøvers bistatus. På grunnlag av hvordan jeg forstår Becker vil det ikke være rom for et mer differensiert bilde av avvikerer, og hans eventuelle andre gode egenskaper som at han for eksempel er en dyktig snekker, vil overskygges av en negativt ladet hovedstatus som voldsutøver. En følge av å bli stemplet som avviker er at utøveren, som er en dyktig snekker, vil risikere å ikke få jobb fordi han slår kona. Ingen vil ansette en voldsmann. Flere av mine informanter påpeker denne stigmaeffekten, og som utøverne selv sier i intervjuene, frykter de at de fleste rundt dem vil overse at de i tillegg til å ha utført handlinger de skammer seg over, også kan ha gode egenskaper. Avvikerstempelet vil derfor skyve dem ut i samfunnets ytterkant ved at de mister tilhørigheten til arbeidslivet, opplever at venner snur ryggen til dem, og mister noe av tilknytningen til familien.

I forhold til å ta i bruk elektronisk merking vil man kanskje prøve å redusere noe av den negative effekten som følger med avviksstempelet ved at utøver kan fortsette i jobben, og delta i de fleste aktiviteter han har deltatt i tidligere. Selve merkingen kan skjules under klær, og trenger ikke være synlig for alle som ser ham, og han kan velge å unngå situasjoner og aktiviteter der merkingen vil synes. Samtidig har vi sett at merkingen i seg selv kan bli en påminnelse for utøver om den handlingen han har begått og samfunnets fordømmelse av den. På denne måten kan merkingen forsterke den stempelingseffekten som følger av å være domfelt for vold i nære relasjoner.

8.3.3 I nyere tid

I nyere kriminologiske debatt er hvorfor visse former for atferd defineres som avvikende, og hvordan utvelgelsen av avvikerne foregår sentrale spørsmål. I forhold til stigmatisering er det tre spørsmål som peker seg ut; Hva er det som gjør at enkelte personer eller grupper stemples som avvikere, hvilke reaksjoner blir avvikerne møtt med, og hvordan påvirkes avvikernes selvoppfatning av omverdenens reaksjoner. Med utgangspunkt i disse spørsmålene, vil jeg ta utgangspunkt i Hauge (1997 og 2001). Hauge (1997) beskriver begrepet stigma som:

”... et vanærende merke eller stempel – først de brennmerker som ble anvendt overfor forbrytere, og senere den usynlige merkingen som består i at noen utpekes som vanæret. Det er særlig i denne siste betydningen at begrepet stigmatisering benyttes innenfor kriminologi og andre samfunnsvitenskaper” (ibid, s. 374).

Hauges beskrivelse dekker både en historisk forklaring på hva stigma var, og nåtidens forståelse av begrepet. I forhold til nåtidens forståelse uttrykker Christie omtrent samme forståelse: *”Stigma er i kriminologien betegnelse på slikt som kleber ved en lovovertreder etter at samfunnskontrollørene har satt sitt stempel på ham”* (Christie, 1982b, s. 127).

Begrepene stempling og stigmatisering blir ofte brukt om hverandre. Hauge (1997) differensierer begrepene på denne måten: *”... stempling innebærer at man defineres som avviker av andre, mens stigmatisering innebærer at man opplever seg selv som avviker og går inn i avvikerrollen”* (Hauge, 1997, s. 374). Hauge mener altså at stempling er den prosessen som leder frem til at en person utpekes og merkes, mens stigmatisering betegner den prosessen som fører frem til at den stemplede *”overtar de kjennetegn som karakteriserer dem som er vanæret”* (ibid.).

Edwin Lemert (i Hauge 1997 og 2001) er opptatt av hvorfor noen går inn i avvikerrollen i stedet for å kjempe for å opprettholde sitt selvbylde som ”normal”. Hans forklaring er at det er lettere å godta seg selv som avviker enn og *”insistere på å beholde sin normalitet”*³³ (1997, s. 380). Dersom man definerer seg selv som avviker slipper man de nederlag og negative sanksjoner man kan møte når man søker innpass blant de ”normale”, og man kan i stedet oppnå innpass og aksept i grupper av likesinnede. Man kan også slippe skyldfølelse ved at man lever som man gjør, og bli immun mot negative sosiale sanksjoner man møter på grunnlag av avviket.

Hauge (1997) hevder at den mest formaliserte stemplingsprosessen skjer innen strafferettssystemet. Ut fra hans eksempler vil jeg si at forutsetningen for å bli stemplet som kriminell er at domstolen bestemmer at man har begått en handling som er definert som et lovbrudd. Innen psykiatrien har man også systemer for stempling av avvikere, men disse er i større grad skjønnsmessige. Utenfor rettssystemet og psykiatrien er definisjonene av avvik enda mer uklare. Med dette utgangspunktet kan man kanskje si at menn som utøver vold i nære relasjoner blir dobbelt-stigmatisert fordi de handlingene de utfører blir stemplet som avvikende av både psykiatrien og rettssystemet. Av rettssystemet fordi norsk lov fastslår at vold i nære relasjoner er en straffbar handling, av psykiatrien fordi man i behandlingen av voldsutøvere behandler avvikende trekk ved utøvers personlighet.

---

³³ I Hauge står normalitet i hermetegn.

Hauge (2001) skriver også at avvik ikke er *”en egenskap ved selve atferden, men noe som blir tillagt atferden av andre. Det er først når atferden defineres som avvikende at den blir avvikende”* (ibid, s. 100). Når handlinger defineres som avvikende, stemples personen som utfører handlingene som avviker.

I kriminologisk perspektiv kan dette i følge Hauge (2001) bety at det å bli utpekt som kriminell vil endre en persons selvbilde slik at han etter hvert også vil begynne å oppfatte seg selv som kriminell. Dette kan i neste omgang bety at motforestillingene mot kriminalitet vil forsvinne (ibid). I forhold til vold i nære relasjoner og voldsutøvere har det skjedd en endring fra at menn hadde rett til *”å holde kustus på”* både kone og barn ved bruk av fysisk avstraffelse uten at noen stemplet denne atferden som avvikende, til at fysisk avstraffelse av kvinner og barn nå defineres som lovbrudd, og at samfunnet finner nye måter – som elektronisk merking – for å gi uttrykk for at de ikke aksepterer denne atferden. Vi ser også at mansrollen har endret seg blant annet som følge av økt likestilling, noe som igjen kan føre til at menn som slår oppfatter at andre ser på dem som avvikere, og at de i neste omgang begynner å se på seg selv som avvikere.

Når en person defineres som avviker vil det virke inn på hvordan han oppfattes og hvordan vi opptrer overfor ham. Straffedømte vil for eksempel som regel ha problemer med å skaffe seg arbeid, bolig og få innpass i sosiale grupper (Hauge, 1997 og 2001).

”Å leve med stampelet som avviker – og samtidig se på seg selv som et vanlig menneske på lik linje med andre – er ikke enkelt. De som er stemplet vil derfor lett kunne overta omverdenens definisjon av dem selv som avviker” (Hauge, 1997, s. 379).

Utøverne jeg snakket med uttrykker seg i tråd med Hauges synspunkt. Som fremstillingen tidligere har vist gir de uttrykk for at de ser ned på seg selv, og frykter at det vil bli vanskelig for dem å like seg selv igjen.

Christie hevder at i hvilken grad stigma virker, sier noe om samfunnstype. I boka *”Hvor tett et samfunn?”* (1982b) opererer han med to ulike samfunnstyper, tette og løse, og drøfter stigmaeffekten knyttet til disse. De tette samfunnene er samfunn der partene er synlige for hverandre og avhengige av hverandre, samfunn der primærkontrollen har gode forutsetninger for å virke. Løse samfunn er samfunn der synlighet og personlig avhengighet er lav, og der primærkontrollen virker dårlig. Christie hevder at stigma sier noe om hva slags samfunn vi

har – tette, gode eller løse, dårlige. Han hevder at i løse samfunn vil ikke stigma ha noen effekt fordi man alltid kan skjule seg blant fremmede, eller fordi ingen ting betyr noe. Christie spør om det er et tegn på at dette er et dårlig samfunn. I den andre type samfunn – det gode - ser vi et samfunn der det er viktig å handle på måter som ikke skaper reaksjoner som fører til stigmatisering. I denne type samfunn blir man hele tiden gradert, og ingen slipper unna med noe. Som Christie (1982b) sier, så er ingen av disse samfunnstypene særlig trivelige i sin ekstreme form, så vi må lete etter bedre løsninger. Men i denne letingen er vi kanskje mer hjulpet enn skadet av å se i øynene at visse typer stigmatisering er uunngåelig – for ikke å si ønskelig – i et velfungerende samfunn. Tidligere tiders sosiale kontroll er redusert, i alle fall mange steder, og kanskje det at samfunnet ønsker å ta i bruk tiltak som elektronisk merking er et tegn på at vi ønsker noe av denne kontrollen tilbake? Det at noen følger med og har meninger om hva man gjør, kan ha betydning for hvilke handlinger man faktisk utfører. Dette synspunktet er ikke noe argument *for* elektronisk merking, men en mulig forklaring på hvorfor behovet for nye kontrolltiltak oppstår.

I denne delen har jeg nærmet meg stigma i lys av ulike teoretikere. Mens Goffman forklarer stigma ut fra hvordan vi fra synlige trekk vurderer hverandre og definerer noen som mindre verdt, er Becker opptatt av hva som gjør en handling avvikende og hvilke konsekvenser det vil ha for avvikerens fremtidige avvik at en handling betegnes som avvikende.

Også i nyere kriminologisk forskning er man opptatt av hvorfor visse handlinger defineres som avvikende, og hvordan utvelgelsen av avvikere foregår. Hauge (1997) introduserer et skille mellom begrepene stigma og stempling, der stigma innebærer at avvikerer selv opplever seg som avviker og går inn i avvikerrollen. Christie (1982b) beskriver hvordan stigma virker i forhold til ulike samfunnstyper.

I lys av denne teoretiske drøftingen kan man se at informantenes bekymringer knyttet til stigma sannsynligvis er høyst reelle. Vi definerer handlinger og mennesker som avvikende, og det vil da være vanskelig for den stemplede og ikke selv definere seg som avvikende. Empirien viser, i tråd med teorien, at det vil være vanskelig for den stemplede å kvitte seg med sitt stigma, bli verdsatt for andre gode egenskaper, bli vist tillitt og få anledning til å begynne med blanke ark. Sagt med Christies ord, så vil stigmaet klebe ved en person samfunnet har stemplet som avviker.

Del 9: Oppsummering og avslutning

Hovedproblemstillingen i denne avhandlingen har vært å belyse hvilke implikasjoner det kan ha å innføre elektronisk merking rettet mot personer som utøver vold i nære relasjoner. Selv om jeg også har berørt implikasjoner for offeret, har hovedfokus vært rettet mot implikasjoner for trusselutøver. For å belyse hovedproblemstillingen har jeg sett nærmere på tre underproblemstillinger: For det første hva slags tiltak elektronisk merking er og hvem som er egnet for tiltaket. For det andre hvilke implikasjoner elektronisk merking kan ha for voldsutøvere, og for volds- og trusselutsatte. Den tredje underproblemstillingen innebærer å belyse om det er grunn til å tro at elektronisk merking vil føre til ansvarliggjøring av utøver, og bidra til bedre beskyttelse av ofre for vold i nære relasjoner. Avslutningsvis har jeg foretatt en overordnet teoretisk drøftelse av fire problemstillinger som har vist seg relevante på bakgrunn av de empiriske funnene. I denne drøftingen har jeg for det første belyst i hvilken utstrekning denne kontrollformen kan sies å ha panoptiske trekk, samt belyst makten og disiplineringen i måten kontrollen foregår på. For det andre har jeg drøftet hvorvidt terskelen for å innføre et kontrolltiltak som elektronisk merking er blitt lavere som følge av en utvikling i retning av overvåkningssamfunnet. Den tredje drøftingen omhandler hvorvidt innføringen av elektronisk merking vil innebære en risiko for at kontrollen eser. Den siste knytter seg til stigma- og stempingsteori. I denne drøftingen har jeg belyst hvordan samfunnet definerer avvikere, samt forutsetninger for at stigma skal virke.

9.1 De viktigste funnene

Fremstilling har vist at det er ulike oppfatninger knyttet til hva slags type tiltak elektronisk merking er ment å være. Dette må ses i sammenheng med at det pr. i dag ikke foreligger en klar oppfatning av hva elektronisk merking er ment å være. I forslag om lovendringer knyttet til elektronisk merking (Høringsnotat, 2006) er tiltaket presentert både som et mulig straffetiltak og som et straffeprosessuelt tiltak. Departementet konkluderer med at de anbefaler elektronisk merking som er straffetiltak, men siden saken ikke er ferdig behandlet vet man foreløpig ikke hva utfallet vil bli.

Elektronisk merking ikke nødvendigvis mindre inngripende enn fengsel

Refleksjonene fra informantene har vist at dette virkemiddelet kan vurderes på ulike måter. Noen ser tiltaket som en straff og noe de ønsket å unngå. Imidlertid har vi også sett at enkelte faktisk ville foretrekke fengsel. Det er altså ikke slik at elektronisk merking uten videre vil

være å foretrekke fra utøvernes side. Å være i frihet uten å oppleve full frihet kan av noen oppleves som mer belastende enn å være fratatt full frihet i en periode.

Ulike syn på om elektronisk merking vil virke forebyggende

Når det gjelder en mulig forebyggende effekt har vi sett at flere av informantene mener at det å vite at politiet vil kunne oppdage og få bevis på brudd på kontaktforbud, kan virke som en effektiv sperre mot å bryte det. For andre, som ikke tenker rasjonelt og hvor handlingen er impulsiv, vil det ikke bety noe fra eller til om de er merket eller ikke. Det er enighet om at en forutsetning for at merking skal virke forebyggende, er at systemet er så godt at utøver vet han har liten mulighet til å greie å nærme seg offeret uten å bli oppdaget og stanset. Det er også enighet om at jo mer utøver opplever at han har å tape ved å bli tatt for brudd på kontaktforbud, jo større sannsynlighet er det for at han vil overholde forbudet. Informantene synes ikke elektronisk merking er et egnet tiltak for alle (jf. neste punkt).

Elektronisk merking – lite egnet for noen grupper utøvere

I hovedsak ser vi at informantene støtter departementets uttalelser i forhold til at tiltaket *ikke* er egnet for alle, og at noen utøvere kanskje er for farlige. Noen frykter at ikke alle menn har den selvkontrollen som kreves for å holde avstand til den tiltaket er ment å beskytte, og at ”de farligste” vil handle uten tanke for eventuelle negative konsekvenser for dem selv. Flere mener også at tiltaket ikke egner seg for mennesker med rusproblemer eller paranoia.

Elektronisk merking vil ikke uten videre ansvarliggjøre utøver

Det er delte oppfatninger blant informantene i forhold til om elektronisk merking vil bidra til å ansvarliggjøre utøver og forskyve noe av belastningen fra offer til utøver. Utøverne tror ikke at det å bli elektronisk merket vil føre til at menn blir ansvarliggjort. De hevder at for dem selv ville elektronisk merking virke ansvarliggjørende, men for mange andre trusselutøvere tror de merking vil virke mer provoserende enn ansvarliggjørende. Andre er mest opptatt av signaleffekten av elektronisk merking, men er skeptiske til tiltakets ansvarliggjørende virkning på individnivå.

Kan gi økt trygghetsfølelse, men vil ikke beskytte mot alle typer brudd på kontaktforbud

Fremstillingen viser også at det er grunn til å tro at elektronisk merking vil kunne gi økt trygghetsfølelse for kvinnene, og dermed økt livskvalitet. Samtidig påpeker flere det problematiske ved at kvinnene kanskje vil ha problemer med å stole på det tekniske utstyret,

og på at mannen følger opp sine forpliktelser. Intervjumaterialet indikerer også en klar begrensning i forhold til at elektronisk merking ikke vil beskytte mot de vanligste bruddene på kontaktforbud. Materialet gir likevel ikke grunn til å frykte at elektronisk merking vil føre til falsk trygghet.

Ansvar for egen trygghet vil fortsatt hvile på den trusselutsatte

Mange av informantene er usikre på om kvinnene vil oppleve at belastningen på dem blir mindre ved at mannen blir elektronisk merket. Flere hevder at det i praksis vil være mer snakk om en prinsipiell enn en praktisk forskyving av belastning og ansvar. Utviklerne påpeker at de tiltakene man hittil har satt inn for å beskytte ofre for vold i nære relasjoner, har medført begrensninger i de voldsutsattes liv. Det vi nå ser, er en dreining i retning av at man på samfunnsnivå i større grad ønsker at tiltak skal rette seg mot utøver - noe som er prinsipielt riktig da det er utøveren av voldshandlingen som er ansvarlig for behovet for beskyttelse. Ut fra informantenes synspunkter kan vi si at det på individnivå er en risiko for at den kontrolltiltaket er ment å beskytte, ikke fratras noen belastning, men heller pålegges en tilleggbelastning gjennom å måtte bære en mottaker knyttet opp mot dette nye virkemiddelet. I så fall vil den voldsutsatte nok en gang bære belastningen av utøverens handlinger.

Elektronisk merking – en rettferdig reaksjon?

Som fremstillingen har vist er det noe uenighet om hvorvidt konsekvensene av å bli merket er rettferdige og akseptable, eller urettferdige og for belastende. Flere sier imidlertid at de som vil bli merket selv har satt sine rettigheter til side når de har utført handlinger som medfører at de blir ilagt et forsterket kontaktforbud, og at det da er like rettferdig som en fengselsstraff. Forutsetningen for at det skal oppleves som rettferdig er, at tiltaket ilegges på grunnlag av en dom.

Et annet aspekt ved rettferdighetstenkningen knytter seg til hvem som skal merkes. Det er argumenter som taler både for og mot hvorvidt alle som bryter et strafferettslig kontaktforbud automatisk bør merkes, eller om det bør ligge en vurdering til grunn for merkingen. Flere informanter mener det vil oppleves mer rettferdig hvis man merker alle. Denne formen for rettferdighets- og likebehandlingstenkning, bygger på en tanke om at individuelle hensyn må settes til side for å oppfylle en kollektiv rettferdighetsfølelse. En slik tenkning kan føre til at man lager regler som er enkle å håndheve, men som kanskje ikke fører til ønskede virkninger.

Å forsterke et normativt forbud på samfunnsnivå, kan virke utstøtende på individnivå

Som vist er det bred enighet om at elektronisk merking vil bidra til en sterkere fordømmelse av både vold i nære relasjoner og voldsutøvere. Det positive ved dette er at tiltaket bidrar til å markere at denne volden, på lik linje med annen vold, er et samfunnsproblem. Det negative er at vi gjennom å stemple voldsutøveren risikerer at han havner enda mer på "sidelinjen" enn han er. Hvis vi ved å merke utøverne bidrar til å forsterke stigmatiseringen av enkeltmennesket, blir også veien tilbake til et normalt liv lengre. Utøveren frykter forakt fra andre, men det de frykter mest er konsekvensen av forakt for seg selv.

Elektronisk merking må kombineres med andre tiltak

Som tidligere vist er det bred enighet om at elektronisk merking alene ikke er nok, og informantene ser behov for andre tiltak rettet mot både utøver og ofre for vold i nære relasjoner. Mange etterlyser behovet for gode behandlingstilbud for utøverne. Informantene sier også at vi må tenke helhetlig, og ta i bruk flere tiltak som kan støtte opp om hverandre. For eksempel sier flere at voldsalarm og elektronisk merking sammen vil virke positivt forsterkende i forhold til å øke den voldsutsattes trygghet.

Panoptiske trekk ved elektronisk merking

I avhandlingen har jeg i den teoretiske drøftingen argumentert for at elektronisk merking har panoptiske trekk gjennom at overvåkeren er skjult for den som overvåkes, og at kontrollen virker automatisk ved at den overvåkede i prinsippet overvåkes kontinuerlig. Fordi den overvåkede ikke vet når han observeres og ikke, vil kontrollen virke også i den perioden hvor overvåkning ikke finner sted. På denne måten fremmes individets selvkontroll.

Lavere terskel for innføring av nye kontrolltiltak?

En utvikling i retning av økt overvåkning generelt i samfunnet kan ha bidratt til å senke motforestillingene mot elektronisk merking. Samtidig er det fortsatt en ambivalens mot overvåkning i samfunnet. Terskelen for å innføre overvåkning er også høyere i den private sfære enn i den offentlige. De generelle motforestillingene i befolkningen reduseres imidlertid når den som overvåkes har gjort seg "fortjent" til overvåkingen.

Bruk av elektronisk merking kan medføre at kontrollen eser

I forhold til faren for at kontrollen vil ese, frykter mange at det å ta i bruk overvåkning i stadig større utstrekning, vil senke terskelen for å overvåke nye grupper. I den teoretiske drøftelsen

har jeg argumentert for at det foreligger en risiko for at kontrollen eser ved innføring av elektronisk merking. Elektronisk merking vil medføre overvåkning. For utøver som tidligere *bare* ble ilagt kontaktforbud, ville det innebære å være på frifot uten overvåkning. Men dersom utøver blir ilagt kontaktforbud med elektronisk merking, vil han bli overvåket uansett hvordan han oppfører seg. Utøver ilegges altså en kontroll i tillegg til den han ellers ville fått. I den teoretiske drøftingen har jeg videre pekt på to mulige feedback-løkker: For det første at brudd på kontaktforbud eller mangel på vedlikehold vil føre til at vi får flere som soner for vilkårsbrudd. For det andre at terskelen for å ilegge strafferettslig kontaktforbud kan bli lavere når brudd straffes med elektronisk merking, og ikke fengsling.

Stigma og stempling

Avslutningsvis har jeg vist at mange informanter er opptatt av at elektronisk merking kan bidra til å forsterke stigmaeffekten. Noen trekker frem at det kanskje ikke er tiltaket i seg selv som er stigmatiserende, men handlingene som fører til at noen vil bli merket. I den teoretiske drøftingen viser jeg hvordan samfunnet definerer avvikere, samt forutsetninger for at stigma skal virke. Empirien viser, i tråd med teorien, at det vil være vanskelig for den stemplede å kvitte seg med sitt stigma, bli verdsatt for andre gode egenskaper, bli vist tillitt og få anledning til å begynne med blanke ark.

9.2 Avsluttende refleksjoner

Avslutningsvis vil jeg kort reflektere rundt innføring av et tiltak som elektronisk merking. Pr. i dag vet vi ikke hva innføring av elektronisk merking vil innebære for volds- og trusselutøvere. For enkelte kan tiltaket innebære en mulighet til å fortsette å være en del av samfunnet, og man kan tenke seg at tiltaket kan redusere noen av de negative effektene av fengsel. Samtidig er det betenkeligheter knyttet til å innføre et slikt tiltak. Vi har sett at elektronisk merking har elementer av disiplinering som har inngått i den historiske utviklingen av disiplineringsteknikker. Man bør derfor ikke overse at dette faktisk er et disiplinerende kontrolltiltak. Det man kan fastslå, er at tiltaket har en viktig prinsipiell betydning i og med at det markerer et skifte av fokus i retning av at man nå ønsker å ansvarliggjøre utøver.

Før jeg startet arbeidet med avhandlingen, synes jeg elektronisk merking var en strålende idé, men i dag er jeg mer usikker. Det er knyttet stor usikkerhet til hvordan ordningen vil fungere, og bred enighet om at elektronisk merking alene ikke vil representere noen garanti mot brudd

på kontaktforbud. Menn som virkelig ønsker å skade en kvinne de har en nær relasjon til, vil sannsynligvis ikke la seg stoppe av at de er elektronisk merket. Dette er en begrensning som gjelder også i forhold til andre forebyggende tiltak som for eksempel mobil voldsalarm.

I løpet av samtalene med informantene og den tiden jeg har jobbet med avhandlingen, har jeg i stadig større grad begynt å tenke at dette dreier seg om et tiltak man ønsker å ta i bruk overfor skadde menn som egentlig trenger hjelp. Samtidig er det ingen tvil om at volds- og trusselutsatte kvinner trenger bedre beskyttelse. Noen menn vil som sagt være for farlige til at vi kan stole på at merking vil føre til at de holder avstand, andre ville holdt avstand med kontaktforbud og kanskje en advarsel. Det eneste som kan løse problemet med vold i nære relasjoner er at voldelige menn slutter å slå. På bakgrunn av intervjuene, og faglitteratur på feltet, tror jeg mange menn kan få hjelp gjennom terapi. Jeg har derfor begynt å tenke at det kanskje ville vært bedre å sette inn ressurser i forhold til terapi og forebyggende arbeid i stedet for i utvikling og drift av et tiltak man i utgangspunktet ikke har så stor tro på.

Noen informanter har påpekt at forebyggende arbeid knyttet til vold i nære relasjoner bør starte i barnehage og skole med sikte på en endring av kjønnsrollene slik at menn får en naturlig respekt for kvinner. I denne sammenheng er det viktig å tenke på at forebygging kan ha ulike tidsperspektiver. Man kan tenke langsiktig forebygging for å motvirke at noen i det hele tatt begår vold, eller man kan tenke forebygging, eller kanskje det å forhindre videre voldsutøvelse, i en mer akutt situasjon. For å unngå at menn utøver vold mot kvinner, må man tenke langsiktig forebygging. Mens det i forhold til elektronisk merking er snakk om et forsøk på å forhindre gjentatt vold i en akuttsituasjon. Imidlertid må ikke innføring av et slikt tiltak bli en sovepute med sikte på å innføre mer langsiktige tiltak.

Et resultat av disse tankene er at jeg på den ene siden ser på elektronisk merking som et uttrykk for et oppriktig ønske om å bedre situasjonen for voldsutsatte kvinner. På den andre siden ser jeg på tiltaket som et uttrykk for maktesløshet og et behov for å markere at samfunnet gjør noe for en utsatt gruppe. Følgende utsagn fra en informant kan underbygge risikoen for at innføring av tiltaket blir en måte å vise handlekraft på - for politikerne; Denne informanten trekker paralleller mellom bruk av overvåkningskameraer og elektronisk merking. Han sier at de som er *for* bruk av overvåkningskameraer, argumenterer for at kameraer forhindrer kriminalitet selv om en rekke studier viser at det ikke er tilfellet. Den eneste dokumenterte effekten av kameraene er at de kan bidra til at vi kan observere at en

kriminell handling skjer. Bildene kan også være til hjelp når gjerningspersonen skal identifiseres hvis bildekvaliteten er god nok. Han tror elektronisk merking på samme måte vil bli en hjelp når man skal dokumentere brudd på kontaktforbud, men at tilhengere av tiltaket vil argumentere med at tiltaket forebygger brudd på kontaktforbud, og er et nyttig hjelpemiddel i kampen mot vold i nære relasjoner – selv om senere erfaringer kanskje skulle vise noe annet.

Antall ord i avhandlingen: 51.376

Litteraturliste

Aakvaag, Gunnar C (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Oslo : Abstrakt.

Alarmbeskyttelse for voldsutsatte kvinner og eldre (1995): Oslo : Likestillingsrådet.

Alnæs, Øyvind (2006): *Fengsel – forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt? : slik de innsatte opplever det*. Oslo : KRUS. (KRUS Småskrift 1/2006).

Apenes, Georg (2000): *Panoptikon : vårt gjennomsluktige samfunn*. Oslo : Geelmuyden.Kiese.

Bakketeig, Elisiv (2001): ”Hvorfor er feltet seksuelle overgrep mot barn preget av stereotype oppfatninger?” I: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, vol. 88, nr. 4, s. 337-349.

Bakketeig, Elisiv (2006): *Mobil voldsalarm : en friere hverdag?* Oslo: Politihøgskolen. (PHS Forskning 2006: 1).

Becker, Howard S. (1963): *Outsiders : studies in the sociology of deviance*. New York : The Free Press.

Christie, Nils (1982a): *Pinens begrensning*. Oslo : Universitetsforlaget.

Christie, Nils (1982b): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.

Cohen, Stanley (1994): *Den sociale kontrolls nye former : kriminalitet, straf og klassifisering*. København : Hans Reitzels Forlag.

Dalen, Monica (2004): *Intervju som forskningsmetode : en kvalitativ tilnærming*. Oslo : Universitetsforlaget.

Dullum, Jane (1996): *Konfliktene*. [Oslo] : Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.

Dypevik, Lena Marita (2008): *Ansvarliggjøring i en kontrollert hverdag : en kvalitativ studie av lekmannsovervåkere og domfelte innenfor soningsformen elektronisk kontroll.*

Masteroppgave i kriminologi. Oslo : Universitetet i Oslo.

Eidheim, Solgunn (2007): *Å leve på sperret adresse : en forstudie av kvinner som lever på sperret adresse grunnet vold i nære relasjoner.* Oslo: Politihøgskolen. (PHS Forskning 2007: 1).

Ekbrand, Hans (2006): *Separationer och mäns våld mot kvinnor.* Gøteborg : Göteborgs universitet. (Göteborg studies in sociology, no 28).

Elektronisk merking av voldsutøvere : pressemelding nr. 95-2006 (2006): [Oslo] : Justis- og politidepartementet. URL:

<http://www.regjeringen.no/en/dep/jd/Press-Center/pressemeldinger/2006/Elektronisk-merking-av-voldsutovere.html?id=271844> [Lesedato: 21. 11.2007].

Elektronisk overvakning vid besöksförbud [1999]: Stockholm : Brå. URL:

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Förstärka_besöksförbud.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050630/8dc2cde6fe22010c6cf4fad898810cfb/F%25f6rst%25e4rka%255fbes%25f6ksf%25f6rbud.pdf [Lesedato: 21. 08. 2007].

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (2006): Oslo : NESH.

Frazier, Patricia, Suzanne Candell, Nancy Afrikiam og Anne Tofteland (1994): «Rape survivors and the legal system.» *I: Violence and the law.* Mark Costanzo og Stuart Oskamp (eds.). Thousand Oaks: Sage Publications.

Foucault, Michel (1999): *Overvåkning og straff : det moderne fengsels historie.* 3. utg. Oslo : Gyldendal.

Fransson, Annika Pallvik (2005): *Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning*.

Stockholm : Brå. URL:

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Förstärka_besöksförbud.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050630/8dc2cde6fe22010c6cf4fad898810cfb/F%25f6rst%25e4rka%255fbes%25f6ksf%25f6rbud.pdf [Lesedato: 21. 03. 2007]

Funksjonalitet for elektronisk merking : konkurransegrunnlagets kravspesifikasjon. [Oslo] : Politiets- data og materielltjeneste, 2007.

Garland, David (1990): *Punishment and modern society : a study in social theory*. Chicago : Univeristy of Chicago

Giles-Sims, Jean (1998): "The aftermath of partner violence." I: *Partner violence : a comprehensive review of 20 years of research*. Jana L. Jasinski, Linda M. Williams (eds.). Thousand Oaks : Sage.

Goffman, Erving (1975): *Stigma : om afvigerens sociale identitet*. Copenhagen : Gyldendal.

Handlingsplan for bekjempelse av vold i nære relasjoner. [S.l.] : Bærum kommune, 2007.

Hauge, Ragnar (1996): *Straffens begrunnelser*. Oslo : Universitetsforlaget.

Hauge, Ragnar (1997): "Stempling og stigmatisering". I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red). Oslo : Pax.

Hauge, Ragnar (2001): *Kriminalitetens årsaker*. 2. utg. Oslo : Universitetsforlaget.

Høringsnotat. Forslag om endringer i straffeloven § 33 og straffeprosessloven § 181 – kontaktforbud (besöksforbud) med elektronisk merking ("omvendt voldsalarm") (2006):

[Oslo] : Justis- og politidepartementet. URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2006/Horing-Forslag-om-endringer-i-straffelov/3.html?id=271045> [Lesedato: 21.11.2007].

Isdal, Per (2000): *Meningen med volden*. Oslo : Kommuneforlaget.

- Jacobsen, Dag Ivar (2000): *Hvordan gjennomføre undersøkelser? : innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 2. utg. Kristiansand : Høyskoleforlaget.
- Johansen, Nicolay B (2007): "Stigma og den rituelle orden". I: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, nr. 1, s. 89-104.
- Kvale, Steinar (2007): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo : Gyldendal.
- Kylstad, Marianne (2007): *Hjemmesoning og elektronisk kontroll : perspektiver og utfordringer*. Masteroppgave i kriminologi. Oslo : Universitetet i Oslo.
- Larsson, Paul (1991): *Et konstruktivt onde?* Magistergrad i kriminologi. Oslo : Universitetet i Oslo.
- Larsson, Paul (1992): "*Ved alvorlige eller gjentatte brudd...*" : en undersøkelse av vilkårsbrudd under samfunnstjenestesoning. Oslo : Justisdepartementet.
- Larsson, Paul (1999): "Monstre, visst fins de." I: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, vol. 86, nr. 2, s. 105-116.
- Larsen, Ann Kristin (2007): *En enklere metode : veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. Bergen : Fagbokforlaget.
- Lindahl, Emma og Olle Westlund (2007): *Besöksförbud : de berörda och deras erfarenheter*. Stockholm : Fritzes. (BRÅ-rapport ; 2007:2).
- Lomell, Heidi Mork (2007): *Selektive overblikk : en studie av videoovervåkingspraksis*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Lundgren, Eva (2001): *Slagen dam : mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige*. Stockholm : Brottsoffermyndigheten.
- Mathiesen, Thomas (1995): *Kan fengsel forsvares?* Oslo : Pax.

Menneskerettsloven. Lov 1999-05-21 nr 30: Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett. URL: <http://www.lovdata.no/all/hl-19990521-030.html> [Lesedato: 20.07.2008]

Menns vold mot kvinner : behandlingserfaringer og kunnskapsstatus (2002). Marius Råkil (red.). Oslo : Universitetsforlaget.

Nellis, Mike (2008): "24/7/365 : mobility, locatability and the satellite tracking of offenders". I: *Technologies of insecurity : the surveillance of everyday life*. Katja Franko Aas, Helene Oppen Gundhus and Heidi Mork Lomell (red.). Oxon : Routledge Cavendish.

Orwell, George (2004): *1984*. Oslo : De norske bokklubbene.

Politiets behandling av familievoldssaker. Oslo : Politidirektoratet, 2002.

Retten til et liv uten vold : menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Oslo : Statens forvaltningstjeneste, 2003. (NOU 2003:31).

Sahlin, Ingrid (2001): "Gränskontoll och disciplin som två kontrollstrategier". I: *Materialisten*, vol 29, nr. ½, s. 119-139.

Shearing, Clifford D. (1992): "The relation between public and private policing". I: *Modern policing*. Michael Tonry and Norval Morris (red.). Chicago : Chicago University Press.

Skjølberg, Katja H-W (2000): *Voldsalarm : en programevaluering av et forebyggende tiltak mot gjentatt kvinnemishandling*. Oslo: Politihøgskolen. (PHS Forskning 2000:3).

Skjørten, Kristin (1994): *Voldsbilder i hverdagen : om menns forståelse av kvinnemishandling*. Oslo : Pax.

Skår, Frode (2006): *Det vanskelige temaet*. URL: <http://www.hedmark.org/article.aspx?m=4579&amid=30211> [Lesedato: 21.11.2007].

Soria Moria-erklæringen : politisk plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09 (2005): URL: <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/smk/rap/2005/0001/ddd/pdfv/260512-regjeringsplattform.pdf> [Lesedato 21.11.2007].

Staples, William G. (1997): *The culture of surveillance : discipline and social control in the United States*. New York : St. Martin's Press.

Stene, Reid Jone (2004): "Mange – men færre – ofre." I: *Samfunnsspeilet*, vol. 18, nr. 3, s. 32-44.

Straffeloven. Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr 10.

Straffeprosessloven. Lov av 22. mai 1981 nr 25 om rettergangsmåten i straffesaker.

Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode*. 2. utg. - Bergen : Fagbokforlag.

Ti tiltak mot vold (2006): [Oslo] : Justis- og politidepartementet. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/andre/Vold-i-naere-relasjoner/Ti-tiltak-mot-vold.html?id=416387> [Lesedato 21.11.2007].

Vendepunkt : handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011 (2008): [Oslo : Justis- og politidepartementet. URL:

<http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Handlingsplaner/Vendepunkt.pdf>

[Lesedato 18.06.2008].

Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt : en alternativ lærebok*. Oslo : Universitetsforlaget.

Young, Jock (1999): *The exclusive society : social exclusion, crime and difference in late modernity*. London : Sage publications.

Åkerström, Rolf og Rikard Stadler (2007): *Förstärkt besöksförbud genom elektronisk övervakning*. [Stockholm] : Rikspolisstyrelsen.

Vedlegg

- Vedlegg 1: Tilråding fra NSD
- Vedlegg 2: Brev til politimesteren i Asker og Bærum: ”Tillatelse til å intervju ansatte i Asker og Bærum politidistrikt”
- Vedlegg 3: Anbefalingsbrev fra veileder
- Vedlegg 4: Intervjuguider
- Vedlegg 5: Forespørsel om å delta i intervju m/samtykkeerklæring

Vedlegg1:

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Elisiv Bakketeig
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fak: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vår dato: 04.06.2007

Vår ref: 16813/KS

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 25.04.2007. Meldingen gjelder prosjektet:

16813	<i>Elektronisk merking</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Elisiv Bakketeig</i>
Student	<i>Mette Berg</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

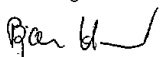
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

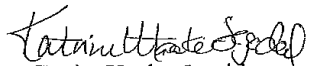
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/endringskjema>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/register/>

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.12.2008, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Katrine Utaaker Segadal

Kontaktperson: Katrine Utaaker Segadal tlf: 55 58 35 42

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Mette Berg, Damplassen 13, 0852 OSLO

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

16813

I prosjektet vil det kunne bli registrert sensitive opplysninger om at en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 b).

Prosjektslutt er angitt til 01.12.08. Senest ved prosjektslutt vil datamaterialet være anonymisert. Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken direkte gjennom navn eller personnummer, indirekte gjennom bakgrunnsvariabler eller gjennom navneliste/koblingsnøkkel eller krypteringsformel og kode. Lydopptakene slettes.

Vedlegg 2:

Politimesteren i Asker og Bærum
PB 415
1302 Sandvika

Oslo, 3.5.2007

Mette Berg
Damplassen 13
0852 Oslo

Tillatelse til å intervju ansatte i Asker og Bærum politidistrikt

Jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. I denne sammenheng har jeg behov for å intervju ansatte i Asker og Bærum politidistrikt og ber herved om tillatelse til dette.

Temaet for oppgaven er elektronisk merking av trusselutøvere som bryter besøksforbudet. Hovedproblemstillingen i min masteravhandling er å belyse hvilke implikasjoner det har å innføre en ordning med elektronisk merking av trusselutøvere. Dette innebærer en nærmere analyse av hva slags type virkemiddel elektronisk merking tar sikte på å være, hvilke konsekvenser elektronisk merking vil ha for den enkelte og å undersøke om elektronisk merking er et hensiktsmessig virkemiddel for å forebygge vold i nære relasjoner. I denne forbindelse vil det være av stor verdi å få politiets egne refleksjoner rundt dette virkemiddelet. Jeg ønsker derfor å intervju ansatte i Asker og Bærum politidistrikt som er tilknyttet eller har kunnskap om forsøksprosjektet i Asker og Bærum. Hensikten med intervjuene er å få kunnskap om de ansattes erfaringer og tanker rundt dette nye tiltaket. Hvordan spørsmålene blir utformet vil være avhengig av hvor langt forsøksprosjektet har kommet mot slutten av 2007, eventuelt i første halvdel av 2008.

Prosjektet vil følge vanlige forskningsetiske prinsipper, herunder at alle intervjuer forutsetter informantens eget samtykke, samt anonymisering av alle involverte personer. Dersom dere har ytterligere spørsmål knyttet til prosjektet kan dere kontakte Mette Berg på telefon 2319 9779, eller på e-post mette.berg@phs.no

Elisiv Bakketeig, forsker ved NOVA, er veileder for prosjektet. Hun kan nås på telefon 2254 1361 eller e-post elisiv.bakketeig@phs.no Se forøvrig vedlagt anbefaling fra veileder.

Med vennlig hilsen

Mette Berg

Vedlegg: Anbefaling fra veileder

Vedlegg 3:

Politimesteren i Asker og Bærum

PB 415

1302 Sandvika

Oslo 3. mai 2007

ANBEFALING

Jeg har vært veileder for Mette Berg på hennes masteravhandling siden februar d.å. Hennes avhandling belyser elektronisk merking av trusselutøvere ved brudd på besøksforbud.

Avhandlingen innebærer nybrotsarbeid på dette feltet og vil være et viktig supplement til den foreliggende kunnskapen om forebygging av vold i nære relasjoner. Det er av stor betydning for gjennomføring av Bergs avhandling å få anledning til å intervju ansatte i Asker og Bærum politidistrikt. Berg er ryddig og systematisk i sitt arbeid og jeg vil gi henne mine beste anbefalinger.

Med vennlig hilsen

Dr. philos Elisiv Bakketeig

NOVA

Pb 3223 Elisenberg

0208 Oslo

Vedlegg 4:

Spørsmål til utøverne

1. Kan du fortelle litt om sinneterapi?
2. På hvilken måte vil du si at sinneterapi har hjulpet deg?
3. Kjenner du til ordningen med elektronisk merking/elektroniske fotlenker?
Rent umiddelbart - hva synes du om ordningen?
4. Hvordan tror du at det ville oppleves å bære en elektronisk fotlenke?
5. Helt generelt - tror du ordningen med fotlenker vil endre folks syn på de handlingene som er grunnen til at noen må bære fotlenke?
6. Tror du at det å bære fotlenke vil kunne bidra til at menn som utøver vold og trusler vil ta ansvar for sine handlinger på en annen måte enn uten denne ordningen?
7. Hvis det var deg – ville du følt et større ansvar for de handlingene du hadde utført dersom du måtte bære fotlenke?
8. Bruk av elektroniske fotlenker vil kreve at den som er merket jevnlig må lade batteriene. Ville du opplevd dette som en ekstra belastning?
9. Elektronisk merking innebærer at bevegelsene til den som har fotlenke registreres og i prinsippet kan følges 24 timer i døgnet. Hvordan tror du denne vissheten ville oppleves?
10. Tror du det å bære elektronisk fotlenke ville ha noen konsekvenser for livet ditt?
11. Tror du det å bære fotlenke ville gjøre noe med ditt syn på deg selv? På hvilken måte?
12. Tror du det ville ha noen betydning for forholdet til omgivelsene dine – for eksempel familie, venner, arbeidsgiver, naboer – dersom de visste at du bar elektronisk fotlenke?
13. Hva tror du elektronisk merking vil bety for den som opplever seg som utsatt for vold og trusler?
14. Hvis du hadde blitt idømt fotlenke - tror du det å bære fotlenke ville påvirke ditt forhold til den du hadde utsatt for vold eller trusler om vold?
15. Hva med forholdet til dine barn?
16. Tror du eventuelle konsekvenser av å være elektronisk merket vil være merkbare i den perioden du bærer fotlenke, eller også etterpå?
17. Hvis du tenker helt generelt – tror du personer som utøver vold vil la være å gjøre det hvis de hadde en elektronisk fotlenke?
18. Bruk av fotlenker vil øke risikoen for å bli tatt for brudd på kontaktforbud. Tror du det vil bidra til forhindre slike brudd?

19. Tror du at du ville latt være å bryte kontaktforbudet hvis du bar fotlenke?
Hvis ja, hvorfor det? Hvis nei, hvorfor ikke?
20. Er det noen fare for at det å bli utstyrt med fotlenke kan virke så provoserende at det i seg selv kan bidra til økt spenningsnivå og mer vold og trusler?
21. Hva ville du si var verst – overvåkning med elektronisk fotlenke eller frihetsberøvelse i form av varetekt?
22. Er det riktig å merke en person med fotlenke for å forhindre en handling som ikke har funnet sted?
23. Synes du elektronisk merking er en rettferdig ordning?
24. For at elektronisk merking skal kunne virke forbyggende forutsetter det at den som utøver volden tenker over hva han gjør.
25. Hvordan ser du på det å utøve vold eller true med å gjøre det?
26. Hva tror du kan utløse vold i nære relasjoner?
27. Hvilke tiltak du tror du kunne bidra til å forhindre vold i nære relasjoner?
28. Bruk av terapi og bruk av kontroll er to helt ulike måter å prøve å løse et problem på.
Har du noen tanker om hva du tror virker, eller om de ulike tiltakene kunne utfylle hverandre?
29. Det har vært snakk om å kombinere fotlenker med for eksempel et samtaletilbud. Hva tror du om det?
30. På hvilken måte synes du et tiltak som elektroniske fotlenker sier noe om samfunnets syn på hvor alvorlig vold i nære relasjoner er?
31. Har du noe du har lyst til å si i tilknytning til det vi har snakket om som ikke har kommet frem tidligere i vår samtale? Er det viktige temaer vi ikke har berørt?

Spørsmål til behandlerne

1. Kan du fortelle meg kort om din bakgrunn for å jobbe med volds- og trusselutøvere/ofre for vold i nære relasjoner? (Bakgrunnsinformasjon)
2. Hvordan er behandlingen ment å virke på en som utøver vold og/eller trusler?
3. Hva synes du om virkemiddelet elektronisk merking?
4. Hva slags type tiltak vil du si at elektronisk merking er?
5. Hvilken betydning vil elektronisk merking kunne ha for ditt arbeid i forhold til volds- og trusselutøvere?
6. Tror du elektronisk merking vil bidra til å ansvarliggjøre trusselutøveren?
7. Bør det knyttes spesielle vilkår ordningen? I tilfellet hvilke?

8. Bør trusselutøvers egnethet for ordningen vurderes i forhold til hvem man merker elektronisk?
Hvordan bør i tilfellet denne egnethetsvurderingen skje?
9. Hvordan vil du vurdere elektronisk merking som et forebyggende tiltak?
10. For at elektronisk merking skal kunne virke forebyggende forutsetter det at den som utøver volden tenker over hva han gjør/tenker rasjonelt. Enkelte vil karakterisere vold i nære relasjoner som planlagt voldsutøvelse mens andre ser den som manglende sinnemestring og impuls kontroll. Hvordan ser du på det?
11. Hvordan vurderer du elektronisk merking opp mot tiltak som retter seg mot offeret?
12. Hvilken virkning tror du elektronisk merking vil ha i forhold til brudd på kontaktforbud?
13. Tror du bruk av elektronisk merking vil medføre økt trygghet for den trusselutsatte?
14. Tror du det kan være fare for at elektronisk merking kan virke provoserende på trusselutøver? Hvis ja, hvilke utslag kan dette gi seg?
15. Hva kan etter din erfaring utløse vold i nære relasjoner?
16. Hvilke tiltak tror du kan bidra til å forhindre vold i nære relasjoner og hvordan vurderer du elektronisk merking i forhold til dette?
17. Elektronisk merking skal inngå i en helhetlig tiltakskjede mot bekjempelse av vold i nære relasjoner - hva betyr det, og hvilke andre tiltak kan det være snakk om?
18. Bruk av terapi og bruk av kontroll er to helt ulike måter å prøve å løse et problem på. Har du noen tanker om hva du tror virker, eller om de ulike tiltakene vil kunne utfylle hverandre?
19. Tror du det er fare for at innføring av elektronisk merking vil medføre nedbygging av eksisterende tiltak i forhold til bekjempelse av vold i nære relasjoner?
20. Hvor sikkert tror du dette tiltaket? Kan du se noen svakheter ved ordningen?
21. Elektronisk merking vil generere data om den merkedes bevegelser. Kan du se noen betenkeligheter ved at data registreres om trusselutøver?
22. Har du noen tanker om hvordan disse dataene bør behandles i forhold til lagring, sletting, samkjøring med andre data og lignende?
23. Tror du elektronisk merking vil påvirke hvordan samfunnets ser på vold i nære relasjoner og trusselutøvere?

24. Reiser elektronisk merking av volds- og trusselutøvere noen etiske spørsmål etter din mening?
25. Hvilke implikasjoner tror du ordningen vil ha for trusselutøver?
26. Hvordan vurderer du belastningen ved å være elektronisk merket kontra belastningen ved å sitte i varetekt eller sone?
27. Synes du elektronisk merking er en rettferdig ordning?
28. Elektronisk merking representerer noe nytt. Tror du dette vil være et eksempel på et tiltak som etter hvert vil bli tatt i bruk på flere områder?
29. I hvilken grad vil du si at elektronisk merking er et egnet virkemiddel i forhold til å bekjempe vold i nære relasjoner?
30. Har du noe du har lyst til å si i tilknytning til det vi har snakket om som ikke har kommet frem tidligere i vår samtale? Er det viktige temaer vi ikke har vært inne på?

Spørsmål til utviklerne

1. Hva er din rolle i forhold til ordningen med elektronisk merking?
(Bakgrunnsinformasjon)
2. Hva synes du om virkemiddelet elektronisk merking?
3. Hva slags type tiltak vil du si at elektronisk merking er?
4. Hvordan er ordningen ment å virke?
(Systemet rundt ordningen, rutiner, hvem har ansvar for ordningen?)
5. Tror du elektronisk merking vil bidra til å plassere ansvaret hos trusselutøver?
6. Bør det knyttes spesielle vilkår ordningen? I tilfellet hvilke?
7. Bør trusselutøvers egnethet for ordningen vurderes i forhold til hvem man merker elektronisk? Hvordan bør i tilfellet denne egnethetsvurderingen skje?
8. Hvordan vil du vurdere elektronisk merking som et forebyggende tiltak?
9. Vil du karakterisere vold i nære relasjoner som planlagt voldsutøvelse eller manglende sinnemestring og impuls kontroll?
10. Hva vil du si er forskjeller/likheter på tiltak som retter seg mot offeret kontra dette nye tiltaket som retter seg mot overtrederen?
11. Hvilken virkning tror du elektronisk merking vil ha i forhold til brudd på kontaktforbud?
12. Tror du bruk av elektronisk merking vil medføre økt trygghet for den trusselutsatte?

13. Tror du det kan være fare for at elektronisk merking kan virke provoserende på trusselutøver? Hvis ja, hvilke utslag kan dette gi seg?
14. Vil du ut i fra din erfaring si at elektronisk merking kan trigge ny vold og dermed skape en farligere situasjon for den trusselutsatte? Hvis ja, hvordan?
15. Elektronisk merking skal inngå i en helhetlig tiltakskjede mot bekjempelse av vold i nære relasjoner - hva betyr det, og hvilke andre tiltak kan det være snakk om?
16. Tror du det er fare for at innføring av dette tiltaket vil medføre nedbygging av eksisterende tiltak i forhold til bekjempelse av vold i nære relasjoner?
17. Er tiltaket et forsøk på å vise handlekraft fra politikernes side?
18. Hvor sikkert er dette tiltaket? Kan du se noen svakheter ved ordningen?
19. Elektronisk merking vil generere data om den merkedes bevegelser. Kan du se noen betenkeligheter ved de data som registreres om trusselutøver?
20. Har du noen tanker om hvordan disse dataene bør behandles i forhold til lagring, sletting, samkjøring med andre data og lignende?
21. Tror du elektronisk merking vil påvirke hvordan samfunnets ser på vold i nære relasjoner og trusselutøvere?
22. Hvilke viktige etiske spørsmål reiser seg ved bruk av elektronisk merking?
23. Bruk av elektroniske fotlenker vil kreve at den som er merket jevnlig må lade batteriene. Vil du si at dette er en vesentlig ekstra belastning for voldsutøveren?
24. Hvilke implikasjoner tror du ordningen vil ha for trusselutøver?
25. Hvordan vurderer du belastningen ved å være elektronisk merket kontra belastningen ved å sitte i varetekt eller sone?
26. Elektronisk merking representerer noe nytt. Tror du dette vil være et eksempel på et tiltak som etter hvert vil bli tatt i bruk på flere områder?
27. I hvilken grad vil du si at elektronisk merking er et egnet virkemiddel i forhold til å bekjempe vold i nære relasjoner?
28. Har du noe du har lyst til å si i tilknytning til det vi har snakket om som ikke har kommet frem tidligere i vår samtale? Eller er det viktige temaer vi ikke har vært inn på?

Vedlegg 5:

Forespørsel om å delta i intervju

Jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er elektronisk merking av menn som bryter besøksforbud, og jeg skal undersøke hvilke implikasjoner innføring av elektronisk merking som kontrolltiltak rettet mot trusselutøvere har. Jeg ønsker å ta utgangspunkt i trusselutøvers perspektiv.

I oppgaven ønsker jeg å se nærmere på hva det innebærer for trusselutøveren selv å være elektronisk merket, hvilke implikasjoner elektronisk merking kan ha for trusselutøvere som gruppe, samt drøfte mulige samfunnsmessige konsekvenser av at det innføres et nytt kontrolltiltak rettet mot trusselutøvere. For å belyse disse problemstillingene, ønsker jeg å intervju 8-15 personer med ulik bakgrunn.

Spørsmålene vil dreie seg dine meninger og erfaringer, og om hva du tenker om ulike sider ved dette tiltaket.

Jeg vil bruke lydopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta 1-2 timer, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom jeg stiller spørsmål du ikke ønsker å svare på, kan du la være å svare. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet.

Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2008.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på [telefonnummer], eller sende en e-post til [e-postadresse]. Du kan også kontakte min veileder Elisiv Bakketeig ved NOVA på telefonnummer [telefonnummer].

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Mette Berg

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av elektronisk merking og ønsker å stille på intervju.

Signatur ..... Telefonnummer .....